

**The effects of the rural guide planned on the viability of local communities.
Case Study: Gilvan and Chavarzaq districts within the province**

Hamdollah Sojasi Qeidari¹, Ahmad Roumiani², Somayeh Saneci³

1- Assistant Professor, Department of Geography Faculty of Letters and Humanities Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

ssojasi@um.ac.ir

2- MA Student in Geography and Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran
aromyani@gmail.com

3- Assistant Professor, Geography and Rural Planning, Payame Noor University, Orumieh, Orumieh, Iran

Abstract

One of the most important government projects and programs within the organization and development of villages, Rural Master Plan is prepared and aimed at rural development, provide reasonable, and welfare and public services; networking, etc. has been organized. So today an important role in improving the viability of rural areas-economic aspects, social and physical location, standard of living and quality of life satisfaction to be followed. The aim of this study was to investigate the effects of projects on the viability of local communities in the rural areas of Gilvan villages and Chavarzaq (in Abhar city) is. Visna cross-sectional study in which the combination library and a questionnaire survey were conducted. The population in the 16 villages of two districts in their Gilvan and Chavarzaq that the plans are implemented. According to Cochran's formula the sample size of 141 households that were distributed randomly. To analyze the data, descriptive and inferential statistics (t single sample and multiple regression) and for the rural areas in terms of the spatial distribution of VIKOR is used. The findings showed that the mean effects of Guide Plan in the viability of rural areas in the study area on the lower level of average (3). So that the one-sample t test, it confirms the negative form displays the difference between the utility. Furthermore, regression analysis shows that the most effective in terms of livability guide projects on the rural communities is a physical dimension. Analysis of distribution space within the city studied villages in six dimensions represents a significant difference in the study area is large. The village Jia and Tshvyr with the (0) and (0/13), the highest rank and the village clean and Jvrzgan the amount of (0/95) and (0/79) with the lowest rank in terms of the environment in between the villages within the area under study.

Keywords: semiconductor design, viability, rural areas, rural Gilvan and Chavarzaq.

فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)
سال ششم، شماره دوم، (پیاپی ۲۱)، تابستان ۱۳۹۵
تاریخ وصول: ۹۴/۵/۲۵ تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۲/۲۲
صص: ۹۶-۷۵

بررسی آثار اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری جوامع محلی (مطالعه موردی: دهستان‌های گیلوان و چورزق در استان زنجان)

حمدالله سجاسی قیداری^{۱*}، احمد رومیانی^۲، سمیه صانعی^۳

۱- استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۳- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور ارومیه، ارومیه، ایران

چکیده

یکی از مهم‌ترین طرح‌ها و برنامه‌های دولت برای ساماندهی و توسعه روستاهای کشور، تهیه و اجرای طرح هادی روستایی است که با هدف توسعه و عمران روستاها، تأمین و توزیع عادلانه امکانات و خدمات بهیستی و عمومی، ایجاد شبکه ارتباطی منظم و ... انجام شده است و بنابراین، امروزه نقش مهمی در بهبود زیست‌پذیری مناطق روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی محل زندگی، رضایت از استانداردهای محل و کیفیت زندگی افراد دارد. هدف پژوهش حاضر، بررسی آثار اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری جوامع محلی در روستاهای دهستان‌های گیلوان و چورزق (در شهرستان ابهر) است. روش‌شناسی پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است که با روش ترکیبی کتابخانه‌ای و روش پیمایشی با ابزار پرسش‌نامه انجام شده است. جامعه آماری پژوهش، ۱۶ روستای دو دهستان گیلوان و چورزق هستند که طرح هادی در آن‌ها اجرا شده است. تعداد حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران در سطح خانوار برابر با ۱۴۱ نفر است که تصادفی توزیع شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره توصیفی و استنباطی (t تک‌نمونه‌ای و رگرسیون چندمتغیره) و برای بررسی روستاها از نظر توزیع فضایی از الگوی وایکور استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که میانگین آثار طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی محدوده مطالعه‌شده در سطح کمتر از حد متوسط (۳) است و آزمون t تک‌نمونه‌ای، آن را تأیید می‌کند و

تفاوت از حد مطلوبیت را به شکل منفی نمایش می‌دهد. نتایج آزمون رگرسیون نیز نشان می‌دهند که بیشترین اثرگذاری طرح‌های هادی از نظر زیست‌پذیری بر جوامع روستایی در بعد کالبدی است. همچنین تحلیل فضایی توزیع روستاها در شهرستان مطالعه‌شده در ابعاد شش‌گانه، تفاوت معنادار زیادی را در محدوده یادشده نشان می‌دهد؛ به طوری که روستاهای جیا و تشویر به ترتیب با میزان صفر و $۰/۱۳$ دارای بالاترین رتبه و روستاهای شیت و جورزگان به ترتیب با میزان $۰/۹۵$ و $۰/۷۹$ دارای پایین‌ترین رتبه از نظر برخورداری از میزان زیست‌پذیری بین روستاهای محدوده مطالعه‌شده هستند.

واژه‌های کلیدی: طرح هادی، زیست‌پذیری، مناطق روستایی، دهستان گیلوان و چورزق

مقدمه

مناطق روستایی بخش عمده‌ای از جمعیت و عرصه‌های طبیعی کشور را به خود اختصاص داده‌اند و بنابراین، جامعه روستایی نقش اساسی در حیات اقتصادی و اجتماعی کشور دارد. با توجه به اهمیت و جایگاه جامعه روستایی در کشور و مشکلات و چالش‌هایی مانند مهاجرت روستایی، خالی‌شدن روستاها، سطح آسیب‌پذیری بالا و ... شناخت و تحلیل محیط‌های روستایی ضرورتی انکارناپذیر است. در چند دهه اخیر، دولت برنامه‌های مختلفی برای توسعه مناطق روستایی تدوین و اجرا کرده است که هر یک متناسب با ضرورت‌ها و نیازهای زندگی روستاییان در پی ساماندهی و توسعه نواحی روستایی هستند. هر یک از این برنامه‌ها در روستاهای کشور باعث تغییراتی شده‌اند که در کالبد، بافت و ساخت‌وساز مسکن روستا دیده می‌شوند (آمار و صمیمی شارمی، ۱۳۸۸: ۵۵-۵۴). با وجود این، ایجاد محیط‌های مسکونی در روستاها هدف نهایی همه برنامه‌ها و طرح‌هاست زیرا زیست‌پذیری، میانگین زیادی از نیازهای اساسی مانند غذا، آب، مسکن، امنیت و شرایط بهداشتی را علاوه بر سایر نیازها مانند آزادی عمل، سخن، عقاید، رفاه، در دسترس بودن امکانات و زندگی در محیط مطلوب نشان می‌دهد (فراهانی و رستم‌خانی، ۱۳۹۱: ۱۹۷). حقیقت رویکرد زیست‌پذیری، ترویج و توسعه مفاهیم کیفیت محیط زندگی مردم است تا بهترین شیوه‌های زیستی برای آن‌ها فراهم شود و بنابراین، هدف نهایی مطالعه زیست‌پذیری محیط زندگی و کاربرد متعاقب آن اینست که زندگی مردم کیفیت زیادی داشته و هدفمند و لذت‌بخش باشد. در شرایط واقعی، محیط‌های روستایی به دلایل مختلفی مانند جمعیت کم، دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، ساختار اقتصادی متکی بر کشاورزی و ... از مشکلات متعددی رنج می‌برند و با توجه به شرایط زندگی جوامع شهری، شرایط و کیفیت زندگی در محیط‌های روستایی با واقعیت‌ها و استانداردهای زندگی انسانی معاصر تفاوت بسیاری دارد و این، شرایط زیست و سکونت را در محیط‌های روستایی با چالش مواجه کرده است. از این رو، کشورها طرح‌ها و پروژه‌های متعددی را برای غلبه بر مشکلات یادشده و نیز افزایش سطح سکونت‌پذیری و قابلیت زیست‌پذیری محیط‌های روستایی اجرا کرده‌اند که یکی از مهم‌ترین آنها در ایران، اجرای طرح‌های هادی روستایی است. این طرح‌ها پس از پیروزی انقلاب اسلامی به دلیل توجه ویژه دولت به روستاها و در راستای بهبود وضعیت اجتماعی - اقتصادی و به‌ویژه کالبدی آن‌ها در دستور کار قرار گرفتند (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۶۱: ۱۳۶؛ بنیاد مسکن

انقلاب اسلامی، ۱۳۶۶: ۲؛ رضوانی، ۱۳۸۳: ۱۵۵-۱۵۳؛ پژوهشکده سوانح طبیعی، ۱۳۸۸: ۱۲) و آثار مختلف اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی بر سکونتگاه‌های روستایی دارند (مطیعی لنگرودی و یاری، ۱۳۸۹: ۴۹). با توجه به اهمیت موضوع و مسئله طرح‌های هادی در مناطق روستایی، مطالعات مختلفی درباره آثار این طرح‌ها انجام شده که در جدول (۱)، به تعدادی از آن‌ها اشاره شده است.

جدول- ۱: پژوهش‌های انجام‌شده درباره موضوع پژوهش

پژوهشگر	عنوان	نتایج پژوهش
عظیمی و جمشیدیان (۱۳۸۴)	بررسی آثار کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: غرب گیلان)	نتایج این پژوهش نشان دادند که به دلیل مشارکت‌نداشتن مردم در طراحی و اجرای طرح و نیز بی‌توجهی آنها به مسائل زیست‌محیطی، طرح یادشده با مشکل جدی مواجه و بنابراین تغییر الگوی فعلی طرح هادی مشکل شده است.
عزیزی و خلیلی (۱۳۸۷)	ارزیابی الگوپذیری استخوان‌بندی بافت‌های روستایی ایران در طرح‌های هادی بر اساس مدل تحلیل سلسله مراتبی AHP	نتایج این پژوهش نشان دادند که طرح هادی روستایی اگرچه ضعف‌هایی دارد، به دلیل ماهیت آن، تحولات شگرفی در ابعاد مختلف جامعه روستایی به‌ویژه محیطی و کالبدی ایجاد کرده است.
آمار و صمیمی شامی (۱۳۸۸)	ارزشیابی آثار کالبدی یا اجرای طرح‌های هادی روستایی در بخش خمام رشت	نتایج این پژوهش نشان دادند که اجرای طرح‌های هادی از نظر نحوه ساخت‌وساز مسکن و معماری روستا برای بهسازی و مقاوم‌سازی، دفع بهداشتی زباله‌ها و دسترسی روستاییان به خدمات به‌طور نسبی موفق بوده و در مواردی چون دفع بهداشتی فاضلاب‌های خانگی، بهبود وضعیت معابر و کاهش تبدیل اراضی زراعی به کاربری غیرکشاورزی چندان موفق نبوده است.
تقیلو و همکاران (۱۳۸۸)	ارزیابی طرح‌های هادی روستایی در ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی: شهرستان کمیجان، استان مرکزی)	به این نتیجه رسیدند که میانگین عملکرد طرح هادی در ابعاد مختلف مطالعه‌شده کمتر از میانگینی است که انتظار می‌رود. به عبارتی، اجرای طرح هادی روستایی نتوانسته است بر ابعاد مختلف زندگی روستاییان اعم از کالبدی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی تأثیر گذارد و آثار مثبتی همراه داشته باشد.
پورطاهری و نقوی (۱۳۹۰)	توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد توسعه پایدار	به این نتیجه رسیدند که با توجه به مشکلات ساختاری- کارکردی مناطق روستایی، همچنان توسعه سکونتگاه‌های روستایی با شدت ضعف متفاوت با چالش‌هایی نظیر فقر، نابرابری درآمدی، مهاجرت‌های روستایی و تخلیه روستاها، غفلت از مدیریت کالبدی و فضایی زیاد سکونتگاه‌های روستایی رویه‌رو است و بنابراین ارتباط بین رویکردهای پایدار و توسعه کالبدی بسیار کم‌رنگ است.
محمدی و همکاران (۱۳۹۱)	تبیین آثار اجرای طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرانی، شهرستان بیجار)	اجرای طرح هادی آثار مثبت و معناداری بر ابعاد کالبدی دارد ولی در ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی موفقیت‌چندانی نداشته است.
رضایی و شوکتی آقمقانی (۱۳۹۳)	شناسایی و تحلیل آثار اجرای طرح هادی روستایی در مناطق روستایی شهرستان اسکو (مطالعه موردی: روستایی سرین دیزج)	به این نتیجه رسیدند که پنج عامل کالبدی - فیزیکی (با واریانس ۲۰/۲۵ درصد)، اجتماعی (با واریانس ۱۹/۶۳ درصد)، بهداشتی (با واریانس ۱۴/۴۲ درصد)، اقتصادی (با واریانس ۱۰/۶۳ درصد) و زیست‌محیطی (با واریانس ۴/۸۶ درصد) در مجموع ۶۹/۷۹ درصد واریانس کل آثار اجرای طرح هادی را در روستایی سرین دیزج تبیین می‌کردند و دو عامل کالبدی - زیرساختی و اجتماعی به‌ترتیب بیشترین میزان اولویت را داشتند.

منبع، نگارنگان، ۱۳۹۳ با استفاده از منابع در دسترس

در بیشتر مطالعات انجام‌شده درباره طرح‌های هادی روستایی و ارزیابی آثار آن‌ها، بر آثار اقتصادی - اجتماعی با رویکرد نظری کیفیت زندگی تأکید شده است؛ در حالی که تغییر در کیفیت زندگی روستاییان، اثر بلندمدتی از طرح‌های هادی روستایی است و موفقیت آن به آثار کوتاه‌مدت اجرای طرح‌های هادی در محیط‌های روستایی از نظر قابلیت سکونت، تناسب با استانداردها و حداقل‌های زیست انسانی وابسته است. بنابراین متناسب با اهداف اصلی اجرای طرح‌های هادی روستایی، ایجاد محیط زیست‌پذیر و سرزندگی روستایی یکی از آثار اجرای طرح‌های هادی است و هدف پژوهش حاضر بررسی آثار اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری جوامع روستایی در محدوده دو دهستان گیلوان و چورزق (شهرستان ابهر) است. طی چند دهه گذشته، سازمان بنیاد مسکن انقلاب اسلامی طرح‌های هادی متعددی را در روستاهای شهرستان ابهر اجرا کرده است که ارزیابی آثار آن‌ها از نظر تأثیرگذاری بر سطح زیست‌پذیری روستاها ضروری است.

مطالعه حاضر در پی پاسخ‌گویی به فرضیه و پرسش زیر است:

فرضیه: به نظر می‌رسد بین اجرای طرح‌های هادی و زیست‌پذیری مناطق روستایی در محدوده مطالعه‌شده رابطه معناداری وجود دارد.

پرسش: اجرای طرح‌های هادی چقدر زیست‌پذیری روستاها را در محدوده مطالعه‌شده در پی داشته باشد؟

مبانی نظری

زیست‌پذیری، مفهومی کلی است که با برخی مفاهیم و اصطلاحات دیگر همچون پایداری، کیفیت زندگی و کیفیت مکان و اجتماع‌های سالم مرتبط است (Norris and Pittman, 2000). اگرچه تعریف زیست‌پذیری در جوامع گوناگون متفاوت است، از اهداف برنامه‌ریزی اجتماعی برای ایجاد تعریف‌ها و معیارهای سنجش بومی زیست‌پذیری استفاده می‌شود. زیست‌پذیری غالباً برای تعریف ابعاد مختلف اجتماع و تجربه‌های مشترکی استفاده می‌شود که آن را شکل می‌دهند و بر تجربه انسان از مکان تمرکز می‌کند و آن را در ظرف زمانی و مکانی مشخصی در نظر می‌گیرد (خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۰). در همین رابطه، در کتاب A اجتماع‌های زیست‌پذیر، راهنمایی ارزیابی زیست‌پذیری چنین تعریف شده است: اجتماع زیست‌پذیر، اجتماعی است که مسکن مناسب، خدمات و حمایت‌های اجتماعی و گزینه‌های حمل‌ونقل کافی، آموزش و تنوع فرهنگی برای آن فراهم شده باشد. این شرایط، استقلال فردی و مشارکت مدنی و اجتماعی ساکنان را فراهم می‌کند (AARP, 2005: 2).

بر اساس این، زیست‌پذیری مفهومی است که از درهم تنیدگی ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی تشکیل می‌شود و باید برای پیشگیری از تک‌بعدی شدن و تقلیل‌گرایانه شدن آن، شبکه‌ای از روابط بین معیارهای مربوط به قلمروهای گوناگون زیست‌پذیری در نظر گرفته شود. سنجش‌پذیری مکان‌ها بدون توجه به دانش و فرهنگ محلی امکان‌پذیر نیست و بنابراین، زیست‌پذیری به سه بعد مرتبط اقتصاد، اجتماع و محیط‌زیست تقسیم می‌شود:

اقتصاد: تأمین‌کننده مشاغل و درآمد است و در سلامتی مردم (از جمله یافتن خوراک، پوشاک و مسکن) و تأمین نیازهای سطوح بالاتر مانند آموزش، بهداشت و تفریح نقش حیاتی دارد و در عین حال، استفاده اقتصاد از منابع

موجود در محیط‌زیست باید به نحوی باشد که از وجود منابع کافی برای نسل‌های حال و آینده اطمینان حاصل شود.

بهبودی اجتماعی: این عامل به عدالت وابسته است و به توزیع اجتماع و فضای منابع اقتصادی و زیست‌محیطی به نحو عادلانه بین سیستم‌های حکومتی و شهروندان توجه می‌شود. آزادی فردی و فرصت‌های برابر از اجزای مهم فراهم‌کننده بهبود اجتماعی هستند.

محیط‌زیست: زیرساختی است که شامل منابع طبیعی، ظرفیت دفع زباله و ارتباط بین انسان و محیط طبیعی است. اگر کارکرد هر یک از آنها مختل شود، سکونتگاه‌های انسانی ممکن است به سرعت دچار اضمحلال شوند که تبعات آن عبارتند از: کاهش جمعیت، فقر، تضاد اجتماعی و افزایش معضلات بهداشتی زیست‌محیطی.

در این سه‌گانه طلایی، اهدافی مانند بهره‌وری اقتصادی، عدالت اجتماعی و حفاظت محیطی دنبال می‌شوند (خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۷) (شکل ۱).

شکل ۱ - چرخه اصول زیست‌پذیری، (اقتباس از خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۶)

به گفته اوانس در کتاب A شهرهای زیست‌پذیر، سکه زیست‌پذیری دو رو دارد، یک روی آن معیشت و روی دوم پایداری بوم‌شناختی است. معیشت به معنای موقعیت شغلی و شرایط زندگی است که به اندازه کافی سکونتگاه را زیست‌پذیر می‌کند و پایداری بوم‌شناختی به حفظ منابع محیطی می‌پردازد؛ چنانچه منابع تولید کار و مسکن به‌شکلی تأمین شوند که محیط تخریب شود، مشکل معیشت حل نمی‌شود و سکونتگاه زیست‌پذیر شکل نمی‌گیرد (Cedar Hill Municipality: 2008, 1-5). بر اساس این، امروزه برنامه‌های زیست‌پذیری در همه عرصه‌ها از جمله توسعه پایدار روستاها امری ضروری هستند و معمولاً روستاها را با آگاه‌سازی و آموزش‌های صحیح برای پذیرش تغییرات اقتصادی - اجتماعی و زیست‌محیطی آماده می‌کنند. بنابراین، زیست‌پذیری و توسعه پایدار، رابطه متقابلی با یکدیگر دارند که افزایش یکی به افزایش دیگری منجر می‌شود. زیست‌پذیری سکونتگاه‌ها و محل‌های زندگی در

شرایط و محیط‌های گوناگون و در اجتماع‌های دارای فرهنگ‌های مختلف، متفاوت است، هرچند نکته مهم و هدف نهایی، ایجاد محیط‌های سکونت‌پذیر برای انسان در مکان و دوره زمانی معین است. از این رو، در شرایط زمانی موجود در مکان‌های روستایی، زیست‌پذیرسازی روستاها از جنبه ایجاد شرایط مناسب برای زندگی مطلوب و استاندارد و جلوگیری از تخریب روستاها و مهاجرت روستایی بسیار ضروری است.

پس از انقلاب اسلامی در ایران و به‌ویژه در سال‌های اخیر، نهادهای مختلفی مانند بنیاد مسکن انقلاب اسلامی به جوامع روستاییان و عمران روستایی توجه بیشتر و همه‌جانبه‌ای داشته‌اند و تلاش می‌کنند محیط مناسب و دلپذیری برای اهالی روستا فراهم کنند تا عدالت اجتماعی و توزیع برابر امکانات تحقق یابند و با ایجاد رغبت، از مهاجرت‌های روستاییان به شهرها، یکی از بزرگ‌ترین مشکلات و معضلات ایران در چند سال اخیر، جلوگیری شود. فضاها و کاربری‌های عمومی در روستاها ظرفیت و قابلیت لازم را برای پاسخگویی به نیازهای زندگی و دغدغه‌های روستاییان به‌ویژه نسل جوان ندارند (ملک‌حسینی و درگاهی، ۱۳۸۹: ۱۵۴) و از این رو، تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی یکی از ابزارهای مناسب برای زیست‌پذیرسازی و پاسخگویی به دغدغه‌های روستاییان است و نقش مهمی در توسعه پایدار و پیشرفت روستا بازی می‌کند. بر اساس آیین‌نامه نحوه بررسی طرح‌های توسعه و عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مصوب ۷۸/۱۰/۱۲ هیئت محترم وزیران، طرح هادی روستایی طرحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف از جمله مسکونی، تجاری، کشاورزی، تأسیسات و تجهیزات و نیازمندی‌های عمومی روستایی را بر حسب مورد در قالب مصوبات طرح‌های سامان‌دهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی یا طرح جامع ناحیه‌ای تعیین می‌کند.

با توجه به تعریف‌های گفته‌شده، برخی اهداف طرح‌های هادی روستایی عبارتند از: فراهم کردن زمینه‌های لازم برای بهبود محیط سکونتگاه و ایجاد خدمات زیستی، محیطی و عمومی، هدایت توسعه کالبدی روستاها، فراهم کردن زمینه‌های عمران و توسعه روستا و تأمین عادلانه امکانات (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها، ۱۳۸۷: ۵۷۸). بر اساس این و با مرور ادبیات نظری در حوزه مطالعات روستایی مشخص می‌شود که در میان نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلف مطرح شده در حوزه طرح‌های هادی، به چهار دیدگاه بیش از سایر نظریه‌ها توجه شده است: دیدگاه اکولوژیک، دیدگاه کالبدی (فیزیکی)، دیدگاه مرکزیت یا بررسی مناسبات بیرونی و دیدگاه کارکردی (آمار و صمیمی شارمی، ۱۳۸۸: ۴۴).

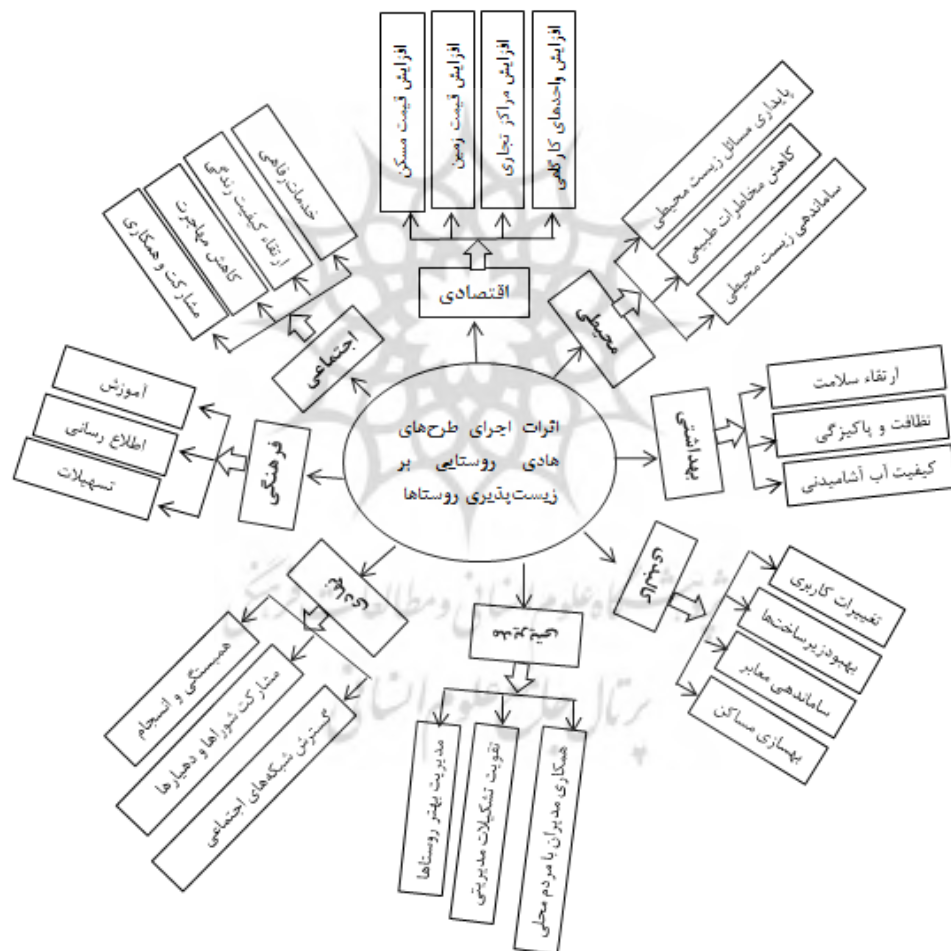
بر اساس دیدگاه کالبدی، منابع طبیعی و انسانی بدون تجهیز و فراهم کردن بسترها و زیرساخت‌های لازم برای استفاده از آن‌ها، عاملی در فرایند توسعه نیستند و یا در فرایندهای توسعه روستایی استفاده نمی‌شوند؛ این زیرساخت‌ها شامل طرح‌های عمران روستایی می‌شوند که تأثیر دوگانه‌ای بر توسعه منابع انسانی و فراهم کردن فضای مناسب برای جذب و نگهداری آن از یک سو و فراهم کردن بستر لازم برای تسهیل تولید اقتصادی و فعالیت‌های توسعه‌ای از سوی دیگر دارند (پژوهشکده سوانح طبیعی، ۱۳۸۸: ۱۴۷). نتایج مطالعات متعدد در این زمینه نشان می‌دهند که اجرای طرح‌های هادی روستایی، افزون بر ابعاد فیزیکی - کالبدی، سایر جنبه‌های توسعه

روستایی اعم از اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و ... را نیز تحت‌شعاع خود قرار می‌دهد و آثار متعددی روی آن‌ها داشته که بر شرایط زیست در محیط‌های روستایی تأثیر گذاشته است. دیدگاه اکولوژیک بر حفظ و تقویت منابع طبیعی در محیط‌های روستایی تأکید می‌کند زیرا روستاها، ذخیره‌گاه‌های ژنتیکی گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری هستند و منابع طبیعی موجود در آنها، منبع اساسی و اولیه تولید به شمار می‌آید که حفظ آن، ضرورتی اساسی است. بر اساس دیدگاه مرکزیت، روستاها سیستم‌های بازی هستند که از جنبه‌های مختلف با محیط‌های بیرونی (روستاها، پیرامون و شهرها) ارتباط دارند و اثرگذاری و اثرپذیری‌های متعددی با یکدیگر دارند که نیازمند توجه در برنامه‌ها و طرح‌ها هستند. در دیدگاه کارکردی، بیشتر بر چندکارکردی بودن روستاها و توجه به تقویت آن در طرح‌های هادی روستایی تأکید می‌شود به طوری که روستاها هم‌زمان محل فعالیت و زندگی هستند.

به این ترتیب نمی‌توان طرح‌های هادی روستایی را تنها بر اساس یک دیدگاه تهیه کرد و برای ایجاد محیط‌های روستایی زیست‌پذیر، توجه هم‌زمان به دیدگاه‌های چهارگانه ضروری است تا روستاها از نظر اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیطی زیست‌پذیر شوند. هرچند در واقعیت میدانی اجرای طرح‌های هادی روستایی، ابعاد کالبدی آن‌ها اهمیت ویژه‌ای دارند و کاربری زمین، تأسیسات و تجهیزات زیربنایی و رفاهی عمومی و ... در روستاها از جمله مقوله‌های برنامه‌ریزی کالبدی برشمرده می‌شوند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۷۵: ۲۲)، از جمله این آثار، بررسی تغییرات اجتماعی در زمینه و بهبود کیفیت زندگی در میان جوامع انسانی، استاندارد بودن محل زندگی از نظر بهداشت، اشتغال، محیط زیست و کالبد هستند و از این رو، رضایت از ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی و فیزیکی محل زندگی بر رضایت از زندگی و کیفیت زندگی افراد تأثیرگذار هستند (Sirgy and Cornwell, 2008: 154).

بررسی‌های مقدماتی انجام‌شده درباره میزان اثربخشی طرح‌های هادی نشان می‌دهند که این طرح در سطح کالبدی به بهبود دفع بهداشتی زباله و پسماندهای خانگی، دفع آب‌های سطحی و فاضلاب، روحیه همکاری و مشارکت روستاییان، دسترسی و ارتباطات فیزیکی به ویژه بین عرصه‌های زیست و فعالیت، گسترش موزون و برنامه‌ریزی‌شده بافت روستا و توزیع مناسب کاربری‌ها) و ... منجر شده و کیفیت شاخص‌های اقتصادی نظیر نرخ سرمایه‌گذاری، نرخ درآمد و نرخ اشتغال را در روستاهای کشور نسبت به گذشته بیشتر و مطلوب‌تر کرده است (عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۳). از دیگر آثار طرح‌های هادی عبارتند از: گسترش فضاهای تفریحی - ورزشی در روستا مانند ساخت پارک، مکان‌های ورزشی و ...؛ افزایش ارتباطات و بهبود دسترسی روستاییان به سایر مناطق؛ بهبود دسترسی روستاییان به خدمات اداری، آموزشی، انتظامی و ...؛ کیفیت دسترسی به خدمات فرهنگی، آموزشی و کیفی؛ دسترسی به خدمات زیربنایی و عمومی (آب آشامیدنی، برق، گاز لوله‌کشی، تلفن ثابت، مخابرات) و ... نتایج پژوهش‌های برخی پژوهشگران رابطه مثبت بین خدمات (مسکن، حمل و نقل و بهداشت) و کیفیت زندگی افراد و بهبود یافتن کیفیت زندگی افراد با افزایش خدمات را نشان می‌دهند (Epley and Menon, 2008: 47)؛ در همین رابطه، ریم (۲۰۰۰) الگویی ارائه کرده است که سلامتی و سرزندگی را به موازات هم و دو بعد اصلی کیفیت زندگی در نظر می‌گیرد و محیط فیزیکی (کیفیت محیطی، ویژگی‌های فیزیکی و محل سکونت) و محیط اجتماعی (کیفیت اجتماعی، شیوه زندگی و ویژگی‌های فردی و کیفیت محیط محلی) زیرمجموعه دو بعد سلامتی و سرزندگی هستند.

(افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۶). هاگرتی و همکاران (۲۰۰۱)، بیان کردند که هفت قلمرو شامل روابط با خانواده، بهزیستی عاطفی، بهزیستی مادی، سلامت، کار و فعالیت مولد، احساس بخشی از اجتماع بودن و امنیت شخصی، فضایی کیفیت را به‌خوبی پوشش می‌دهند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۱). افزون بر این قلمروها، جغرافیدانان و برنامه‌ریزان به محیط‌ها و مکان‌های مطلوب و دارای کیفیت مطلوب همچون روستاهای سالم، خانه‌های سالم و زیست‌بوم‌های روستایی پرداخته‌اند که برآورده‌شدن نیازهای انسانی و ادراک رضایت یا نارضایتی افراد و گروه‌ها از ابعاد مختلف زندگی در سکونتگاه‌ها از وجه اشتراک‌های آن‌ها هستند (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۲-۷۱). بنابراین ارزشیابی آثار اقتصادی، اجتماعی و کالبدی طرح‌های هادی در فرایند توسعه نواحی روستایی موضوع مهمی است که نقش مؤثری بر فضاهای کالبدی و زیست‌پذیری مناطق روستایی دارد. چکیده آثار اجرای طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری روستاها در ابعاد مختلف در شکل (۲) مشاهده می‌شود.

شکل - ۲: آثار اجرای طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری روستاها (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳)

در این مطالعه، بر اساس دیدگاه چالز لاندری^۱ (۲۰۰۰) که دیدگاه پایه است به ارزیابی آثار طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری روستایی از لحاظ نظری پرداخته شده است. لاندری به سرزندگی و زیست‌پذیری در قالب چهار رویکرد زیست‌پذیری اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی توجه کرده است.

جدول-۲: انواع سرزندگی و زیست‌پذیری

<p>۱- سرزندگی اقتصادی: سطوح اشتغال، درآمد خالص و استانداردهای زندگی مردم در منطقه بررسی شده، شمار سالانه گردشگران، عملکرد خرده‌فروش‌ها، ارزش زمین و دارایی، سرزندگی اقتصادی را ارزیابی می‌کنند.</p>	سرزندگی و زیست‌پذیری	زیست‌پذیری خوداکتفایی بلندمدت، پایداری، سازگاری، انطباق‌پذیر و خوداحیایی سرزندگی سطوح فعالیت، استفاده و مشارکت، تعاملات، ارتباطات، مبادلات و معاملات و سطوح نمایش (چگونگی تظاهر فعالیت‌ها و تعاملات در جهان بیرونی)
<p>۲- سرزندگی اجتماعی: سطوح فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی به علاوه ماهیت ارتباطات اجتماعی این عامل را می‌سنجند. شهر سرزنده و زیست‌پذیر از نظر اجتماعی به واسطه سطوح پایین محرومیت، پیوستگی اجتماعی قوی، ارتباطات خوب و پویایی میان لایه‌های اجتماعی، روحیه جمعی و غرور مدنی، دامنه وسیعی از شیوه‌های زندگی، روابط موزون و جامعه شهری با طراوت توصیف می‌شود.</p>		
<p>۳- سرزندگی و زیست‌پذیری محیطی، در برگزیده دو جنبه است: جنبه نخست، پایداری اکولوژیکی که با متغیرهایی نظیر آلودگی هوا و صوت، دفع مواد زاید و فاضلاب، انبوهی ترافیک و فضاهای سبز رابطه دارد و جنبه دوم، طراحی است که متغیرهایی مانند خوانایی، حس مکان، نمابر معمارانه، اتصال و ارتباط بخش‌هایی مختلف شهر، کیفیت روشنایی و تا چه حد دوستانه، امن و به لحاظ روانشناسی نزدیک‌شدنی بودن محیط شهری را در بر می‌گیرد.</p>		
<p>۴- سرزندگی و زیست‌پذیری فرهنگی، بقا، احترام و تحلیل از شهر و مردمانش، هویت، خاطرات، سنت، جشن‌های اجتماعی، تولید، توزیع و مصرف محصولات دست بشر و نشان‌های بیانگر ماهیت متمایز شهر را در بر می‌گیرد.</p>		

منبع: Landry, 2000: 4

بنابراین، طرح‌های هادی روستایی از راه فراهم کردن زمینه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی برای روستاییان، روستاها را به مکان‌های مناسبی برای زندگی اجتماعی، ارتباط و گفتگو، احساس هویت، زیبا، آرامش‌بخش و زیست‌پذیر و قابل زندگی تبدیل می‌کنند.

روش‌شناسی و منطقه مطالعه شده

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش در گروه پژوهش‌های توصیفی و تحلیلی است. روش پژوهش در مطالعه حاضر بر اساس مطالعات میدانی و جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسش‌نامه و روش نمونه‌گیری تصادفی است. بررسی این موضوع در ۶ بعد و ۴۱ متغیر تهیه و تدوین پرسش‌نامه مطابق طیف لیکرت انجام شد (جدول ۳).

¹ Landry, Charles

جدول-۳. ابعاد و شاخص‌های پژوهش

شاخص	بعد	شاخص	بعد
توسعه حمل‌ونقل عمومی روستا با روستاها و شهرهای اطراف	-	ایجاد تنوع‌بخشی شغلی در روستا	-
توسعه امکانات و خدمات زیرساختی (آب، برق، گاز، تلفن و ...)	-	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	-
ایجاد امکانات ورزشی (سالن ورزشی، زمین چمن و ...)	-	ایجاد انگیزه سرمایه‌گذاری در روستا (کارگاه تولیدی، تعمیرگاه و ...)	-
کمک به مقاوم‌سازی و بهسازی مسکن روستایی (استحکام مسکن)	-	افزایش رضایتمندی از خدمات آموزشی (سطوح مختلف)	-
ایجاد فرصت‌های لازم برای ساخت مسکن مناسب و استاندارد (رعایت ضوابط فنی)	-	ایجاد رضایتمندی از خانه بهداشت روستا	-
ایجاد پیاده‌روهای مناسب و جدید تسهیل‌کننده رفت‌وآمد در روستا (سهولت دسترسی)	-	تقویت پیوندها و روابط اجتماعی	-
توسعه معابر قدیمی روستا	-	جذب و نگهداشت جمعیت روستایی	-
ایجاد پوشش مناسب برای معابر	-	کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی	-
جلوگیری از ساخت خانه در اراضی خطرناک و شیب‌دار	-	تمایل به ماندگاری در روستا	-
مشخص کردن کاربری‌ها به‌طور بهینه	-	آرایش مکانی در روستا	-
جلوگیری از تغییر کاربری‌های غیرضروری	-	ایجاد سرزندگی اجتماعی در روستا	-
تقویت روشنایی روستا در شب	-	ایجاد احساس آرامش در روستا	-
زیباسازی کالبدی در روستا	-	از بین بردن محیط‌های ناامن روستایی (کوچه‌های باریک و خرابه‌ها)	-
حفظ بافت باارزش روستایی	-		
کاهش سطح آسیب‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی در برابر مخاطرات احتمالی (زلزله، سیل و ...)	-		
ایجاد سیستم جمع‌آوری و دفن زباله (سطل زباله و محل دفن زباله و ...)	-		
ایجاد سیستم جمع‌آوری آب‌های سطحی	-		
ایجاد فضای سبز	-	ایجاد فضای تفریحی (پارک‌ها، محل‌های بازی کودکان و ...)	-
دفع زباله و کاهش آلودگی روستا	-	حفظ ارزش‌های نمادین روستا (خانه‌های تاریخی مهم، مسجد و ...)	-
حفظ چشم‌اندازهای طبیعی	-	احساس هویت در روستاییان	-
نظافت و پاکیزگی محیط روستا	-	دسترسی به امکانات فرهنگی (کتابخانه، مسجد و ...)	-
جلوگیری از تخریب مراتع	-		
جلوگیری از قطع درختان	-		

منبع: خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱؛ خراسانی و رضوانی، ۱۳۹۲؛ پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۱؛ رضایی و شوکتی آملانی، ۱۳۹۳؛ عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰

جامعه آماری پژوهش حاضر در سطح دو دهستان گیلوان و چورزق انتخاب شد. از بین روستاهای موجود در این دهستان‌ها، ۱۶ نقطه روستایی که در آن‌ها طرح‌های هادی تهیه و اجرا شده‌اند به‌عنوان نمونه انتخاب شدند؛ مدت زمانی که از اجرای این طرح می‌گذرد بیش از ۱۰ سال است. تعداد خانوار این روستاها بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، بیش از ۳۴۰۴ خانوار است و با فرمول کوکران، تعداد ۱۴۱ نفر حجم نمونه انتخاب شدند که به‌شکل

تصادفی بین مردم روستاها توزیع شده بودند. روایی صوری شاخص‌ها و پرسش‌نامه، از مطالعات انجام‌شده در گذشته درباره موضوع استخراج و از طریق پانل تخصصی متشکل از دانشگاهیان (مطالعات روستایی) و کارشناسان بنیاد مسکن (کارشناسان فنی طرح هادی) تأیید شد. از سوی دیگر، برای سنجش روایی پرسش‌نامه از آزمون KMO و بارتلت استفاده شد و KMO با مقدار ۰/۴۶۴ و میزان بارتلت با مقدار ۱۰۴۴/۳۱۸ حاصل شد (جدول ۴).

جدول- ۴: مقدار روایی ابعاد پرسش‌نامه

عنوان	تعداد گویه‌ها	مؤلفه‌ها	مقدار روایی
ابعاد زیست‌پذیری طرح‌های هادی روستایی	۴۱	kmo	۰/۴۶۴
		بارتلت	۱۰۴۴/۳۱۸
		درجه آزادی	۸۲۰
		رابطه معناداری	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای سنجش میزان پایایی پرسش‌نامه، از روش آلفای کرونباخ در جامعه آماری ۳۴ نفری استفاده شد و مقدار آلفای ۰/۷۳۰، رضایت‌بخش بودن داده‌ها برای انجام پژوهش را نشان داد. پس از جمع‌آوری اطلاعات و پردازش آن‌ها در محیط‌های نرم‌افزاری مانند SPSS، داده‌ها در سطح منطقه مطالعه شده تحلیل شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره توصیفی و استنباطی (t تک‌نمونه‌ای و رگرسیون چندمتغیره) و برای بررسی اینکه کدام روستاهای منطقه به لحاظ توزیع فضایی از آثار اجرای طرح هادی، زیست‌پذیری بیشتری دارد از مدل وایکور استفاده شد.

ویژگی‌های توصیفی

یافته‌های توصیفی پاسخگویان عبارتند از: از ۱۴۱ نفر پاسخگو، ۶۵/۷ درصد مرد بودند، ۴۳/۶ درصد در گروه سنی ۲۱ تا ۳۰ قرار داشتند، ۴۷/۹ درصد سواد راهنمایی داشتند، ۷۰ درصد متأهل بودند، ۸۶/۳ درصد مسکن شخصی و ۵۹/۷ درصد خانوار بین ۳ تا ۴ نفری داشتند.

جدول- ۵: اطلاعات توصیفی پاسخگویان

اطلاعات توصیفی	فراوانی	درصد
پاسخگویان مرد	۱۴۱	۶۵/۷
سن بین ۲۱ تا ۳۰	۱۴۱	۴۳/۶
سواد (راهنمایی)	۱۴۱	۴۷/۹
متأهل	۱۴۱	۰/۷۰
مسکن شخصی	۱۴۱	۸۶/۳
تعداد خانوار (بین ۳ تا ۴)	۱۴۱	۵۹/۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای بررسی آثار طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری جامعه روستاییان از ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی زیست‌پذیری بر محیط روستا بر اساس نظرسنجی از روستاییان استفاده شد. از این رو، ابتدا ویژگی‌های توصیفی پرسش‌های مطرح‌شده بررسی شدند. وضعیت اثرگذاری طرح‌های هادی بر

زیست‌پذیری مناطق روستایی در سطح ۶ بعد، ۴۱ متغیر و ۱۶ سکونتگاه روستاهای دهستان‌های گیلوان و چورزق نشان می‌دهد که میانگین آثار طرح هادی در آن‌ها کم است (جدول ۶). بر اساس آزمون t تک‌نمونه‌ای، عدد (۳) به‌عنوان میانه نظر پاسخ‌ها با میانگین آثار طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی مقایسه شد. با توجه به نتایج ملاحظه می‌شود که بین آثار طرح هادی و تفاوت از حد مطلوبیت، رابطه منفی وجود دارد. بنابراین، بر اساس نتایج حاصل از آزمون سطح همه متغیرها، آثار طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی در دو دهستان در حد کمتر از متوسط ارزیابی شد ولی رابطه معناداری بین همه متغیرها وجود داشت.

جدول- ۶: ویژگی توصیفی متغیرهای استفاده‌شده در پژوهش

ایجاد	متغیرها	ب.ب.ب.ب.	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	حد مطلوب. تفاوت از	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
							بیشتر	کمتر
زیست‌پذیری اقتصادی	ایجاد تنوع‌بخشی شغلی در روستا	۲/۰۷	-۱۲/۶۲۴	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۹۲۹	-۱/۰۷	-۰/۷۸
	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	۲/۳۷	-۹/۱۰۸	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۶۲۹	-۰/۷۷	-۰/۴۹
زیست‌پذیری اجتماعی	ایجاد انگیزه سرمایه‌گذاری در روستا (کارگاه تولیدی، تعمیرگاه و ...)	۲/۵۱	-۶/۶۴۷	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۳۹	-۰/۶۴	-۰/۳۵
	افزایش رضایتمندی از خدمات آموزشی (سطوح مختلف)	۲/۴۹	-۵/۴۷۵	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۰۷	-۰/۶۹	-۰/۳۲
	ایجاد رضایتمندی از خانه بهداشت روستا	۲/۵۲	-۶/۸۵۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۷۹	-۰/۶۲	-۰/۳۴
	تقویت پیوندها و روابط اجتماعی	۲/۴۷	-۶/۶۵۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۲۹	-۰/۶۹	-۰/۳۷
	جذب و نگهداشت جمعیت روستایی	۲/۴۹	-۶/۰۴۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۱۴	-۰/۶۸	-۰/۳۵
	کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی	۲/۴۴	-۶/۴۲۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۵۷	-۰/۷۳	-۰/۳۹
	تمایل به ماندگاری در روستا	۲/۵۱	-۵/۱۳۹	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۹۳	-۰/۶۸	-۰/۳۰
	آرامش مکانی در روستا	۲/۵۸	-۴/۴۳۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۲۱	-۰/۶۱	-۰/۲۳
	ایجاد سرزندگی اجتماعی در روستا	۲/۶۴	-۴/۰۱۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۳۵۷	-۰/۵۳	-۰/۱۸
	ایجاد احساس خوشبختی در روستا	۲/۵۶	-۵/۴۴۹	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۴۳	-۰/۶۰	-۰/۲۸
زیست‌پذیری فرهنگی	از بین بردن محیط‌های ناامن روستایی (کوچه‌های باریک و خرابه‌ها)	۲/۶۴	-۴/۰۶۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۳۶۴	-۰/۵۴	-۰/۱۹
	ایجاد فضای تفریحی (پارک‌ها، محل‌های بازی کودکان و ...)	۲/۱۰	-۹/۶۶۹	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۹۰۰	-۱/۰۸	-۰/۷۲
	حفظ ارزش‌های نمادین روستا (خانه‌های تاریخی مهم، مسجد و ...)	۲/۴۵	-۷/۸۰۴	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۵۰	-۰/۶۹	-۰/۴۱
	افزایش احساس هویت در روستاییان	۲/۵۴	-۵/۵۷۷	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۵۷	-۰/۶۲	-۰/۳۰
زیست‌پذیری زیرساختی	افزایش دسترسی به امکانات فرهنگی (کتابخانه، مسجد و ...)	۲/۱۹	-۱۱/۲۹۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۸۱۴	-۰/۹۶	-۰/۶۷
	توسعه حمل‌ونقل عمومی روستا با روستاها و شهرهای اطراف	۲/۴۰	-۹/۱۵۴	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۶۰۰	-۰/۷۳	-۰/۴۷
	توسعه امکانات و خدمات زیرساختی (آب، برق، گاز، تلفن و ...)	۲/۶۱	-۵/۲۴۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۳۹۳	-۰/۵۴	-۰/۲۴

-۰/۳۷	-۰/۷۰	-۰/۵۳۶	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۳۸۹	۲/۴۶	ایجاد امکانات ورزشی (سالن ورزشی، زمین چمن و ...)	زیست‌پذیری کالبدی
-۰/۳۳	-۰/۷۰	-۰/۵۱۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۳۹۳	۲/۴۹	کمک به مقاوم‌سازی و بهسازی مسکن روستایی (استحکام مسکن)	
-۰/۳۳	-۰/۶۰	-۰/۴۶۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۸۷۲	۲/۵۴	ایجاد فرصت‌های لازم برای ساخت مسکن مناسب و استاندارد (رعایت ضوابط فنی)	
-۰/۴۰	-۰/۷۳	-۰/۵۶۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۸۴۱	۲/۴۴	ایجاد پیاده‌روهای مناسب و جدید تسهیل‌کننده رفت‌وآمد داخل روستا (سهولت دسترسی)	
-۰/۱۱	-۰/۵۵	-۰/۳۲۹	۰/۰۰۴	۱۴۰	-۲/۹۱۷	۲/۶۷	توسعه معابر قدیمی روستا	
-۰/۱۸	-۰/۵۴	-۰/۳۵۷	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۸۸۹	۰/۶۴	ایجاد پوشش مناسب برای معابر	
-۰/۱۲	-۰/۵۰	-۰/۳۰۷	۰/۰۰۲	۱۴۰	-۳/۲۳۲	۲/۶۹	جلوگیری از ساخت خانه در اراضی خطرناک و شیب‌دار	
-۰/۱۵	-۰/۵۴	-۰/۳۴۳	۰/۰۰۱	۱۴۰	-۳/۵۱۱	۲/۶۶	کاهش کاربری‌های مختلط	
-۰/۰۱	-۰/۳۹	-۰/۱۹۳	۰/۰۳۹	۱۴۰	-۱/۹۰۳	۲/۸۱	جلوگیری از تغییر کاربری‌های غیرضروری	
-۰/۲۹	-۰/۶۶	-۰/۴۷۱	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۰۳۱	۲/۵۳	تقویت روشنایی روستا در شب	
-۰/۰۶	-۰/۴۴	-۰/۲۵۰	۰/۰۱۲	۱۴۰	-۲/۵۵۵	۲/۷۵	زیباسازی کالبدی در روستا	
-۰/۳۸	-۰/۷۲	-۰/۵۵۰	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۲۹۳	۲/۴۵	حفظ بافت باارزش روستایی	
-۰/۲۱	-۰/۵۹	-۰/۴۰۰	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۴/۲۱۱	۲/۶۰	ساماندهی آرامستان‌های روستایی	
-۰/۱۷	-۰/۵۴	-۰/۳۵۷	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۸۴۲	۲/۶۴	کاهش سطح آسیب‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی در برابر مخاطرات احتمالی (زلزله، سیل و ...)	
-۰/۱۰	-۰/۴۴	-۰/۲۷۱	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۱۸۱	۲/۷۳	ایجاد سیستم جمع‌آوری و دفن زباله (سطل زباله، محل دفن زباله و ...)	
-۰/۳۳	-۰/۶۴	-۰/۴۸۶	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۱۶۰	۲/۵۱	ایجاد سیستم جمع‌آوری آب‌های سطحی	
-۰/۵۳	-۰/۸۸	-۰/۷۰۷	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۷/۸۷۳	۲/۲۹	ایجاد فضای سبز	زیست‌پذیری محیطی
-۰/۳۷	-۰/۶۶	-۰/۵۱۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۷/۰۷۰	۲/۴۹	دفع زباله و کاهش آلودگی روستا	
-۰/۴۴	-۰/۷۵	-۰/۵۹۳	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۷/۵۵۶	۲/۴۱	حفظ چشم‌اندازهای طبیعی	
-۰/۱۶	-۰/۵۰	-۰/۳۲۹	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۸۳۴	۲/۶۷	نظافت و پاکیزگی محیط روستا	
-۰/۲۹	-۰/۶۴	-۰/۴۶۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۲۷۴	۲/۵۴	جلوگیری از تخریب مراتع	
-۰/۳۴	-۰/۷۰	-۰/۵۲۱	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۶۳۰	۲/۴۸	جلوگیری از قطع درختان	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

جدول (۷) نشان می‌دهد که طرح‌های هادی آثار مثبتی بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی نداشته‌اند. بنابراین، برای بررسی میزان اثرگذاری این طرح‌ها، گویه‌های مدنظر پژوهش در ۶ بعد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، زیست‌محیطی و کالبدی در روستا دسته‌بندی شدند. تحلیل داده‌های گردآوری‌شده از طریق پرسش‌نامه در روستاهای نمونه با استفاده از تحلیل میانگین عددی از دیدگاه پاسخگویان بر اساس آزمون t تک‌نمونه‌ای، کم‌بودن تأثیر طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری روستاها را نشان می‌دهد. بنابراین، با احتساب دامنه طیفی ابعاد که بر اساس طیف لیکرت بین ۱ تا ۵ در نوسان است، این میزان برای همه ابعاد کمتر از شرایط مطلوب (۳) ارزیابی شده و تفاوت معناداری آن نیز برای همه ابعاد کاملاً معنادار است.

جدول - ۷: تفاوت معناداری از حد مطلوب در زیست‌پذیری مناطق روستایی

مطلوبیت عددی آزمون‌شده = ۳						
شاخص‌ها	تاریخ آزمون	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					مطلوب‌تر	مطلوب‌تر از حد
زیست‌پذیری اقتصادی	۲/۳۱۶	-۱۶/۶۳۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۷۶۹	-۰/۵۹۶
زیست‌پذیری اجتماعی	۲/۵۳۳	-۱۷/۷۲۷	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۱۸	-۰/۴۱۴
زیست‌پذیری فرهنگی	۲/۳۱۹	-۱۵/۴۷۱	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۷۶۷	-۰/۵۹۳
زیست‌پذیری زیرساختی	۲/۴۹۰	-۱۱/۶۵۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۹۶	-۰/۴۲۳
زیست‌پذیری کالبدی	۲/۶۰۹	-۱۵/۹۹۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۳۸	-۰/۳۴۲
زیست‌پذیر محیطی	۲/۴۷۸	-۱۴/۸۵۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۹۰	-۰/۴۵۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای تبیین سطح زیست‌پذیری ناشی از اجرای طرح هادی بین جامعه روستایی از الگوی رگرسیونی چندمتغیره استفاده شد که زیست‌پذیری ناشی از اجرای طرح هادی، متغیر مستقل و میزان رضایتمندی از اجرای طرح هادی، متغیر وابسته است. در مرحله اول، نتایج بررسی الگوی برازش رگرسیونی نشان می‌دهند که اجرای طرح هادی روستایی با عوامل شش‌گانه زیست‌پذیری ۰/۹۲۸ همبستگی دارد. همچنین، ضریب تعیین تعدیل‌شده نشان می‌دهد که ۸۵/۴ درصد تغییرات میزان زیست‌پذیری روستاها از طریق ترکیب خطی متغیرهای شش‌گانه تبیین شده است (جدول ۸).

جدول - ۸: تحلیل رگرسیون سطح زیست‌پذیری روستاییان از رضایتمندی از اجرای طرح‌های هادی

اشتباه معیار	ضریب تعیین تصحیح‌شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۱۰۱۰۹	۰/۸۵۴	۰/۸۶۱	۰/۹۲۸

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

همچنین با الگوی رگرسیونی چندگانه توأم، نقش عوامل و ابعاد تأثیرگذار بر میزان زیست‌پذیری روستاییان از آثار طرح‌های هادی و توسعه آن در روستاهای نمونه مشخص شد. نتایج نشان می‌دهند که همه ابعاد شش‌گانه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و زیست‌محیطی معنادار هستند (جدول ۹).

جدول - ۹: تحلیل رگرسیون مبتنی بر وجود رابطه خطی بین میزان زیست‌پذیری مناطق روستایی و رضایتمندی

از اجرای طرح‌های هادی

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۸/۴۰۰	۶	۱/۴۰۰	۱۳۷/۰۰۳	۰/۰۰۰
باقیمانده	۱/۳۵۹	۱۳۳	۰/۰۱۰		
کل	۹/۷۵۹	۱۳۹			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

در جدول (۱۰)، مقادیرش بیان می‌کنند که از شش بعد بررسی‌شده، بعد زیست‌کالبدی، بیشترین میزان تأثیر (۰/۳۴۳) و بعد اقتصادی، کمترین میزان تأثیر (۰/۱۷۲) را در اجرای طرح‌های هادی در روستاهای دارای طرح یادشده دارند.

جدول - ۱۰: ضرایب شدت روابط میان بعد زیست‌پذیری مناطق روستایی و رضایتمندی از اجرای طرح‌های هادی

سطح معنی‌داری	T	ضرایب غیر استاندارد		نام متغیر
		ضرایب استاندارد شده	خطای B	
۰/۷۵۸	۰/۳۰۹	-	۰/۰۹۵	عرض از مبدأ
۰/۰۰۰	۴/۶۴۴	۰/۱۷۲	۰/۰۲۴	زیست‌پذیری اقتصادی
۰/۰۰۰	۵/۹۲۶	۰/۱۹۶	۰/۰۱۷	زیست‌پذیری اجتماعی
۰/۰۰۰	۵/۵۳۲	۰/۲۱۲	۰/۰۲۰	زیست‌پذیری فرهنگی
۰/۰۰۰	۸/۳۶۲۶	۰/۳۱۰	۰/۰۱۸	زیست‌پذیری زیرساختی
۰/۰۰۰	۸/۴۰۷	۰/۳۴۳	۰/۰۳۷	زیست‌پذیری کالبدی
۰/۰۰۰	۶/۰۳۴	۰/۲۲۸	۰/۰۳۲	زیست‌پذیری محیطی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

بنابراین، با توجه به نتایج و همان‌طور که در چارچوب نظری مطالعه نیز اشاره شد و نظر به غلبه جنبه کالبدی طرح‌های هادی روستایی، اثرگذاری زیست‌پذیری کالبدی و زیرساختی در رتبه بالاتری نسبت به سایر ابعاد قرار دارد و اجرای طرح‌های هادی بیشتر بر زیست‌پذیری کالبدی و زیرساختی روستاها مؤثر است و آثار آن بر سایر جنبه‌های زیست‌پذیری روستایی مانند جنبه‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. از نظر اثرگذاری اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری روستاها، با الگوی چندشاخصه وایکور مناطق روستاهای نمونه از نظر میزان برخورداری از شاخص‌های شش‌گانه زیست‌پذیری اولویت‌بندی شدند؛ به این منظور، ابتدا از داده‌های پرسش‌نامه‌ای میانگین گرفته و در ماتریس اولیه تنظیم شد (جدول ۱۱).

جدول - ۱۱: ماتریس برگرفته از شاخص‌های استفاده‌شده در پرسش‌نامه

روستاها	زیست‌پذیری اقتصادی	زیست‌پذیری اجتماعی	زیست‌پذیری فرهنگی	زیست‌پذیری زیرساختی	زیست‌پذیری کالبدی	زیست‌پذیری محیطی
گیلوان	۲/۴۷	۲/۵۸	۲/۳۹	۲/۷۳	۲/۶۲	۲/۶۶
هندی کندی جدید	۲/۲۲	۲/۳۲	۲/۲۷	۲/۳۳	۲/۵۲	۲/۴۴
مامالان	۲/۳۳	۲/۴	۲/۴	۲/۱۳	۲/۳۷	۲/۹۳
گیلانکشه	۲/۲۵	۲/۵۵	۲/۳۱	۲/۳۴	۲/۵۶	۲/۴۹
تسکین	۲/۵۹	۲/۶۴	۲/۲۲	۲/۳۷	۲/۷۲	۲/۴۲
تشویر	۲/۴۱	۲/۶۲	۲/۶۶	۲/۴۶	۲/۷۵	۲/۴۷
ارشت	۲/۳۳	۲/۶۲	۲/۵۶	۲/۹۵	۲/۶	۲/۵۸
اندر جدید	۲/۳۳	۲/۶۲	۲/۵۶	۲/۹۵	۲/۶	۲/۵۸
تازه کند	۱/۶۲	۲/۶	۲/۶۲	۲/۵۴	۲/۷۳	۲/۷۳
جزلا	۲/۵۲	۲/۳۸	۲	۲/۲۸	۲/۴۳	۲/۳۱
جورزگان	۲/۱۶	۲/۶	۲/۱۲	۱/۶۷	۲/۴۳	۱/۹۱
جیا	۲/۳۷	۲/۶۲	۲/۴۴	۲/۸۸	۲/۸۹	۲/۴۸
زاچکان	۲/۱۶	۲/۱۵	۲/۳۷	۲/۱۶	۲/۶۳	۲/۲۵
شقایق چورزق	۲	۲/۳	۱/۷۵	۲/۳۳	۲/۶	۲/۳۳
شیت	۲/۱	۲/۴	۲/۱	۲/۱۳	۲/۳۸	۲/۲۱
گوهر	۲/۳۸	۲/۵۲	۲/۲۱	۲/۵۷	۲/۵۸	۲/۴۵

برای تعیین وزن هر یک از معیارها، ابتدا پرسش‌نامه‌ای تدوین و از ۱۷ نفر مدیر و کارشناس بنیاد مسکن و مشاوران اجرای طرح‌های هادی درباره اهمیت ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی) زیست‌پذیری نظرخواهی و میزان اهمیت آن‌ها در قالب وزن متغیرها مشخص شد. از تابع توان رتبه‌ای برای تعیین کردن وزن ابعاد استفاده شد (جدول ۱۲).

$$\text{تابع توان رتبه‌ای} \quad (n - r_i + 1)^2$$

جدول-۱۲: ضریب وزن شاخص‌ها

شاخص‌ها	زیست‌پذیری اقتصادی	زیست‌پذیری اجتماعی	زیست‌پذیری فرهنگی	زیست‌پذیری زیرساختی	زیست‌پذیری کالبدی	زیست‌پذیری محیطی
وزن‌ها	۰/۱۱	۰/۱۳	۰/۱۵	۰/۲۰	۰/۲۵	۰/۱۶

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

مطابق جدول (۱۳)، تحلیل فضایی توزیع روستاها در شهرستان مطالعه‌شده در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی) زیست‌پذیری، تفاوت معنادار زیادی را در محدوده مطالعه‌شده نشان می‌دهد؛ به طوری که روستاهای جیا و تشویر به ترتیب با میزان صفر و ۰/۱۳ به دلیل مشارکت مردم در سطوح مختلف و اجرای طرح‌های هادی، همکاری بیشتری در جامعه روستایی و کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی را فراهم کرده‌اند و دارای بالاترین رتبه زیست‌پذیری هستند و روستاهای شیت و جورزگان با میزان ۰/۷۹ و ۰/۷۹ به دلیل توجه نکردن به حوزه نفوذ، هزینه‌های رفت و آمد و مهم‌تر از همه توجه نکردن به زیرساخت‌های ارتباطی و جاده‌ای و فاصله زیاد نسبت به کانون دهستان، پایین‌ترین رتبه برخوردار از میزان زیست‌پذیری را بین روستاهای محدوده مطالعه‌شده دارند (شکل ۳).

جدول-۱۳: رتبه‌های نهایی سطح زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی ناشی از اجرای طرح هادی

روستاها	گیلوان	هندی کندی جدید	مامالان	گیلانکشه	تسکین	تشویر	گوهر	شقایق چورزق
رتبه	۰/۲۶	۰/۶۳	۰/۴۷	۰/۴۹	۰/۳۴	۰/۱۳	۰/۴۵	۰/۶۲
روستاها	ارشت	اندر جدید	تازه کند	جزلا	جورزگان	جیا	زاچکان	شیت
رتبه	۰/۲۹	۰/۲۹	۰/۳۰	۰/۷۹	۰/۳۱	۰	۰/۶۱	۰/۹۵

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

شکل-۳: رتبه‌بندی سکونتگاه‌های روستایی از نظر سطح زیست‌پذیری ناشی از اجرای طرح هادی منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هر انسانی در پی دستیابی به زندگی مطلوب و رضایت‌بخش است و طبیعتاً زمینه‌ها و عواملی برای داشتن زندگی مطلوب، رضایت‌بخش و پرمعنی لازم هستند تا انسان بر پایه آن‌ها، آسایش و رفاه درازمدت را برای خود و اجتماعش فراهم کند. این شرایط که به اعتقاد برخی نویسندگان با A زیست‌پذیری \cong یا A شرایط مناسب برای زندگی \cong مترادف است به مجموعه‌ای از ویژگی‌های عینی اشاره می‌کند که محل مناسبی برای زندگی و کار است. بنابراین، یکی از عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری مناطق روستایی، آثار اجرای طرح‌های روستایی هستند. این طرح‌ها به دلیل توجه ویژه دولت به روستاها و در راستای بهبود وضعیت اجتماعی - اقتصادی و به‌ویژه کالبدی آن‌ها در دستور کار قرار گرفتند تا محیط‌های روستایی به مکان‌هایی با قابلیت زندگی شرافتمندانه، مناسب و مقبول تبدیل شوند. اجرای طرح‌های هادی روستایی در کشور طی چند دهه اخیر به توسعه پژوهش‌های بسیاری برای کاربردی‌بودن این علم منجر شده است: آمار و صمیمی شامی (۱۳۸۸) در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که اجرای طرح‌های هادی از نظر نحوه ساخت‌وساز مسکن و معماری روستا برای بهسازی و مقاوم‌سازی، دفع بهداشتی زباله‌ها و دسترسی روستاییان به خدمات به‌نسب موفق بوده است. رضایی و شوکتی آقمقانی (۱۳۹۳) به این نتیجه رسیدند که پنج عامل کالبدی - فیزیکی (با واریانس ۲۰/۲۵ درصد)، اجتماعی (با واریانس ۱۹/۶۳ درصد)، بهداشتی (با واریانس ۱۴/۴۲ درصد)، اقتصادی (با واریانس ۱۰/۶۳ درصد) و زیست‌محیطی (با واریانس ۴/۸۶ درصد)، در مجموع، ۶۹/۷۹ درصد از واریانس کل اثر اجرای طرح هادی در روستای سرین دیزج را تبیین می‌کنند. همچنین محمدی و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که اجرای طرح هادی تأثیر مثبت و معناداری بر ابعاد کالبدی داشته ولی در ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی موفقیت‌چندانی نداشته است؛ از این رو، پژوهش‌یادشده با پژوهش حاضر هم‌سویی ویژه‌ای دارد. برای بررسی اثر طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری جامعه روستاییان از ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی) در محیط روستا بر اساس نظرسنجی از روستاییان استفاده شد. ویژگی‌های توصیفی پرسش‌نامه نشان دادند که میانگین اثر طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی در محدوده مطالعه‌شده در سطح کمتر از حد متوسط (۳) است و آزمون t تک‌نمونه‌ای، این نظر را تأیید می‌کند و تفاوت از حد مطلوبیت را به شکل منفی نمایش می‌دهد. همچنین بررسی الگوی برازش رگرسیونی، رابطه بین اثر طرح هادی و زیست‌پذیری مناطق روستایی را به میزان ۰/۸۶۱ نشان می‌دهد. بنابراین، تحلیل فضایی توزیع روستاها در شهرستان مطالعه‌شده در ابعاد شش‌گانه، تفاوت معنادار بسیاری را در محدوده مطالعه‌شده نشان می‌دهد و روستاهای جیا و تشویر به‌ترتیب با میزان صفر و ۰/۱۳، همکاری بیشتر در جامعه روستایی و کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی را به دلیل مشارکت مردم در سطوح مختلف و اجرای طرح‌های هادی فراهم کرده‌اند و بالاترین رتبه را دارند و روستاهای شیت و جورزگان به‌ترتیب با میزان ۰/۹۵ و ۰/۷۹ به دلیل توجه‌نکردن به حوزه نفوذ، هزینه‌های رفت‌وآمد و زیرساخت‌های ارتباطی و جاده‌ای و فاصله زیاد نسبت به کانون دهستان، پایین‌ترین رتبه را از نظر میزان زیست‌پذیری بین روستاهای محدوده مطالعه‌شده دارند. با توجه به نتایج، راهکارهای زیر برای زیست‌پذیری مناطق روستایی با اجرای طرح‌های هادی روستایی پیشنهاد می‌شوند:

- ۱- بهره‌گیری از نهادهای محلی و شناخت آن‌ها از مردم در روستاهای شیت و جورزگان زمینه اجرای بهتر طرح را در منطقه فراهم می‌کند و روند زیست‌پذیری روستاییان را در منطقه تسهیل می‌کند؛
- ۲- هدف برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌ها باید توسعه زندگی مردم روستا باشد تا زمینه برای همکاری و مشارکت مردم فراهم شود.
- ۳- برنامه‌ریزی و اجرای طرح هادی باید از حالت بخشی خارج شود و به شکل یکپارچه و مبتنی بر مشارکت مردم و نهادهای محلی در آید.
- ۴- بهبود تجهیزات روستایی از طرف سازمان‌های دولتی با هدف کیفیت حمل‌ونقل عمومی و زیست‌پذیری روستایی.

منابع

- ۱- آمار، تیمور، صمیمی شارمی، رضا (۱۳۸۸)، ارزشیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: بخش خمام شهرستان رشت)، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۷، سال ۲۸، صص ۴۴-۵۵.
- ۲- افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین، فتاحی، احد، حاجی‌پور، مجتبی (۱۳۹۰)، ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دلفان استان لرستان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۶، صص ۶۹-۹۴.
- ۳- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۶۱)، مجموعه قوانین و مقررات اختصاصی در حوزه عمران روستایی، تهران.
- ۴- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۶۶)، اساس‌نامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- ۵- پژوهشکده سوانح طبیعی (۱۳۸۸)، ارزشیابی اثرات اجرای طرح هادی روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- ۶- پورطاهری، مهدی، افتخاری، عبدالرضا، بدری، سیدعلی (۱۳۹۰)، راهبردها و سیاست‌های توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- ۷- پورطاهری، مهدی، نقوی، محمدرضا (۱۳۹۱)، توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد توسعه پایدار، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۷.
- ۸- تقیلو، علی اکبر، خسرویگی، رضا، خدایی، یوسف (۱۳۸۸)، ارزیابی طرح‌های هادی روستایی در ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی از دیدگاه روستاییان، مطالعه موردی: شهرستان کمیجان، استان مرکزی، اولین همایش ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، صص ۱۰-۲۹.
- ۹- خراسانی، محمدامین، رضوانی، محمدرضا، مطیعی لنگرودی، سید حسن، رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۱)، سنجش و ارزیابی زیست‌پذیری روستاهای پیرامون شهری، مطالعه موردی: شهرستان ورامین، پژوهش‌های روستایی، سال ۳، شماره ۴، صص ۷۹-۱۰۴.

- ۱۰- خراسانی، محمدامین، رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۲)، شناخت و تحلیل تفاوت زیست‌پذیری روستاهای پیرامون شهری در شهرستان ورامین، مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، پیاپی ۴، صص ۱۵۸-۱۳۹.
- ۱۱- رضایی، روح‌الله، شوکتی آملی، محمد (۱۳۹۳)، بررسی و تحلیل مشکلات اجرای طرح هادی روستایی در مناطق روستایی شهرستان اسکو، مطالعه موردی: روستای سرین دیزج، فضای جغرافیایی، دوره ۱۴، شماره ۴۵، صص ۸۰-۶۳.
- ۱۲- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، تهران.
- ۱۳- رضوانی، محمدرضا، منصورریان، حسین، احمدی، فاطمه (۱۳۸۹)، ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی؛ مطالعه موردی شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان، پژوهش‌های روستایی، شماره ۱، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
- ۱۴- سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها (۱۳۸۷)، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری کشور، چاپ اول، تهران.
- ۱۵- عزیزپور، فرهاد، خلیلی، احمد، محسن‌زاده، آرمین، حسینی حاصل، صدیقه (۱۳۹۰)، تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی کشور، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۵، صص ۸۴-۷۱.
- ۱۶- عزیزی، محمدمهدی، خلیلی، احمد (۱۳۸۷)، ارزیابی الگوپذیری استخوان‌بندی بافت‌های روستایی ایران در طرح‌های هادی، بر اساس مدل فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی AHP، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۷، بهار ۱۳۸۸، صص ۴۰-۲۷.
- ۱۷- عظیمی، نورالدین، جمشیدیان مجاور، مجید (۱۳۸۴)، بررسی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی، مطالعه موردی: غرب گیلان، مجله هنرهای زیبا، شماره ۲۲، صص ۳۴-۲۵.
- ۱۸- فراهانی، حسین، رستم‌خانی، احمد (۱۳۹۱)، بررسی و ارزیابی نقش دهیاری‌ها بر کیفیت زندگی در روستاها، مطالعه موردی: دهستان کرسف شهرستان خدابنده، مدیریت شهری، شماره ۳۰، صص ۲۰۶-۱۹۵.
- ۱۹- مطیعی لنگرودی، حسن، یاری، ارسطو (۱۳۸۹)، حفاظت محیط زیست و برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی روستا با تأکید بر ارزیابی طرح‌های هادی روستایی، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۱، شماره پیاپی ۳۹، شماره ۳، صص ۶۰-۴۵.
- ۲۰- محمدی، یگانه، نباتی، عباس، چراغی، مهدی (۱۳۹۱)، تبیین اثرات اجرای طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرانی، شهرستان بیجار)، مسکن و محیط روستا، پاییز ۱۳۹۱، دوره ۳۱، شماره ۱۳۹، صص ۱۱۵-۹۹.
- ۲۱- ملک‌حسینی، عباس، درگاهی، محمدمهدی (۱۳۸۹)، طراحی و مناسب‌سازی مبلمان روستایی، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، سال ۲، شماره ۶، دوره زمستان.

- 23- Cedar Hill Municipality, (2008), City of Cedar Hill comprehensive Plan 2008, chapter 5: Livability, PP. 5-1 to 5-20.
- 24- Epley, D., Menon, M.(2008), **A method of assembling cross-sectional indicators into a community quality of lie**, Social Indicators Research, 88(2), pp. 281-296.
- 25- Landry, C. (2000), **urban vitalitys A new source of urban competitiveness**, Prince Claus fund journal, ARCHIS issue Urban Vitality/Urban Heroes.
- 26- Norris, T., Pittman, M. (2000), **The Health Community's Movement and the Coalition for Healthier Cities and Communities**, Public Health Reports, 115, PP. 118-124.
- 27- Sirgy, J., Cornwell (2008), **How does residents satisfaction with community services influences quality of life (QOL) outcomes?**, Social Indicators Research, Vol 3, pp.81-105.

فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)
سال ششم، شماره دوم، (پیاپی ۲۱)، تابستان ۱۳۹۵
تاریخ وصول: ۹۴/۵/۲۵ تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۲/۲۲
صص: ۹۶-۷۵

بررسی آثار اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری جوامع محلی (مطالعه موردی: دهستان‌های گیلوان و چورزق در استان زنجان)

حمدالله سجاسی قیداری^{۱*}، احمد رومیانی^۲، سمیه صانعی^۳

۱- استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۳- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور ارومیه، ارومیه، ایران

چکیده

یکی از مهم‌ترین طرح‌ها و برنامه‌های دولت برای ساماندهی و توسعه روستاهای کشور، تهیه و اجرای طرح هادی روستایی است که با هدف توسعه و عمران روستاها، تأمین و توزیع عادلانه امکانات و خدمات بهیستی و عمومی، ایجاد شبکه ارتباطی منظم و ... انجام شده است و بنابراین، امروزه نقش مهمی در بهبود زیست‌پذیری مناطق روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی محل زندگی، رضایت از استانداردهای محل و کیفیت زندگی افراد دارد. هدف پژوهش حاضر، بررسی آثار اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری جوامع محلی در روستاهای دهستان‌های گیلوان و چورزق (در شهرستان ابهر) است. روش‌شناسی پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است که با روش ترکیبی کتابخانه‌ای و روش پیمایشی با ابزار پرسش‌نامه انجام شده است. جامعه آماری پژوهش، ۱۶ روستای دو دهستان گیلوان و چورزق هستند که طرح هادی در آن‌ها اجرا شده است. تعداد حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران در سطح خانوار برابر با ۱۴۱ نفر است که تصادفی توزیع شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره توصیفی و استنباطی (t تک‌نمونه‌ای و رگرسیون چندمتغیره) و برای بررسی روستاها از نظر توزیع فضایی از الگوی وایکور استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که میانگین آثار طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی محدوده مطالعه‌شده در سطح کمتر از حد متوسط (۳) است و آزمون t تک‌نمونه‌ای، آن را تأیید می‌کند و

تفاوت از حد مطلوبیت را به شکل منفی نمایش می‌دهد. نتایج آزمون رگرسیون نیز نشان می‌دهند که بیشترین اثرگذاری طرح‌های هادی از نظر زیست‌پذیری بر جوامع روستایی در بعد کالبدی است. همچنین تحلیل فضایی توزیع روستاها در شهرستان مطالعه‌شده در ابعاد شش‌گانه، تفاوت معنادار زیادی را در محدوده یادشده نشان می‌دهد؛ به طوری که روستاهای جیا و تشویر به ترتیب با میزان صفر و $۰/۱۳$ دارای بالاترین رتبه و روستاهای شیت و جورزگان به ترتیب با میزان $۰/۹۵$ و $۰/۷۹$ دارای پایین‌ترین رتبه از نظر برخورداری از میزان زیست‌پذیری بین روستاهای محدوده مطالعه‌شده هستند.

واژه‌های کلیدی: طرح هادی، زیست‌پذیری، مناطق روستایی، دهستان گیلوان و چورزق

مقدمه

مناطق روستایی بخش عمده‌ای از جمعیت و عرصه‌های طبیعی کشور را به خود اختصاص داده‌اند و بنابراین، جامعه روستایی نقش اساسی در حیات اقتصادی و اجتماعی کشور دارد. با توجه به اهمیت و جایگاه جامعه روستایی در کشور و مشکلات و چالش‌هایی مانند مهاجرت روستایی، خالی‌شدن روستاها، سطح آسیب‌پذیری بالا و ...، شناخت و تحلیل محیط‌های روستایی ضرورتی انکارناپذیر است. در چند دهه اخیر، دولت برنامه‌های مختلفی برای توسعه مناطق روستایی تدوین و اجرا کرده است که هر یک متناسب با ضرورت‌ها و نیازهای زندگی روستاییان در پی ساماندهی و توسعه نواحی روستایی هستند. هر یک از این برنامه‌ها در روستاهای کشور باعث تغییراتی شده‌اند که در کالبد، بافت و ساخت‌وساز مسکن روستا دیده می‌شوند (آمار و صمیمی شارمی، ۱۳۸۸: ۵۵-۵۴). با وجود این، ایجاد محیط‌های مسکونی در روستاها هدف نهایی همه برنامه‌ها و طرح‌هاست زیرا زیست‌پذیری، میانگین زیادی از نیازهای اساسی مانند غذا، آب، مسکن، امنیت و شرایط بهداشتی را علاوه بر سایر نیازها مانند آزادی عمل، سخن، عقاید، رفاه، در دسترس بودن امکانات و زندگی در محیط مطلوب نشان می‌دهد (فراهانی و رستم‌خانی، ۱۳۹۱: ۱۹۷). حقیقت رویکرد زیست‌پذیری، ترویج و توسعه مفاهیم کیفیت محیط زندگی مردم است تا بهترین شیوه‌های زیستی برای آن‌ها فراهم شود و بنابراین، هدف نهایی مطالعه زیست‌پذیری محیط زندگی و کاربرد متعاقب آن اینست که زندگی مردم کیفیت زیادی داشته و هدفمند و لذت‌بخش باشد. در شرایط واقعی، محیط‌های روستایی به دلایل مختلفی مانند جمعیت کم، دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، ساختار اقتصادی متکی بر کشاورزی و ... از مشکلات متعددی رنج می‌برند و با توجه به شرایط زندگی جوامع شهری، شرایط و کیفیت زندگی در محیط‌های روستایی با واقعیت‌ها و استانداردهای زندگی انسانی معاصر تفاوت بسیاری دارد و این، شرایط زیست و سکونت را در محیط‌های روستایی با چالش مواجه کرده است. از این رو، کشورها طرح‌ها و پروژه‌های متعددی را برای غلبه بر مشکلات یادشده و نیز افزایش سطح سکونت‌پذیری و قابلیت زیست‌پذیری محیط‌های روستایی اجرا کرده‌اند که یکی از مهم‌ترین آنها در ایران، اجرای طرح‌های هادی روستایی است. این طرح‌ها پس از پیروزی انقلاب اسلامی به دلیل توجه ویژه دولت به روستاها و در راستای بهبود وضعیت اجتماعی - اقتصادی و به‌ویژه کالبدی آن‌ها در دستور کار قرار گرفتند (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۶۱: ۱۳۶؛ بنیاد مسکن

انقلاب اسلامی، ۱۳۶۶: ۲؛ رضوانی، ۱۳۸۳: ۱۵۵-۱۵۳؛ پژوهشکده سوانح طبیعی، ۱۳۸۸: ۱۲) و آثار مختلف اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی بر سکونتگاه‌های روستایی دارند (مطیعی لنگرودی و یاری، ۱۳۸۹: ۴۹). با توجه به اهمیت موضوع و مسئله طرح‌های هادی در مناطق روستایی، مطالعات مختلفی درباره آثار این طرح‌ها انجام شده که در جدول (۱)، به تعدادی از آن‌ها اشاره شده است.

جدول- ۱: پژوهش‌های انجام‌شده درباره موضوع پژوهش

پژوهشگر	عنوان	نتایج پژوهش
عظیمی و جمشیدیان (۱۳۸۴)	بررسی آثار کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: غرب گیلان)	نتایج این پژوهش نشان دادند که به دلیل مشارکت‌نداشتن مردم در طراحی و اجرای طرح و نیز بی‌توجهی آنها به مسائل زیست‌محیطی، طرح یادشده با مشکل جدی مواجه و بنابراین تغییر الگوی فعلی طرح هادی مشکل شده است.
عزیزی و خلیلی (۱۳۸۷)	ارزیابی الگوپذیری استخوان‌بندی بافت‌های روستایی ایران در طرح‌های هادی بر اساس مدل تحلیل سلسله مراتبی AHP	نتایج این پژوهش نشان دادند که طرح هادی روستایی اگرچه ضعف‌هایی دارد، به دلیل ماهیت آن، تحولات شگرفی در ابعاد مختلف جامعه روستایی به‌ویژه محیطی و کالبدی ایجاد کرده است.
آمار و صمیمی شامی (۱۳۸۸)	ارزشیابی آثار کالبدی یا اجرای طرح‌های هادی روستایی در بخش خمام رشت	نتایج این پژوهش نشان دادند که اجرای طرح‌های هادی از نظر نحوه ساخت‌وساز مسکن و معماری روستا برای بهسازی و مقاوم‌سازی، دفع بهداشتی زباله‌ها و دسترسی روستاییان به خدمات به‌طور نسبی موفق بوده و در مواردی چون دفع بهداشتی فضلاب‌های خانگی، بهبود وضعیت معابر و کاهش تبدیل اراضی زراعی به کاربری غیرکشاورزی چندان موفق نبوده است.
تقیلو و همکاران (۱۳۸۸)	ارزیابی طرح‌های هادی روستایی در ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی: شهرستان کمیجان، استان مرکزی)	به این نتیجه رسیدند که میانگین عملکرد طرح هادی در ابعاد مختلف مطالعه‌شده کمتر از میانگینی است که انتظار می‌رود. به عبارتی، اجرای طرح هادی روستایی نتوانسته است بر ابعاد مختلف زندگی روستاییان اعم از کالبدی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی تأثیر گذارد و آثار مثبتی همراه داشته باشد.
پورطاهری و نقوی (۱۳۹۰)	توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد توسعه پایدار	به این نتیجه رسیدند که با توجه به مشکلات ساختاری- کارکردی مناطق روستایی، همچنان توسعه سکونتگاه‌های روستایی با شدت ضعف متفاوت با چالش‌هایی نظیر فقر، نابرابری درآمدی، مهاجرت‌های روستایی و تخلیه روستاها، غفلت از مدیریت کالبدی و فضایی زیاد سکونتگاه‌های روستایی رویه‌رو است و بنابراین ارتباط بین رویکردهای پایدار و توسعه کالبدی بسیار کم‌رنگ است.
محمدی و همکاران (۱۳۹۱)	تبیین آثار اجرای طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرانی، شهرستان بیجار)	اجرای طرح هادی آثار مثبت و معناداری بر ابعاد کالبدی دارد ولی در ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی موفقیت‌چندانی نداشته است.
رضایی و شوکتی آقمانی (۱۳۹۳)	شناسایی و تحلیل آثار اجرای طرح هادی روستایی در مناطق روستایی شهرستان اسکو (مطالعه موردی: روستایی سرین دیزج)	به این نتیجه رسیدند که پنج عامل کالبدی - فیزیکی (با واریانس ۲۰/۲۵ درصد)، اجتماعی (با واریانس ۱۹/۶۳ درصد)، بهداشتی (با واریانس ۱۴/۴۲ درصد)، اقتصادی (با واریانس ۱۰/۶۳ درصد) و زیست‌محیطی (با واریانس ۴/۸۶ درصد) در مجموع ۶۹/۷۹ درصد واریانس کل آثار اجرای طرح هادی را در روستایی سرین دیزج تبیین می‌کردند و دو عامل کالبدی - زیرساختی و اجتماعی به‌ترتیب بیشترین میزان اولویت را داشتند.

منبع، نگارنگان، ۱۳۹۳ با استفاده از منابع در دسترس

در بیشتر مطالعات انجام‌شده درباره طرح‌های هادی روستایی و ارزیابی آثار آن‌ها، بر آثار اقتصادی - اجتماعی با رویکرد نظری کیفیت زندگی تأکید شده است؛ در حالی که تغییر در کیفیت زندگی روستاییان، اثر بلندمدتی از طرح‌های هادی روستایی است و موفقیت آن به آثار کوتاه‌مدت اجرای طرح‌های هادی در محیط‌های روستایی از نظر قابلیت سکونت، تناسب با استانداردها و حداقل‌های زیست انسانی وابسته است. بنابراین متناسب با اهداف اصلی اجرای طرح‌های هادی روستایی، ایجاد محیط زیست‌پذیر و سرزندگی روستایی یکی از آثار اجرای طرح‌های هادی است و هدف پژوهش حاضر بررسی آثار اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری جوامع روستایی در محدوده دو دهستان گیلوان و چورزق (شهرستان ابهر) است. طی چند دهه گذشته، سازمان بنیاد مسکن انقلاب اسلامی طرح‌های هادی متعددی را در روستاهای شهرستان ابهر اجرا کرده است که ارزیابی آثار آن‌ها از نظر تأثیرگذاری بر سطح زیست‌پذیری روستاها ضروری است.

مطالعه حاضر در پی پاسخ‌گویی به فرضیه و پرسش زیر است:

فرضیه: به نظر می‌رسد بین اجرای طرح‌های هادی و زیست‌پذیری مناطق روستایی در محدوده مطالعه‌شده رابطه معناداری وجود دارد.

پرسش: اجرای طرح‌های هادی چقدر زیست‌پذیری روستاها را در محدوده مطالعه‌شده در پی داشته باشد؟

مبانی نظری

زیست‌پذیری، مفهومی کلی است که با برخی مفاهیم و اصطلاحات دیگر همچون پایداری، کیفیت زندگی و کیفیت مکان و اجتماع‌های سالم مرتبط است (Norris and Pittman, 2000). اگرچه تعریف زیست‌پذیری در جوامع گوناگون متفاوت است، از اهداف برنامه‌ریزی اجتماعی برای ایجاد تعریف‌ها و معیارهای سنجش بومی زیست‌پذیری استفاده می‌شود. زیست‌پذیری غالباً برای تعریف ابعاد مختلف اجتماع و تجربه‌های مشترکی استفاده می‌شود که آن را شکل می‌دهند و بر تجربه انسان از مکان تمرکز می‌کند و آن را در ظرف زمانی و مکانی مشخصی در نظر می‌گیرد (خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۰). در همین رابطه، در کتاب A اجتماع‌های زیست‌پذیر، راهنمایی ارزیابی زیست‌پذیری چنین تعریف شده است: اجتماع زیست‌پذیر، اجتماعی است که مسکن مناسب، خدمات و حمایت‌های اجتماعی و گزینه‌های حمل‌ونقل کافی، آموزش و تنوع فرهنگی برای آن فراهم شده باشد. این شرایط، استقلال فردی و مشارکت مدنی و اجتماعی ساکنان را فراهم می‌کند (AARP, 2005: 2).

بر اساس این، زیست‌پذیری مفهومی است که از درهم تنیدگی ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی تشکیل می‌شود و باید برای پیشگیری از تک‌بعدی شدن و تقلیل‌گرایانه شدن آن، شبکه‌ای از روابط بین معیارهای مربوط به قلمروهای گوناگون زیست‌پذیری در نظر گرفته شود. سنجش‌پذیری مکان‌ها بدون توجه به دانش و فرهنگ محلی امکان‌پذیر نیست و بنابراین، زیست‌پذیری به سه بعد مرتبط اقتصاد، اجتماع و محیط‌زیست تقسیم می‌شود:

اقتصاد: تأمین‌کننده مشاغل و درآمد است و در سلامتی مردم (از جمله یافتن خوراک، پوشاک و مسکن) و تأمین نیازهای سطوح بالاتر مانند آموزش، بهداشت و تفریح نقش حیاتی دارد و در عین حال، استفاده اقتصاد از منابع

موجود در محیط‌زیست باید به نحوی باشد که از وجود منابع کافی برای نسل‌های حال و آینده اطمینان حاصل شود.

بهبودی اجتماعی: این عامل به عدالت وابسته است و به توزیع اجتماع و فضای منابع اقتصادی و زیست‌محیطی به نحو عادلانه بین سیستم‌های حکومتی و شهروندان توجه می‌شود. آزادی فردی و فرصت‌های برابر از اجزای مهم فراهم‌کننده بهبود اجتماعی هستند.

محیط‌زیست: زیرساختی است که شامل منابع طبیعی، ظرفیت دفع زباله و ارتباط بین انسان و محیط طبیعی است. اگر کارکرد هر یک از آنها مختل شود، سکونتگاه‌های انسانی ممکن است به سرعت دچار اضمحلال شوند که تبعات آن عبارتند از: کاهش جمعیت، فقر، تضاد اجتماعی و افزایش معضلات بهداشتی زیست‌محیطی.

در این سه‌گانه طلایی، اهدافی مانند بهره‌وری اقتصادی، عدالت اجتماعی و حفاظت محیطی دنبال می‌شوند (خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۷) (شکل ۱).

شکل ۱ - چرخه اصول زیست‌پذیری، (اقتباس از خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۶)

به گفته اوانس در کتاب A شهرهای زیست‌پذیر، سکه زیست‌پذیری دو رو دارد، یک روی آن معیشت و روی دوم پایداری بوم‌شناختی است. معیشت به معنای موقعیت شغلی و شرایط زندگی است که به اندازه کافی سکونتگاه را زیست‌پذیر می‌کند و پایداری بوم‌شناختی به حفظ منابع محیطی می‌پردازد؛ چنانچه منابع تولید کار و مسکن به‌شکلی تأمین شوند که محیط تخریب شود، مشکل معیشت حل نمی‌شود و سکونتگاه زیست‌پذیر شکل نمی‌گیرد (Cedar Hill Municipality: 2008, 1-5). بر اساس این، امروزه برنامه‌های زیست‌پذیری در همه عرصه‌ها از جمله توسعه پایدار روستاها امری ضروری هستند و معمولاً روستاها را با آگاه‌سازی و آموزش‌های صحیح برای پذیرش تغییرات اقتصادی - اجتماعی و زیست‌محیطی آماده می‌کنند. بنابراین، زیست‌پذیری و توسعه پایدار، رابطه متقابلی با یکدیگر دارند که افزایش یکی به افزایش دیگری منجر می‌شود. زیست‌پذیری سکونتگاه‌ها و محل‌های زندگی در

شرایط و محیط‌های گوناگون و در اجتماع‌های دارای فرهنگ‌های مختلف، متفاوت است، هرچند نکته مهم و هدف نهایی، ایجاد محیط‌های سکونت‌پذیر برای انسان در مکان و دوره زمانی معین است. از این رو، در شرایط زمانی موجود در مکان‌های روستایی، زیست‌پذیرسازی روستاها از جنبه ایجاد شرایط مناسب برای زندگی مطلوب و استاندارد و جلوگیری از تخریب روستاها و مهاجرت روستایی بسیار ضروری است.

پس از انقلاب اسلامی در ایران و به‌ویژه در سال‌های اخیر، نهادهای مختلفی مانند بنیاد مسکن انقلاب اسلامی به جوامع روستاییان و عمران روستایی توجه بیشتر و همه‌جانبه‌ای داشته‌اند و تلاش می‌کنند محیط مناسب و دلپذیری برای اهالی روستا فراهم کنند تا عدالت اجتماعی و توزیع برابر امکانات تحقق یابند و با ایجاد رغبت، از مهاجرت‌های روستاییان به شهرها، یکی از بزرگ‌ترین مشکلات و معضلات ایران در چند سال اخیر، جلوگیری شود. فضاها و کاربری‌های عمومی در روستاها ظرفیت و قابلیت لازم را برای پاسخگویی به نیازهای زندگی و دغدغه‌های روستاییان به‌ویژه نسل جوان ندارند (ملک‌حسینی و درگاهی، ۱۳۸۹: ۱۵۴) و از این رو، تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی یکی از ابزارهای مناسب برای زیست‌پذیرسازی و پاسخگویی به دغدغه‌های روستاییان است و نقش مهمی در توسعه پایدار و پیشرفت روستا بازی می‌کند. بر اساس آیین‌نامه نحوه بررسی طرح‌های توسعه و عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مصوب ۷۸/۱۰/۱۲ هیئت محترم وزیران، طرح هادی روستایی طرحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف از جمله مسکونی، تجاری، کشاورزی، تأسیسات و تجهیزات و نیازمندی‌های عمومی روستایی را بر حسب مورد در قالب مصوبات طرح‌های سامان‌دهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی یا طرح جامع ناحیه‌ای تعیین می‌کند.

با توجه به تعریف‌های گفته‌شده، برخی اهداف طرح‌های هادی روستایی عبارتند از: فراهم کردن زمینه‌های لازم برای بهبود محیط سکونتگاه و ایجاد خدمات زیستی، محیطی و عمومی، هدایت توسعه کالبدی روستاها، فراهم کردن زمینه‌های عمران و توسعه روستا و تأمین عادلانه امکانات (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها، ۱۳۸۷: ۵۷۸). بر اساس این و با مرور ادبیات نظری در حوزه مطالعات روستایی مشخص می‌شود که در میان نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلف مطرح شده در حوزه طرح‌های هادی، به چهار دیدگاه بیش از سایر نظریه‌ها توجه شده است: دیدگاه اکولوژیک، دیدگاه کالبدی (فیزیکی)، دیدگاه مرکزیت یا بررسی مناسبات بیرونی و دیدگاه کارکردی (آمار و صمیمی شارمی، ۱۳۸۸: ۴۴).

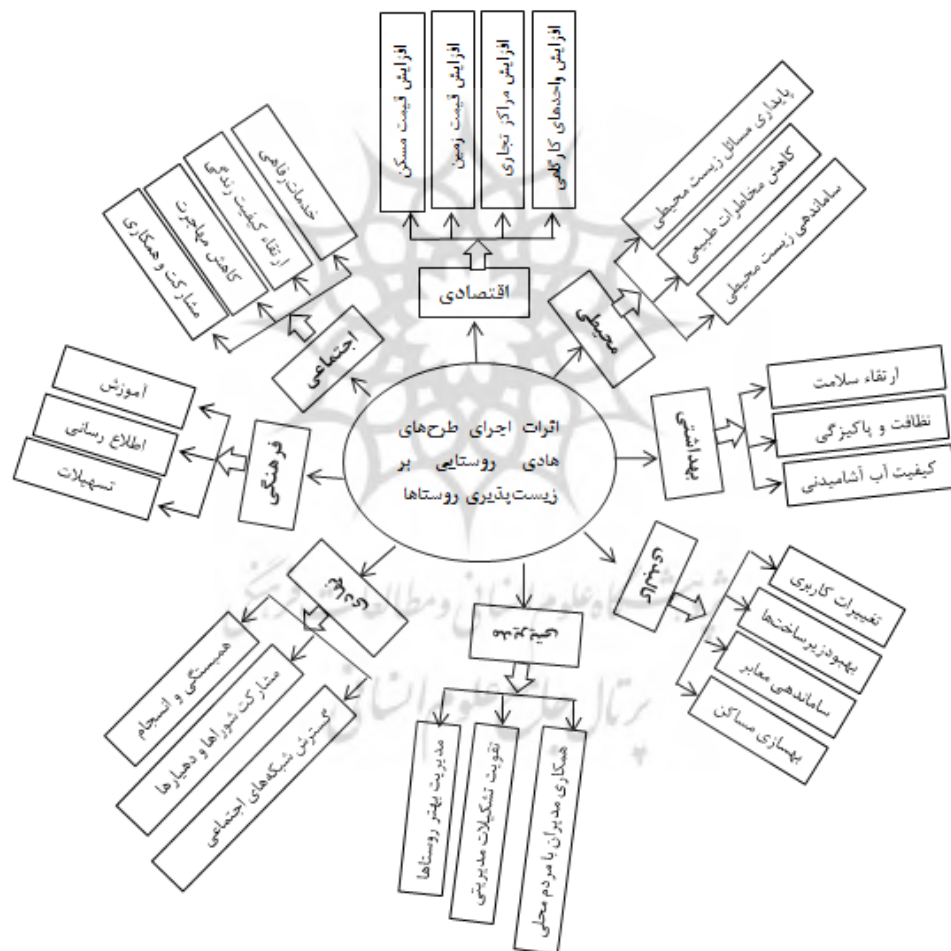
بر اساس دیدگاه کالبدی، منابع طبیعی و انسانی بدون تجهیز و فراهم کردن بسترها و زیرساخت‌های لازم برای استفاده از آن‌ها، عاملی در فرایند توسعه نیستند و یا در فرایندهای توسعه روستایی استفاده نمی‌شوند؛ این زیرساخت‌ها شامل طرح‌های عمران روستایی می‌شوند که تأثیر دوگانه‌ای بر توسعه منابع انسانی و فراهم کردن فضای مناسب برای جذب و نگهداری آن از یک سو و فراهم کردن بستر لازم برای تسهیل تولید اقتصادی و فعالیت‌های توسعه‌ای از سوی دیگر دارند (پژوهشکده سوانح طبیعی، ۱۳۸۸: ۱۴۷). نتایج مطالعات متعدد در این زمینه نشان می‌دهند که اجرای طرح‌های هادی روستایی، افزون بر ابعاد فیزیکی - کالبدی، سایر جنبه‌های توسعه

روستایی اعم از اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و ... را نیز تحت‌شعاع خود قرار می‌دهد و آثار متعددی روی آن‌ها داشته که بر شرایط زیست در محیط‌های روستایی تأثیر گذاشته است. دیدگاه اکولوژیک بر حفظ و تقویت منابع طبیعی در محیط‌های روستایی تأکید می‌کند زیرا روستاها، ذخیره‌گاه‌های ژنتیکی گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری هستند و منابع طبیعی موجود در آنها، منبع اساسی و اولیه تولید به شمار می‌آید که حفظ آن، ضرورتی اساسی است. بر اساس دیدگاه مرکزیت، روستاها سیستم‌های بازی هستند که از جنبه‌های مختلف با محیط‌های بیرونی (روستاها، پیرامون و شهرها) ارتباط دارند و اثرگذاری و اثرپذیری‌های متعددی با یکدیگر دارند که نیازمند توجه در برنامه‌ها و طرح‌ها هستند. در دیدگاه کارکردی، بیشتر بر چندکارکردی بودن روستاها و توجه به تقویت آن در طرح‌های هادی روستایی تأکید می‌شود به طوری که روستاها هم‌زمان محل فعالیت و زندگی هستند.

به این ترتیب نمی‌توان طرح‌های هادی روستایی را تنها بر اساس یک دیدگاه تهیه کرد و برای ایجاد محیط‌های روستایی زیست‌پذیر، توجه هم‌زمان به دیدگاه‌های چهارگانه ضروری است تا روستاها از نظر اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیطی زیست‌پذیر شوند. هرچند در واقعیت میدانی اجرای طرح‌های هادی روستایی، ابعاد کالبدی آن‌ها اهمیت ویژه‌ای دارند و کاربری زمین، تأسیسات و تجهیزات زیربنایی و رفاهی عمومی و ... در روستاها از جمله مقوله‌های برنامه‌ریزی کالبدی برشمرده می‌شوند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۷۵: ۲۲)، از جمله این آثار، بررسی تغییرات اجتماعی در زمینه و بهبود کیفیت زندگی در میان جوامع انسانی، استاندارد بودن محل زندگی از نظر بهداشت، اشتغال، محیط زیست و کالبد هستند و از این رو، رضایت از ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی و فیزیکی محل زندگی بر رضایت از زندگی و کیفیت زندگی افراد تأثیرگذار هستند (Sirgy and Cornwell, 2008: 154).

بررسی‌های مقدماتی انجام‌شده درباره میزان اثربخشی طرح هادی نشان می‌دهند که این طرح در سطح کالبدی به بهبود دفع بهداشتی زباله و پسماندهای خانگی، دفع آب‌های سطحی و فاضلاب، روحیه همکاری و مشارکت روستاییان، دسترسی و ارتباطات فیزیکی به ویژه بین عرصه‌های زیست و فعالیت، گسترش موزون و برنامه‌ریزی‌شده بافت روستا و توزیع مناسب کاربری‌ها) و ... منجر شده و کیفیت شاخص‌های اقتصادی نظیر نرخ سرمایه‌گذاری، نرخ درآمد و نرخ اشتغال را در روستاهای کشور نسبت به گذشته بیشتر و مطلوب‌تر کرده است (عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۳). از دیگر آثار طرح‌های هادی عبارتند از: گسترش فضاهای تفریحی - ورزشی در روستا مانند ساخت پارک، مکان‌های ورزشی و ...؛ افزایش ارتباطات و بهبود دسترسی روستاییان به سایر مناطق؛ بهبود دسترسی روستاییان به خدمات اداری، آموزشی، انتظامی و ...؛ کیفیت دسترسی به خدمات فرهنگی، آموزشی و کیفی؛ دسترسی به خدمات زیربنایی و عمومی (آب آشامیدنی، برق، گاز لوله‌کشی، تلفن ثابت، مخابرات) و ... نتایج پژوهش‌های برخی پژوهشگران رابطه مثبت بین خدمات (مسکن، حمل و نقل و بهداشت) و کیفیت زندگی افراد و بهبود یافتن کیفیت زندگی افراد با افزایش خدمات را نشان می‌دهند (Epley and Menon, 2008: 47)؛ در همین رابطه، ریم (۲۰۰۰) الگویی ارائه کرده است که سلامتی و سرزندگی را به موازات هم و دو بعد اصلی کیفیت زندگی در نظر می‌گیرد و محیط فیزیکی (کیفیت محیطی، ویژگی‌های فیزیکی و محل سکونت) و محیط اجتماعی (کیفیت اجتماعی، شیوه زندگی و ویژگی‌های فردی و کیفیت محیط محلی) زیرمجموعه دو بعد سلامتی و سرزندگی هستند.

(افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۶). هاگرتی و همکاران (۲۰۰۱)، بیان کردند که هفت قلمرو شامل روابط با خانواده، بهزیستی عاطفی، بهزیستی مادی، سلامت، کار و فعالیت مولد، احساس بخشی از اجتماع بودن و امنیت شخصی، فضایی کیفیت را به‌خوبی پوشش می‌دهند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۱). افزون بر این قلمروها، جغرافیدانان و برنامه‌ریزان به محیط‌ها و مکان‌های مطلوب و دارای کیفیت مطلوب همچون روستاهای سالم، خانه‌های سالم و زیست‌بوم‌های روستایی پرداخته‌اند که برآورده‌شدن نیازهای انسانی و ادراک رضایت یا نارضایتی افراد و گروه‌ها از ابعاد مختلف زندگی در سکونتگاه‌ها از وجه اشتراک‌های آن‌ها هستند (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۲-۷۱). بنابراین ارزشیابی آثار اقتصادی، اجتماعی و کالبدی طرح‌های هادی در فرایند توسعه نواحی روستایی موضوع مهمی است که نقش مؤثری بر فضاهای کالبدی و زیست‌پذیری مناطق روستایی دارد. چکیده آثار اجرای طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری روستاها در ابعاد مختلف در شکل (۲) مشاهده می‌شود.

شکل - ۲: آثار اجرای طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری روستاها (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳)

در این مطالعه، بر اساس دیدگاه چالز لاندری^۱ (۲۰۰۰) که دیدگاه پایه است به ارزیابی آثار طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری روستایی از لحاظ نظری پرداخته شده است. لاندری به سرزندگی و زیست‌پذیری در قالب چهار رویکرد زیست‌پذیری اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی توجه کرده است.

جدول-۲: انواع سرزندگی و زیست‌پذیری

<p>۱- سرزندگی اقتصادی: سطوح اشتغال، درآمد خالص و استانداردهای زندگی مردم در منطقه بررسی شده، شمار سالیانه گردشگران، عملکرد خرده‌فروش‌ها، ارزش زمین و دارایی، سرزندگی اقتصادی را ارزیابی می‌کنند.</p>	سرزندگی و زیست‌پذیری	زیست‌پذیری خوداکتفایی بلندمدت، پایداری، سازگاری، انطباق‌پذیر و خوداحیایی سرزندگی سطوح فعالیت، استفاده و مشارکت، تعاملات، ارتباطات، مبادلات و معاملات و سطوح نمایش (چگونگی تظاهر فعالیت‌ها و تعاملات در جهان بیرونی)
<p>۲- سرزندگی اجتماعی: سطوح فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی به علاوه ماهیت ارتباطات اجتماعی این عامل را می‌سنجند. شهر سرزنده و زیست‌پذیر از نظر اجتماعی به واسطه سطوح پایین محرومیت، پیوستگی اجتماعی قوی، ارتباطات خوب و پویایی میان لایه‌های اجتماعی، روحیه جمعی و غرور مدنی، دامنه وسیعی از شیوه‌های زندگی، روابط موزون و جامعه شهری با طراوت توصیف می‌شود.</p>		
<p>۳- سرزندگی و زیست‌پذیری محیطی: در برگزیده دو جنبه است: جنبه نخست، پایداری اکولوژیکی که با متغیرهایی نظیر آلودگی هوا و صوت، دفع مواد زاید و فاضلاب، انبوهی ترافیک و فضاهای سبز رابطه دارد و جنبه دوم، طراحی است که متغیرهایی مانند خوانایی، حس مکان، نمابر معمارانه، اتصال و ارتباط بخش‌هایی مختلف شهر، کیفیت روشنایی و تا چه حد دوستانه، امن و به لحاظ روانشناسی نزدیک‌شدنی بودن محیط شهری را در بر می‌گیرد.</p>		
<p>۴- سرزندگی و زیست‌پذیری فرهنگی: بقا، احترام و تحلیل از شهر و مردمانش، هویت، خاطرات، سنت، جشن‌های اجتماعی، تولید، توزیع و مصرف محصولات دست بشر و نشان‌های بیانگر ماهیت متمایز شهر را در بر می‌گیرد.</p>		

منبع: Landry, 2000: 4

بنابراین، طرح‌های هادی روستایی از راه فراهم کردن زمینه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی برای روستاییان، روستاها را به مکان‌های مناسبی برای زندگی اجتماعی، ارتباط و گفتگو، احساس هویت، زیبا، آرامش‌بخش و زیست‌پذیر و قابل زندگی تبدیل می‌کنند.

روش‌شناسی و منطقه مطالعه شده

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش در گروه پژوهش‌های توصیفی و تحلیلی است. روش پژوهش در مطالعه حاضر بر اساس مطالعات میدانی و جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسش‌نامه و روش نمونه‌گیری تصادفی است. بررسی این موضوع در ۶ بعد و ۴۱ متغیر تهیه و تدوین پرسش‌نامه مطابق طیف لیکرت انجام شد (جدول ۳).

¹ Landry, Charles

جدول-۳. ابعاد و شاخص‌های پژوهش

شاخص	بعد	شاخص	بعد
توسعه حمل‌ونقل عمومی روستا با روستاها و شهرهای اطراف	-	ایجاد تنوع‌بخشی شغلی در روستا	-
توسعه امکانات و خدمات زیرساختی (آب، برق، گاز، تلفن و ...)	-	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	-
ایجاد امکانات ورزشی (سالن ورزشی، زمین چمن و ...)	-	ایجاد انگیزه سرمایه‌گذاری در روستا (کارگاه تولیدی، تعمیرگاه و ...)	-
کمک به مقاوم‌سازی و بهسازی مسکن روستایی (استحکام مسکن)	-	افزایش رضایتمندی از خدمات آموزشی (سطوح مختلف)	-
ایجاد فرصت‌های لازم برای ساخت مسکن مناسب و استاندارد (رعایت ضوابط فنی)	-	ایجاد رضایتمندی از خانه بهداشت روستا	-
ایجاد پیاده‌روهای مناسب و جدید تسهیل‌کننده رفت‌وآمد در روستا (سهولت دسترسی)	-	تقویت پیوندها و روابط اجتماعی	-
توسعه معابر قدیمی روستا	-	جذب و نگهداشت جمعیت روستایی	-
ایجاد پوشش مناسب برای معابر	-	کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی	-
جلوگیری از ساخت خانه در اراضی خطرناک و شیب‌دار	-	تمایل به ماندگاری در روستا	-
مشخص کردن کاربری‌ها به‌طور بهینه	-	آرایش مکانی در روستا	-
جلوگیری از تغییر کاربری‌های غیرضروری	-	ایجاد سرزندگی اجتماعی در روستا	-
تقویت روشنایی روستا در شب	-	ایجاد احساس آرامش در روستا	-
زیباسازی کالبدی در روستا	-	از بین بردن محیط‌های ناامن روستایی (کوچه‌های باریک و خرابه‌ها)	-
حفظ بافت باارزش روستایی	-		
کاهش سطح آسیب‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی در برابر مخاطرات احتمالی (زلزله، سیل و ...)	-		
ایجاد سیستم جمع‌آوری و دفن زباله (سطل زباله و محل دفن زباله و ...)	-		
ایجاد سیستم جمع‌آوری آب‌های سطحی	-		
ایجاد فضای سبز	-	ایجاد فضای تفریحی (پارک‌ها، محل‌های بازی کودکان و ...)	-
دفع زباله و کاهش آلودگی روستا	-	حفظ ارزش‌های نمادین روستا (خانه‌های تاریخی مهم، مسجد و ...)	-
حفظ چشم‌اندازهای طبیعی	-	احساس هویت در روستاییان	-
نظافت و پاکیزگی محیط روستا	-	دسترسی به امکانات فرهنگی (کتابخانه، مسجد و ...)	-
جلوگیری از تخریب مراتع	-		
جلوگیری از قطع درختان	-		

منبع: خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱؛ خراسانی و رضوانی، ۱۳۹۲؛ پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۱؛ رضایی و شوکتی آملانی، ۱۳۹۳؛ عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰

جامعه آماری پژوهش حاضر در سطح دو دهستان گیلوان و چورزق انتخاب شد. از بین روستاهای موجود در این دهستان‌ها، ۱۶ نقطه روستایی که در آن‌ها طرح‌های هادی تهیه و اجرا شده‌اند به‌عنوان نمونه انتخاب شدند؛ مدت زمانی که از اجرای این طرح می‌گذرد بیش از ۱۰ سال است. تعداد خانوار این روستاها بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، بیش از ۳۴۰۴ خانوار است و با فرمول کوکران، تعداد ۱۴۱ نفر حجم نمونه انتخاب شدند که به‌شکل

تصادفی بین مردم روستاها توزیع شده بودند. روایی صوری شاخص‌ها و پرسش‌نامه، از مطالعات انجام‌شده در گذشته درباره موضوع استخراج و از طریق پانل تخصصی متشکل از دانشگاهیان (مطالعات روستایی) و کارشناسان بنیاد مسکن (کارشناسان فنی طرح هادی) تأیید شد. از سوی دیگر، برای سنجش روایی پرسش‌نامه از آزمون KMO و بارتلت استفاده شد و KMO با مقدار ۰/۴۶۴ و میزان بارتلت با مقدار ۱۰۴۴/۳۱۸ حاصل شد (جدول ۴).

جدول- ۴: مقدار روایی ابعاد پرسش‌نامه

عنوان	تعداد گویه‌ها	مؤلفه‌ها	مقدار روایی
ابعاد زیست‌پذیری طرح‌های هادی روستایی	۴۱	kmo	۰/۴۶۴
		بارتلت	۱۰۴۴/۳۱۸
		درجه آزادی	۸۲۰
		رابطه معناداری	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای سنجش میزان پایایی پرسش‌نامه، از روش آلفای کرونباخ در جامعه آماری ۳۴ نفری استفاده شد و مقدار آلفای ۰/۷۳۰، رضایت‌بخش بودن داده‌ها برای انجام پژوهش را نشان داد. پس از جمع‌آوری اطلاعات و پردازش آن‌ها در محیط‌های نرم‌افزاری مانند SPSS، داده‌ها در سطح منطقه مطالعه‌شده تحلیل شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره توصیفی و استنباطی (t تک‌نمونه‌ای و رگرسیون چندمتغیره) و برای بررسی اینکه کدام روستاهای منطقه به لحاظ توزیع فضایی از آثار اجرای طرح هادی، زیست‌پذیری بیشتری دارد از مدل وایکور استفاده شد.

ویژگی‌های توصیفی

یافته‌های توصیفی پاسخگویان عبارتند از: از ۱۴۱ نفر پاسخگو، ۶۵/۷ درصد مرد بودند، ۴۳/۶ درصد در گروه سنی ۲۱ تا ۳۰ قرار داشتند، ۴۷/۹ درصد سواد راهنمایی داشتند، ۷۰ درصد متأهل بودند، ۸۶/۳ درصد مسکن شخصی و ۵۹/۷ درصد خانوار بین ۳ تا ۴ نفری داشتند.

جدول- ۵: اطلاعات توصیفی پاسخگویان

اطلاعات توصیفی	فراوانی	درصد
پاسخگویان مرد	۱۴۱	۶۵/۷
سن بین ۲۱ تا ۳۰	۱۴۱	۴۳/۶
سواد (راهنمایی)	۱۴۱	۴۷/۹
متأهل	۱۴۱	۰/۷۰
مسکن شخصی	۱۴۱	۸۶/۳
تعداد خانوار (بین ۳ تا ۴)	۱۴۱	۵۹/۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای بررسی آثار طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری جامعه روستاییان از ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی زیست‌پذیری بر محیط روستا بر اساس نظرسنجی از روستاییان استفاده شد. از این رو، ابتدا ویژگی‌های توصیفی پرسش‌های مطرح‌شده بررسی شدند. وضعیت اثرگذاری طرح‌های هادی بر

زیست‌پذیری مناطق روستایی در سطح ۶ بعد، ۴۱ متغیر و ۱۶ سکونتگاه روستاهای دهستان‌های گیلوان و چورزق نشان می‌دهد که میانگین آثار طرح هادی در آن‌ها کم است (جدول ۶). بر اساس آزمون t تک‌نمونه‌ای، عدد (۳) به‌عنوان میانه نظر پاسخ‌ها با میانگین آثار طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی مقایسه شد. با توجه به نتایج ملاحظه می‌شود که بین آثار طرح هادی و تفاوت از حد مطلوبیت، رابطه منفی وجود دارد. بنابراین، بر اساس نتایج حاصل از آزمون سطح همه متغیرها، آثار طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی در دو دهستان در حد کمتر از متوسط ارزیابی شد ولی رابطه معناداری بین همه متغیرها وجود داشت.

جدول- ۶: ویژگی توصیفی متغیرهای استفاده‌شده در پژوهش

ایجاد	متغیرها	ب.ب.ب.ب.	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	حد مطلوب. تفاوت از	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
							بیشتر	کمتر
زیست‌پذیری اقتصادی	ایجاد تنوع‌بخشی شغلی در روستا	۲/۰۷	-۱۲/۶۲۴	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۹۲۹	-۱/۰۷	-۰/۷۸
	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	۲/۳۷	-۹/۱۰۸	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۶۲۹	-۰/۷۷	-۰/۴۹
	ایجاد انگیزه سرمایه‌گذاری در روستا (کارگاه تولیدی، تعمیرگاه و ...)	۲/۵۱	-۶/۶۴۷	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۳۹	-۰/۶۴	-۰/۳۵
زیست‌پذیری اجتماعی	افزایش رضایتمندی از خدمات آموزشی (سطوح مختلف)	۲/۴۹	-۵/۴۷۵	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۰۷	-۰/۶۹	-۰/۳۲
	ایجاد رضایتمندی از خانه بهداشت روستا	۲/۵۲	-۶/۸۵۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۷۹	-۰/۶۲	-۰/۳۴
	تقویت پیوندها و روابط اجتماعی	۲/۴۷	-۶/۶۵۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۲۹	-۰/۶۹	-۰/۳۷
	جذب و نگهداشت جمعیت روستایی	۲/۴۹	-۶/۰۴۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۱۴	-۰/۶۸	-۰/۳۵
	کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی	۲/۴۴	-۶/۴۲۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۵۷	-۰/۷۳	-۰/۳۹
	تمایل به ماندگاری در روستا	۲/۵۱	-۵/۱۳۹	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۹۳	-۰/۶۸	-۰/۳۰
	آرامش مکانی در روستا	۲/۵۸	-۴/۴۳۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۲۱	-۰/۶۱	-۰/۲۳
	ایجاد سرزندگی اجتماعی در روستا	۲/۶۴	-۴/۰۱۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۳۵۷	-۰/۵۳	-۰/۱۸
	ایجاد احساس خوشبختی در روستا	۲/۵۶	-۵/۴۴۹	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۴۳	-۰/۶۰	-۰/۲۸
	از بین بردن محیط‌های ناامن روستایی (کوچه‌های باریک و خرابه‌ها)	۲/۶۴	-۴/۰۶۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۳۶۴	-۰/۵۴	-۰/۱۹
زیست‌پذیری فرهنگی	ایجاد فضای تفریحی (پارک‌ها، محل‌های بازی کودکان و ...)	۲/۱۰	-۹/۶۶۹	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۹۰۰	-۱/۰۸	-۰/۷۲
	حفظ ارزش‌های نمادین روستا (خانه‌های تاریخی مهم، مسجد و ...)	۲/۴۵	-۷/۸۰۴	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۵۰	-۰/۶۹	-۰/۴۱
	افزایش احساس هویت در روستاییان	۲/۵۴	-۵/۵۷۷	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۵۷	-۰/۶۲	-۰/۳۰
	افزایش دسترسی به امکانات فرهنگی (کتابخانه، مسجد و ...)	۲/۱۹	-۱۱/۲۹۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۸۱۴	-۰/۹۶	-۰/۶۷
زیست‌پذیری زیرساختی	توسعه حمل‌ونقل عمومی روستا با روستاها و شهرهای اطراف	۲/۴۰	-۹/۱۵۴	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۶۰۰	-۰/۷۳	-۰/۴۷
	توسعه امکانات و خدمات زیرساختی (آب، برق، گاز، تلفن و ...)	۲/۶۱	-۵/۲۴۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۳۹۳	-۰/۵۴	-۰/۲۴

-۰/۳۷	-۰/۷۰	-۰/۵۳۶	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۳۸۹	۲/۴۶	ایجاد امکانات ورزشی (سالن ورزشی، زمین چمن و ...)	زیست‌پذیری کالبدی
-۰/۳۳	-۰/۷۰	-۰/۵۱۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۳۹۳	۲/۴۹	کمک به مقاوم‌سازی و بهسازی مسکن روستایی (استحکام مسکن)	
-۰/۳۳	-۰/۶۰	-۰/۴۶۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۸۷۲	۲/۵۴	ایجاد فرصت‌های لازم برای ساخت مسکن مناسب و استاندارد (رعایت ضوابط فنی)	
-۰/۴۰	-۰/۷۳	-۰/۵۶۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۸۴۱	۲/۴۴	ایجاد پیاده‌روهای مناسب و جدید تسهیل‌کننده رفت‌وآمد داخل روستا (سهولت دسترسی)	
-۰/۱۱	-۰/۵۵	-۰/۳۲۹	۰/۰۰۴	۱۴۰	-۲/۹۱۷	۲/۶۷	توسعه معابر قدیمی روستا	
-۰/۱۸	-۰/۵۴	-۰/۳۵۷	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۸۸۹	۰/۶۴	ایجاد پوشش مناسب برای معابر	
-۰/۱۲	-۰/۵۰	-۰/۳۰۷	۰/۰۰۲	۱۴۰	-۳/۲۳۲	۲/۶۹	جلوگیری از ساخت خانه در اراضی خطرناک و شیب‌دار	
-۰/۱۵	-۰/۵۴	-۰/۳۴۳	۰/۰۰۱	۱۴۰	-۳/۵۱۱	۲/۶۶	کاهش کاربری‌های مختلط	
-۰/۰۱	-۰/۳۹	-۰/۱۹۳	۰/۰۳۹	۱۴۰	-۱/۹۰۳	۲/۸۱	جلوگیری از تغییر کاربری‌های غیرضروری	
-۰/۲۹	-۰/۶۶	-۰/۴۷۱	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۰۳۱	۲/۵۳	تقویت روشنایی روستا در شب	
-۰/۰۶	-۰/۴۴	-۰/۲۵۰	۰/۰۱۲	۱۴۰	-۲/۵۵۵	۲/۷۵	زیباسازی کالبدی در روستا	
-۰/۳۸	-۰/۷۲	-۰/۵۵۰	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۲۹۳	۲/۴۵	حفظ بافت باارزش روستایی	
-۰/۲۱	-۰/۵۹	-۰/۴۰۰	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۴/۲۱۱	۲/۶۰	ساماندهی آرامستان‌های روستایی	
-۰/۱۷	-۰/۵۴	-۰/۳۵۷	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۸۴۲	۲/۶۴	کاهش سطح آسیب‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی در برابر مخاطرات احتمالی (زلزله، سیل و ...)	
-۰/۱۰	-۰/۴۴	-۰/۲۷۱	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۱۸۱	۲/۷۳	ایجاد سیستم جمع‌آوری و دفن زباله (سطل زباله، محل دفن زباله و ...)	
-۰/۳۳	-۰/۶۴	-۰/۴۸۶	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۱۶۰	۲/۵۱	ایجاد سیستم جمع‌آوری آب‌های سطحی	
-۰/۵۳	-۰/۸۸	-۰/۷۰۷	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۷/۸۷۳	۲/۲۹	ایجاد فضای سبز	
-۰/۳۷	-۰/۶۶	-۰/۵۱۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۷/۰۷۰	۲/۴۹	دفع زباله و کاهش آلودگی روستا	
-۰/۴۴	-۰/۷۵	-۰/۵۹۳	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۷/۵۵۶	۲/۴۱	حفظ چشم‌اندازهای طبیعی	
-۰/۱۶	-۰/۵۰	-۰/۳۲۹	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۸۳۴	۲/۶۷	نظافت و پاکیزگی محیط روستا	
-۰/۲۹	-۰/۶۴	-۰/۴۶۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۲۷۴	۲/۵۴	جلوگیری از تخریب مراتع	
-۰/۳۴	-۰/۷۰	-۰/۵۲۱	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۶۳۰	۲/۴۸	جلوگیری از قطع درختان	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

جدول (۷) نشان می‌دهد که طرح‌های هادی آثار مثبتی بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی نداشته‌اند. بنابراین، برای بررسی میزان اثرگذاری این طرح‌ها، گویه‌های مدنظر پژوهش در ۶ بعد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، زیست‌محیطی و کالبدی در روستا دسته‌بندی شدند. تحلیل داده‌های گردآوری‌شده از طریق پرسش‌نامه در روستاهای نمونه با استفاده از تحلیل میانگین عددی از دیدگاه پاسخگویان بر اساس آزمون t تک‌نمونه‌ای، کم‌بودن تأثیر طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری روستاها را نشان می‌دهد. بنابراین، با احتساب دامنه طیفی ابعاد که بر اساس طیف لیکرت بین ۱ تا ۵ در نوسان است، این میزان برای همه ابعاد کمتر از شرایط مطلوب (۳) ارزیابی شده و تفاوت معناداری آن نیز برای همه ابعاد کاملاً معنادار است.

جدول - ۷: تفاوت معناداری از حد مطلوب در زیست‌پذیری مناطق روستایی

مطلوبیت عددی آزمون‌شده = ۳						
شاخص‌ها	تاریخ آزمون	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					مطلوب‌تر	مطلوب‌تر از حد
زیست‌پذیری اقتصادی	۲/۳۱۶	-۱۶/۶۳۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۷۶۹	-۰/۵۹۶
زیست‌پذیری اجتماعی	۲/۵۳۳	-۱۷/۷۲۷	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۱۸	-۰/۴۱۴
زیست‌پذیری فرهنگی	۲/۳۱۹	-۱۵/۴۷۱	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۷۶۷	-۰/۵۹۳
زیست‌پذیری زیرساختی	۲/۴۹۰	-۱۱/۶۵۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۹۶	-۰/۴۲۳
زیست‌پذیری کالبدی	۲/۶۰۹	-۱۵/۹۹۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۳۸	-۰/۳۴۲
زیست‌پذیر محیطی	۲/۴۷۸	-۱۴/۸۵۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۹۰	-۰/۴۵۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای تبیین سطح زیست‌پذیری ناشی از اجرای طرح هادی بین جامعه روستایی از الگوی رگرسیونی چندمتغیره استفاده شد که زیست‌پذیری ناشی از اجرای طرح هادی، متغیر مستقل و میزان رضایتمندی از اجرای طرح هادی، متغیر وابسته است. در مرحله اول، نتایج بررسی الگوی برازش رگرسیونی نشان می‌دهند که اجرای طرح هادی روستایی با عوامل شش‌گانه زیست‌پذیری ۰/۹۲۸ همبستگی دارد. همچنین، ضریب تعیین تعدیل‌شده نشان می‌دهد که ۸۵/۴ درصد تغییرات میزان زیست‌پذیری روستاها از طریق ترکیب خطی متغیرهای شش‌گانه تبیین شده است (جدول ۸).

جدول - ۸: تحلیل رگرسیون سطح زیست‌پذیری روستاییان از رضایتمندی از اجرای طرح‌های هادی

اشتباه معیار	ضریب تعیین تصحیح‌شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۱۰۱۰۹	۰/۸۵۴	۰/۸۶۱	۰/۹۲۸

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

همچنین با الگوی رگرسیونی چندگانه توأم، نقش عوامل و ابعاد تأثیرگذار بر میزان زیست‌پذیری روستاییان از آثار طرح‌های هادی و توسعه آن در روستاهای نمونه مشخص شد. نتایج نشان می‌دهند که همه ابعاد شش‌گانه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و زیست‌محیطی معنادار هستند (جدول ۹).

جدول - ۹: تحلیل رگرسیون مبتنی بر وجود رابطه خطی بین میزان زیست‌پذیری مناطق روستایی و رضایتمندی

از اجرای طرح‌های هادی

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۸/۴۰۰	۶	۱/۴۰۰	۱۳۷/۰۰۳	۰/۰۰۰
باقیمانده	۱/۳۵۹	۱۳۳	۰/۰۱۰		
کل	۹/۷۵۹	۱۳۹			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

در جدول (۱۰)، مقادیرش بیان می‌کنند که از شش بعد بررسی‌شده، بعد زیست‌کالبدی، بیشترین میزان تأثیر (۰/۳۴۳) و بعد اقتصادی، کمترین میزان تأثیر (۰/۱۷۲) را در اجرای طرح‌های هادی در روستاهای دارای طرح یادشده دارند.

جدول - ۱۰: ضرایب شدت روابط میان بعد زیست‌پذیری مناطق روستایی و رضایتمندی از اجرای طرح‌های هادی

سطح معنی‌داری	T	ضرایب غیر استاندارد		نام متغیر
		ضرایب استاندارد شده	خطای B	
۰/۷۵۸	۰/۳۰۹	-	۰/۰۹۵	عرض از مبدأ
۰/۰۰۰	۴/۶۴۴	۰/۱۷۲	۰/۰۲۴	زیست‌پذیری اقتصادی
۰/۰۰۰	۵/۹۲۶	۰/۱۹۶	۰/۰۱۷	زیست‌پذیری اجتماعی
۰/۰۰۰	۵/۵۳۲	۰/۲۱۲	۰/۰۲۰	زیست‌پذیری فرهنگی
۰/۰۰۰	۸/۳۶۲۶	۰/۳۱۰	۰/۰۱۸	زیست‌پذیری زیرساختی
۰/۰۰۰	۸/۴۰۷	۰/۳۴۳	۰/۰۳۷	زیست‌پذیری کالبدی
۰/۰۰۰	۶/۰۳۴	۰/۲۲۸	۰/۰۳۲	زیست‌پذیری محیطی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

بنابراین، با توجه به نتایج و همان‌طور که در چارچوب نظری مطالعه نیز اشاره شد و نظر به غلبه جنبه کالبدی طرح‌های هادی روستایی، اثرگذاری زیست‌پذیری کالبدی و زیرساختی در رتبه بالاتری نسبت به سایر ابعاد قرار دارد و اجرای طرح‌های هادی بیشتر بر زیست‌پذیری کالبدی و زیرساختی روستاها مؤثر است و آثار آن بر سایر جنبه‌های زیست‌پذیری روستایی مانند جنبه‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. از نظر اثرگذاری اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری روستاها، با الگوی چندشاخصه وایکور مناطق روستاهای نمونه از نظر میزان برخورداری از شاخص‌های شش‌گانه زیست‌پذیری اولویت‌بندی شدند؛ به این منظور، ابتدا از داده‌های پرسش‌نامه‌ای میانگین گرفته و در ماتریس اولیه تنظیم شد (جدول ۱۱).

جدول - ۱۱: ماتریس برگرفته از شاخص‌های استفاده‌شده در پرسش‌نامه

روستاها	زیست‌پذیری اقتصادی	زیست‌پذیری اجتماعی	زیست‌پذیری فرهنگی	زیست‌پذیری زیرساختی	زیست‌پذیری کالبدی	زیست‌پذیری محیطی
گیلوان	۲/۴۷	۲/۵۸	۲/۳۹	۲/۷۳	۲/۶۲	۲/۶۶
هندی کندی جدید	۲/۲۲	۲/۳۲	۲/۲۷	۲/۳۳	۲/۵۲	۲/۴۴
مامالان	۲/۳۳	۲/۴	۲/۴	۲/۱۳	۲/۳۷	۲/۹۳
گیلانکشه	۲/۲۵	۲/۵۵	۲/۳۱	۲/۳۴	۲/۵۶	۲/۴۹
تسکین	۲/۵۹	۲/۶۴	۲/۲۲	۲/۳۷	۲/۷۲	۲/۴۲
تشویر	۲/۴۱	۲/۶۲	۲/۶۶	۲/۴۶	۲/۷۵	۲/۴۷
ارشت	۲/۳۳	۲/۶۲	۲/۵۶	۲/۹۵	۲/۶	۲/۵۸
اندر جدید	۲/۳۳	۲/۶۲	۲/۵۶	۲/۹۵	۲/۶	۲/۵۸
تازه کند	۱/۶۲	۲/۶	۲/۶۲	۲/۵۴	۲/۷۳	۲/۷۳
جزلا	۲/۵۲	۲/۳۸	۲	۲/۲۸	۲/۴۳	۲/۳۱
جورزگان	۲/۱۶	۲/۶	۲/۱۲	۱/۶۷	۲/۴۳	۱/۹۱
جیا	۲/۳۷	۲/۶۲	۲/۴۴	۲/۸۸	۲/۸۹	۲/۴۸
زاچکان	۲/۱۶	۲/۱۵	۲/۳۷	۲/۱۶	۲/۶۳	۲/۲۵
شقایق چورزق	۲	۲/۳	۱/۷۵	۲/۳۳	۲/۶	۲/۳۳
شیت	۲/۱	۲/۴	۲/۱	۲/۱۳	۲/۳۸	۲/۲۱
گوهر	۲/۳۸	۲/۵۲	۲/۲۱	۲/۵۷	۲/۵۸	۲/۴۵

برای تعیین وزن هر یک از معیارها، ابتدا پرسش‌نامه‌ای تدوین و از ۱۷ نفر مدیر و کارشناس بنیاد مسکن و مشاوران اجرای طرح‌های هادی درباره اهمیت ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی) زیست‌پذیری نظرخواهی و میزان اهمیت آن‌ها در قالب وزن متغیرها مشخص شد. از تابع توان رتبه‌ای برای تعیین کردن وزن ابعاد استفاده شد (جدول ۱۲).

$$\text{تابع توان رتبه‌ای} \quad (n - r_i + 1)^2$$

جدول-۱۲: ضریب وزن شاخص‌ها

شاخص‌ها	زیست‌پذیری اقتصادی	زیست‌پذیری اجتماعی	زیست‌پذیری فرهنگی	زیست‌پذیری زیرساختی	زیست‌پذیری کالبدی	زیست‌پذیری محیطی
وزن‌ها	۰/۱۱	۰/۱۳	۰/۱۵	۰/۲۰	۰/۲۵	۰/۱۶

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

مطابق جدول (۱۳)، تحلیل فضایی توزیع روستاها در شهرستان مطالعه‌شده در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی) زیست‌پذیری، تفاوت معنادار زیادی را در محدوده مطالعه‌شده نشان می‌دهد؛ به طوری که روستاهای جیا و تشویر به ترتیب با میزان صفر و ۰/۱۳ به دلیل مشارکت مردم در سطوح مختلف و اجرای طرح‌های هادی، همکاری بیشتری در جامعه روستایی و کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی را فراهم کرده‌اند و دارای بالاترین رتبه زیست‌پذیری هستند و روستاهای شیت و جورزگان با میزان ۰/۷۹ و ۰/۷۹ به دلیل توجه نکردن به حوزه نفوذ، هزینه‌های رفت و آمد و مهم‌تر از همه توجه نکردن به زیرساخت‌های ارتباطی و جاده‌ای و فاصله زیاد نسبت به کانون دهستان، پایین‌ترین رتبه برخوردار از میزان زیست‌پذیری را بین روستاهای محدوده مطالعه‌شده دارند (شکل ۳).

جدول-۱۳: رتبه‌های نهایی سطح زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی ناشی از اجرای طرح هادی

روستاها	گیلوان	هندی کندی جدید	مامالان	گیلانکشه	تسکین	تشویر	گوهر	شقایق چورزق
رتبه	۰/۲۶	۰/۶۳	۰/۴۷	۰/۴۹	۰/۳۴	۰/۱۳	۰/۴۵	۰/۶۲
روستاها	ارشت	اندر جدید	تازه کند	جزلا	جورزگان	جیا	زاچکان	شیت
رتبه	۰/۲۹	۰/۲۹	۰/۳۰	۰/۷۹	۰/۳۱	۰	۰/۶۱	۰/۹۵

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

شکل-۳: رتبه‌بندی سکونتگاه‌های روستایی از نظر سطح زیست‌پذیری ناشی از اجرای طرح هادی منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هر انسانی در پی دستیابی به زندگی مطلوب و رضایت‌بخش است و طبیعتاً زمینه‌ها و عواملی برای داشتن زندگی مطلوب، رضایت‌بخش و پرمعنی لازم هستند تا انسان بر پایه آن‌ها، آسایش و رفاه درازمدت را برای خود و اجتماعش فراهم کند. این شرایط که به اعتقاد برخی نویسندگان با A زیست‌پذیری \cong یا A شرایط مناسب برای زندگی \cong مترادف است به مجموعه‌ای از ویژگی‌های عینی اشاره می‌کند که محل مناسبی برای زندگی و کار است. بنابراین، یکی از عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری مناطق روستایی، آثار اجرای طرح‌های روستایی هستند. این طرح‌ها به دلیل توجه ویژه دولت به روستاها و در راستای بهبود وضعیت اجتماعی - اقتصادی و به‌ویژه کالبدی آن‌ها در دستور کار قرار گرفتند تا محیط‌های روستایی به مکان‌هایی با قابلیت زندگی شرافتمندانه، مناسب و مقبول تبدیل شوند. اجرای طرح‌های هادی روستایی در کشور طی چند دهه اخیر به توسعه پژوهش‌های بسیاری برای کاربردی‌بودن این علم منجر شده است: آمار و صمیمی شامی (۱۳۸۸) در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که اجرای طرح‌های هادی از نظر نحوه ساخت‌وساز مسکن و معماری روستا برای بهسازی و مقاوم‌سازی، دفع بهداشتی زباله‌ها و دسترسی روستاییان به خدمات به‌نسب موفق بوده است. رضایی و شوکتی آقمقانی (۱۳۹۳) به این نتیجه رسیدند که پنج عامل کالبدی - فیزیکی (با واریانس ۲۰/۲۵ درصد)، اجتماعی (با واریانس ۱۹/۶۳ درصد)، بهداشتی (با واریانس ۱۴/۴۲ درصد)، اقتصادی (با واریانس ۱۰/۶۳ درصد) و زیست‌محیطی (با واریانس ۴/۸۶ درصد)، در مجموع، ۶۹/۷۹ درصد از واریانس کل اثر اجرای طرح هادی در روستای سرین دیزج را تبیین می‌کنند. همچنین محمدی و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که اجرای طرح هادی تأثیر مثبت و معناداری بر ابعاد کالبدی داشته ولی در ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی موفقیت‌چندانی نداشته است؛ از این رو، پژوهش‌یادشده با پژوهش حاضر هم‌سویی ویژه‌ای دارد. برای بررسی اثر طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری جامعه روستاییان از ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی) در محیط روستا بر اساس نظرسنجی از روستاییان استفاده شد. ویژگی‌های توصیفی پرسش‌نامه نشان دادند که میانگین اثر طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی در محدوده مطالعه‌شده در سطح کمتر از حد متوسط (۳) است و آزمون t تک‌نمونه‌ای، این نظر را تأیید می‌کند و تفاوت از حد مطلوبیت را به شکل منفی نمایش می‌دهد. همچنین بررسی الگوی برازش رگرسیونی، رابطه بین اثر طرح هادی و زیست‌پذیری مناطق روستایی را به میزان ۰/۸۶۱ نشان می‌دهد. بنابراین، تحلیل فضایی توزیع روستاها در شهرستان مطالعه‌شده در ابعاد شش‌گانه، تفاوت معنادار بسیاری را در محدوده مطالعه‌شده نشان می‌دهد و روستاهای جیا و تشویر به‌ترتیب با میزان صفر و ۰/۱۳، همکاری بیشتر در جامعه روستایی و کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی را به دلیل مشارکت مردم در سطوح مختلف و اجرای طرح‌های هادی فراهم کرده‌اند و بالاترین رتبه را دارند و روستاهای شیت و جورزگان به‌ترتیب با میزان ۰/۹۵ و ۰/۷۹ به دلیل توجه‌نکردن به حوزه نفوذ، هزینه‌های رفت‌وآمد و زیرساخت‌های ارتباطی و جاده‌ای و فاصله زیاد نسبت به کانون دهستان، پایین‌ترین رتبه را از نظر میزان زیست‌پذیری بین روستاهای محدوده مطالعه‌شده دارند. با توجه به نتایج، راهکارهای زیر برای زیست‌پذیری مناطق روستایی با اجرای طرح‌های هادی روستایی پیشنهاد می‌شوند:

- ۱- بهره‌گیری از نهادهای محلی و شناخت آن‌ها از مردم در روستاهای شیت و جورزگان زمینه اجرای بهتر طرح را در منطقه فراهم می‌کند و روند زیست‌پذیری روستاییان را در منطقه تسهیل می‌کند؛
- ۲- هدف برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌ها باید توسعه زندگی مردم روستا باشد تا زمینه برای همکاری و مشارکت مردم فراهم شود.
- ۳- برنامه‌ریزی و اجرای طرح هادی باید از حالت بخشی خارج شود و به شکل یکپارچه و مبتنی بر مشارکت مردم و نهادهای محلی در آید.
- ۴- بهبود تجهیزات روستایی از طرف سازمان‌های دولتی با هدف کیفیت حمل‌ونقل عمومی و زیست‌پذیری روستایی.

منابع

- ۱- آمار، تیمور، صمیمی شارمی، رضا (۱۳۸۸)، ارزشیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: بخش خمام شهرستان رشت)، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۷، سال ۲۸، صص ۴۴-۵۵.
- ۲- افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین، فتاحی، احد، حاجی‌پور، مجتبی (۱۳۹۰)، ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دلفان استان لرستان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۶، صص ۶۹-۹۴.
- ۳- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۶۱)، مجموعه قوانین و مقررات اختصاصی در حوزه عمران روستایی، تهران.
- ۴- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۶۶)، اساس‌نامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- ۵- پژوهشکده سوانح طبیعی (۱۳۸۸)، ارزشیابی اثرات اجرای طرح هادی روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- ۶- پورطاهری، مهدی، افتخاری، عبدالرضا، بدری، سیدعلی (۱۳۹۰)، راهبردها و سیاست‌های توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- ۷- پورطاهری، مهدی، نقوی، محمدرضا (۱۳۹۱)، توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد توسعه پایدار، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۷.
- ۸- تقیلو، علی اکبر، خسروبیگی، رضا، خدایی، یوسف (۱۳۸۸)، ارزیابی طرح‌های هادی روستایی در ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی از دیدگاه روستاییان، مطالعه موردی: شهرستان کمیجان، استان مرکزی، اولین همایش ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، صص ۱۰-۲۹.
- ۹- خراسانی، محمدامین، رضوانی، محمدرضا، مطیعی لنگرودی، سید حسن، رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۱)، سنجش و ارزیابی زیست‌پذیری روستاهای پیرامون شهری، مطالعه موردی: شهرستان ورامین، پژوهش‌های روستایی، سال ۳، شماره ۴، صص ۷۹-۱۰۴.

- ۱۰- خراسانی، محمدامین، رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۲)، شناخت و تحلیل تفاوت زیست‌پذیری روستاهای پیرامون شهری در شهرستان ورامین، مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، پیاپی ۴، صص ۱۵۸-۱۳۹.
- ۱۱- رضایی، روح‌الله، شوکتی آملی، محمد (۱۳۹۳)، بررسی و تحلیل مشکلات اجرای طرح هادی روستایی در مناطق روستایی شهرستان اسکو، مطالعه موردی: روستای سرین دیزج، فضای جغرافیایی، دوره ۱۴، شماره ۴۵، صص ۸۰-۶۳.
- ۱۲- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، تهران.
- ۱۳- رضوانی، محمدرضا، منصورریان، حسین، احمدی، فاطمه (۱۳۸۹)، ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی؛ مطالعه موردی شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان، پژوهش‌های روستایی، شماره ۱، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
- ۱۴- سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها (۱۳۸۷)، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری کشور، چاپ اول، تهران.
- ۱۵- عزیزپور، فرهاد، خلیلی، احمد، محسن‌زاده، آرمین، حسینی حاصل، صدیقه (۱۳۹۰)، تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی کشور، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۵، صص ۸۴-۷۱.
- ۱۶- عزیزی، محمدمهدی، خلیلی، احمد (۱۳۸۷)، ارزیابی الگوپذیری استخوان‌بندی بافت‌های روستایی ایران در طرح‌های هادی، بر اساس مدل فرایند تحلیل سلسله مراتبی AHP، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۷، بهار ۱۳۸۸، صص ۴۰-۲۷.
- ۱۷- عظیمی، نورالدین، جمشیدیان مجاور، مجید (۱۳۸۴)، بررسی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی، مطالعه موردی: غرب گیلان، مجله هنرهای زیبا، شماره ۲۲، صص ۳۴-۲۵.
- ۱۸- فراهانی، حسین، رستم‌خانی، احمد (۱۳۹۱)، بررسی و ارزیابی نقش دهیاری‌ها بر کیفیت زندگی در روستاها، مطالعه موردی: دهستان کرسف شهرستان خدابنده، مدیریت شهری، شماره ۳۰، صص ۲۰۶-۱۹۵.
- ۱۹- مطیعی لنگرودی، حسن، یاری، ارسطو (۱۳۸۹)، حفاظت محیط زیست و برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی روستا با تأکید بر ارزیابی طرح‌های هادی روستایی، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۱، شماره پیاپی ۳۹، شماره ۳، صص ۶۰-۴۵.
- ۲۰- محمدی، یگانه، نباتی، عباس، چراغی، مهدی (۱۳۹۱)، تبیین اثرات اجرای طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرانی، شهرستان بیجار)، مسکن و محیط روستا، پاییز ۱۳۹۱، دوره ۳۱، شماره ۱۳۹، صص ۱۱۵-۹۹.
- ۲۱- ملک‌حسینی، عباس، درگاهی، محمدمهدی (۱۳۸۹)، طراحی و مناسب‌سازی مبلمان روستایی، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، سال ۲، شماره ۶، دوره زمستان.

- 23- Cedar Hill Municipality, (2008), City of Cedar Hill comprehensive Plan 2008, chapter 5: Livability, PP. 5-1 to 5-20.
- 24- Epley, D., Menon, M.(2008), **A method of assembling cross-sectional indicators into a community quality of lie**, Social Indicators Research, 88(2), pp. 281-296.
- 25- Landry, C. (2000), **urban vitalitys A new source of urban competitiveness**, Prince Claus fund journal, ARCHIS issue Urban Vitality/Urban Heroes.
- 26- Norris, T., Pittman, M. (2000), **The Health Community's Movement and the Coalition for Healthier Cities and Communities**, Public Health Reports, 115, PP. 118-124.
- 27- Sirgy, J., Cornwell (2008), **How does residents satisfaction with community services influences quality of life (QOL) outcomes?**, Social Indicators Research, Vol 3, pp.81-105.

فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)
سال ششم، شماره دوم، (پیاپی ۲۱)، تابستان ۱۳۹۵
تاریخ وصول: ۹۴/۵/۲۵ تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۲/۲۲
صص: ۹۶-۷۵

بررسی آثار اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری جوامع محلی (مطالعه موردی: دهستان‌های گیلوان و چورزق در استان زنجان)

حمدالله سجاسی قیداری^{۱*}، احمد رومیانی^۲، سمیه صانعی^۳

۱- استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۳- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور ارومیه، ارومیه، ایران

چکیده

یکی از مهم‌ترین طرح‌ها و برنامه‌های دولت برای ساماندهی و توسعه روستاهای کشور، تهیه و اجرای طرح هادی روستایی است که با هدف توسعه و عمران روستاها، تأمین و توزیع عادلانه امکانات و خدمات بهیستی و عمومی، ایجاد شبکه ارتباطی منظم و ... انجام شده است و بنابراین، امروزه نقش مهمی در بهبود زیست‌پذیری مناطق روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی محل زندگی، رضایت از استانداردهای محل و کیفیت زندگی افراد دارد. هدف پژوهش حاضر، بررسی آثار اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری جوامع محلی در روستاهای دهستان‌های گیلوان و چورزق (در شهرستان ابهر) است. روش‌شناسی پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی است که با روش ترکیبی کتابخانه‌ای و روش پیمایشی با ابزار پرسش‌نامه انجام شده است. جامعه آماری پژوهش، ۱۶ روستای دو دهستان گیلوان و چورزق هستند که طرح هادی در آن‌ها اجرا شده است. تعداد حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران در سطح خانوار برابر با ۱۴۱ نفر است که تصادفی توزیع شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره توصیفی و استنباطی (t تک‌نمونه‌ای و رگرسیون چندمتغیره) و برای بررسی روستاها از نظر توزیع فضایی از الگوی وایکور استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که میانگین آثار طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی محدوده مطالعه‌شده در سطح کمتر از حد متوسط (۳) است و آزمون t تک‌نمونه‌ای، آن را تأیید می‌کند و

تفاوت از حد مطلوبیت را به شکل منفی نمایش می‌دهد. نتایج آزمون رگرسیون نیز نشان می‌دهند که بیشترین اثرگذاری طرح‌های هادی از نظر زیست‌پذیری بر جوامع روستایی در بعد کالبدی است. همچنین تحلیل فضایی توزیع روستاها در شهرستان مطالعه‌شده در ابعاد شش‌گانه، تفاوت معنادار زیادی را در محدوده یادشده نشان می‌دهد؛ به طوری که روستاهای جیا و تشویر به ترتیب با میزان صفر و $0/13$ دارای بالاترین رتبه و روستاهای شیت و جورزگان به ترتیب با میزان $0/95$ و $0/79$ دارای پایین‌ترین رتبه از نظر برخورداری از میزان زیست‌پذیری بین روستاهای محدوده مطالعه‌شده هستند.

واژه‌های کلیدی: طرح هادی، زیست‌پذیری، مناطق روستایی، دهستان گیلوان و چورزق

مقدمه

مناطق روستایی بخش عمده‌ای از جمعیت و عرصه‌های طبیعی کشور را به خود اختصاص داده‌اند و بنابراین، جامعه روستایی نقش اساسی در حیات اقتصادی و اجتماعی کشور دارد. با توجه به اهمیت و جایگاه جامعه روستایی در کشور و مشکلات و چالش‌هایی مانند مهاجرت روستایی، خالی‌شدن روستاها، سطح آسیب‌پذیری بالا و ...، شناخت و تحلیل محیط‌های روستایی ضرورتی انکارناپذیر است. در چند دهه اخیر، دولت برنامه‌های مختلفی برای توسعه مناطق روستایی تدوین و اجرا کرده است که هر یک متناسب با ضرورت‌ها و نیازهای زندگی روستاییان در پی ساماندهی و توسعه نواحی روستایی هستند. هر یک از این برنامه‌ها در روستاهای کشور باعث تغییراتی شده‌اند که در کالبد، بافت و ساخت‌وساز مسکن روستا دیده می‌شوند (آمار و صمیمی شامی، ۱۳۸۸: ۵۵-۵۴). با وجود این، ایجاد محیط‌های مسکونی در روستاها هدف نهایی همه برنامه‌ها و طرح‌هاست زیرا زیست‌پذیری، میانگین زیادی از نیازهای اساسی مانند غذا، آب، مسکن، امنیت و شرایط بهداشتی را علاوه بر سایر نیازها مانند آزادی عمل، سخن، عقاید، رفاه، در دسترس بودن امکانات و زندگی در محیط مطلوب نشان می‌دهد (فراهانی و رستم‌خانی، ۱۳۹۱: ۱۹۷). حقیقت رویکرد زیست‌پذیری، ترویج و توسعه مفاهیم کیفیت محیط زندگی مردم است تا بهترین شیوه‌های زیستی برای آن‌ها فراهم شود و بنابراین، هدف نهایی مطالعه زیست‌پذیری محیط زندگی و کاربرد متعاقب آن اینست که زندگی مردم کیفیت زیادی داشته و هدفمند و لذت‌بخش باشد. در شرایط واقعی، محیط‌های روستایی به دلایل مختلفی مانند جمعیت کم، دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، ساختار اقتصادی متکی بر کشاورزی و ... از مشکلات متعددی رنج می‌برند و با توجه به شرایط زندگی جوامع شهری، شرایط و کیفیت زندگی در محیط‌های روستایی با واقعیت‌ها و استانداردهای زندگی انسانی معاصر تفاوت بسیاری دارد و این، شرایط زیست و سکونت را در محیط‌های روستایی با چالش مواجه کرده است. از این رو، کشورها طرح‌ها و پروژه‌های متعددی را برای غلبه بر مشکلات یادشده و نیز افزایش سطح سکونت‌پذیری و قابلیت زیست‌پذیری محیط‌های روستایی اجرا کرده‌اند که یکی از مهم‌ترین آنها در ایران، اجرای طرح‌های هادی روستایی است. این طرح‌ها پس از پیروزی انقلاب اسلامی به دلیل توجه ویژه دولت به روستاها و در راستای بهبود وضعیت اجتماعی - اقتصادی و به‌ویژه کالبدی آن‌ها در دستور کار قرار گرفتند (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۶۱: ۱۳۶؛ بنیاد مسکن

انقلاب اسلامی، ۱۳۶۶: ۲؛ رضوانی، ۱۳۸۳: ۱۵۵-۱۵۳؛ پژوهشکده سوانح طبیعی، ۱۳۸۸: ۱۲) و آثار مختلف اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی بر سکونتگاه‌های روستایی دارند (مطیعی لنگرودی و یاری، ۱۳۸۹: ۴۹). با توجه به اهمیت موضوع و مسئله طرح‌های هادی در مناطق روستایی، مطالعات مختلفی درباره آثار این طرح‌ها انجام شده که در جدول (۱)، به تعدادی از آن‌ها اشاره شده است.

جدول- ۱: پژوهش‌های انجام‌شده درباره موضوع پژوهش

پژوهشگر	عنوان	نتایج پژوهش
عظیمی و جمشیدیان (۱۳۸۴)	بررسی آثار کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: غرب گیلان)	نتایج این پژوهش نشان دادند که به دلیل مشارکت‌نداشتن مردم در طراحی و اجرای طرح و نیز بی‌توجهی آنها به مسائل زیست‌محیطی، طرح یادشده با مشکل جدی مواجه و بنابراین تغییر الگوی فعلی طرح هادی مشکل شده است.
عزیزی و خلیلی (۱۳۸۷)	ارزیابی الگوپذیری استخوان‌بندی بافت‌های روستایی ایران در طرح‌های هادی بر اساس مدل تحلیل سلسله مراتبی AHP	نتایج این پژوهش نشان دادند که طرح هادی روستایی اگرچه ضعف‌هایی دارد، به دلیل ماهیت آن، تحولات شگرفی در ابعاد مختلف جامعه روستایی به‌ویژه محیطی و کالبدی ایجاد کرده است.
آمار و صمیمی شامی (۱۳۸۸)	ارزشیابی آثار کالبدی یا اجرای طرح‌های هادی روستایی در بخش خمام رشت	نتایج این پژوهش نشان دادند که اجرای طرح‌های هادی از نظر نحوه ساخت‌وساز مسکن و معماری روستا برای بهسازی و مقاوم‌سازی، دفع بهداشتی زباله‌ها و دسترسی روستاییان به خدمات به‌طور نسبی موفق بوده و در مواردی چون دفع بهداشتی فاضلاب‌های خانگی، بهبود وضعیت معابر و کاهش تبدیل اراضی زراعی به کاربری غیرکشاورزی چندان موفق نبوده است.
تقیلو و همکاران (۱۳۸۸)	ارزیابی طرح‌های هادی روستایی در ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی از دیدگاه روستاییان (مطالعه موردی: شهرستان کمیجان، استان مرکزی)	به این نتیجه رسیدند که میانگین عملکرد طرح هادی در ابعاد مختلف مطالعه‌شده کمتر از میانگینی است که انتظار می‌رود. به عبارتی، اجرای طرح هادی روستایی نتوانسته است بر ابعاد مختلف زندگی روستاییان اعم از کالبدی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی تأثیر گذارد و آثار مثبتی همراه داشته باشد.
پورطاهری و نقوی (۱۳۹۰)	توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد توسعه پایدار	به این نتیجه رسیدند که با توجه به مشکلات ساختاری- کارکردی مناطق روستایی، همچنان توسعه سکونتگاه‌های روستایی با شدت ضعف متفاوت با چالش‌هایی نظیر فقر، نابرابری درآمدی، مهاجرت‌های روستایی و تخلیه روستاها، غفلت از مدیریت کالبدی و فضایی زیاد سکونتگاه‌های روستایی رویه‌رو است و بنابراین ارتباط بین رویکردهای پایدار و توسعه کالبدی بسیار کم‌رنگ است.
محمدی و همکاران (۱۳۹۱)	تبیین آثار اجرای طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرانی، شهرستان بیجار)	اجرای طرح هادی آثار مثبت و معناداری بر ابعاد کالبدی دارد ولی در ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی موفقیت‌چندانی نداشته است.
رضایی و شوکتی آقمانی (۱۳۹۳)	شناسایی و تحلیل آثار اجرای طرح هادی روستایی در مناطق روستایی شهرستان اسکو (مطالعه موردی: روستایی سرین دیزج)	به این نتیجه رسیدند که پنج عامل کالبدی - فیزیکی (با واریانس ۲۰/۲۵ درصد)، اجتماعی (با واریانس ۱۹/۶۳ درصد)، بهداشتی (با واریانس ۱۴/۴۲ درصد)، اقتصادی (با واریانس ۱۰/۶۳ درصد) و زیست‌محیطی (با واریانس ۴/۸۶ درصد) در مجموع ۶۹/۷۹ درصد واریانس کل آثار اجرای طرح هادی را در روستایی سرین دیزج تبیین می‌کردند و دو عامل کالبدی - زیرساختی و اجتماعی به‌ترتیب بیشترین میزان اولویت را داشتند.

منبع، نگارنگان، ۱۳۹۳ با استفاده از منابع در دسترس

در بیشتر مطالعات انجام‌شده درباره طرح‌های هادی روستایی و ارزیابی آثار آن‌ها، بر آثار اقتصادی - اجتماعی با رویکرد نظری کیفیت زندگی تأکید شده است؛ در حالی که تغییر در کیفیت زندگی روستاییان، اثر بلندمدتی از طرح‌های هادی روستایی است و موفقیت آن به آثار کوتاه‌مدت اجرای طرح‌های هادی در محیط‌های روستایی از نظر قابلیت سکونت، تناسب با استانداردها و حداقل‌های زیست انسانی وابسته است. بنابراین متناسب با اهداف اصلی اجرای طرح‌های هادی روستایی، ایجاد محیط زیست‌پذیر و سرزندگی روستایی یکی از آثار اجرای طرح‌های هادی است و هدف پژوهش حاضر بررسی آثار اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری جوامع روستایی در محدوده دو دهستان گیلوان و چورزق (شهرستان ابهر) است. طی چند دهه گذشته، سازمان بنیاد مسکن انقلاب اسلامی طرح‌های هادی متعددی را در روستاهای شهرستان ابهر اجرا کرده است که ارزیابی آثار آن‌ها از نظر تأثیرگذاری بر سطح زیست‌پذیری روستاها ضروری است.

مطالعه حاضر در پی پاسخ‌گویی به فرضیه و پرسش زیر است:

فرضیه: به نظر می‌رسد بین اجرای طرح‌های هادی و زیست‌پذیری مناطق روستایی در محدوده مطالعه‌شده رابطه معناداری وجود دارد.

پرسش: اجرای طرح‌های هادی چقدر زیست‌پذیری روستاها را در محدوده مطالعه‌شده در پی داشته باشد؟

مبانی نظری

زیست‌پذیری، مفهومی کلی است که با برخی مفاهیم و اصطلاحات دیگر همچون پایداری، کیفیت زندگی و کیفیت مکان و اجتماع‌های سالم مرتبط است (Norris and Pittman, 2000). اگرچه تعریف زیست‌پذیری در جوامع گوناگون متفاوت است، از اهداف برنامه‌ریزی اجتماعی برای ایجاد تعریف‌ها و معیارهای سنجش بومی زیست‌پذیری استفاده می‌شود. زیست‌پذیری غالباً برای تعریف ابعاد مختلف اجتماع و تجربه‌های مشترکی استفاده می‌شود که آن را شکل می‌دهند و بر تجربه انسان از مکان تمرکز می‌کند و آن را در ظرف زمانی و مکانی مشخصی در نظر می‌گیرد (خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۰). در همین رابطه، در کتاب A اجتماع‌های زیست‌پذیر، راهنمایی ارزیابی زیست‌پذیری چنین تعریف شده است: اجتماع زیست‌پذیر، اجتماعی است که مسکن مناسب، خدمات و حمایت‌های اجتماعی و گزینه‌های حمل‌ونقل کافی، آموزش و تنوع فرهنگی برای آن فراهم شده باشد. این شرایط، استقلال فردی و مشارکت مدنی و اجتماعی ساکنان را فراهم می‌کند (AARP, 2005: 2).

بر اساس این، زیست‌پذیری مفهومی است که از درهم تنیدگی ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی تشکیل می‌شود و باید برای پیشگیری از تک‌بعدی شدن و تقلیل‌گرایانه شدن آن، شبکه‌ای از روابط بین معیارهای مربوط به قلمروهای گوناگون زیست‌پذیری در نظر گرفته شود. سنجش‌پذیری مکان‌ها بدون توجه به دانش و فرهنگ محلی امکان‌پذیر نیست و بنابراین، زیست‌پذیری به سه بعد مرتبط اقتصاد، اجتماع و محیط‌زیست تقسیم می‌شود:

اقتصاد: تأمین‌کننده مشاغل و درآمد است و در سلامتی مردم (از جمله یافتن خوراک، پوشاک و مسکن) و تأمین نیازهای سطوح بالاتر مانند آموزش، بهداشت و تفریح نقش حیاتی دارد و در عین حال، استفاده اقتصاد از منابع

موجود در محیط‌زیست باید به نحوی باشد که از وجود منابع کافی برای نسل‌های حال و آینده اطمینان حاصل شود.

بهبودی اجتماعی: این عامل به عدالت وابسته است و به توزیع اجتماع و فضای منابع اقتصادی و زیست‌محیطی به نحو عادلانه بین سیستم‌های حکومتی و شهروندان توجه می‌شود. آزادی فردی و فرصت‌های برابر از اجزای مهم فراهم‌کننده بهبود اجتماعی هستند.

محیط‌زیست: زیرساختی است که شامل منابع طبیعی، ظرفیت دفع زباله و ارتباط بین انسان و محیط طبیعی است. اگر کارکرد هر یک از آنها مختل شود، سکونتگاه‌های انسانی ممکن است به سرعت دچار اضمحلال شوند که تبعات آن عبارتند از: کاهش جمعیت، فقر، تضاد اجتماعی و افزایش معضلات بهداشتی زیست‌محیطی.

در این سه‌گانه طلایی، اهدافی مانند بهره‌وری اقتصادی، عدالت اجتماعی و حفاظت محیطی دنبال می‌شوند (خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۷) (شکل ۱).

شکل ۱ - چرخه اصول زیست‌پذیری، (اقتباس از خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۶)

به گفته اوانس در کتاب A شهرهای زیست‌پذیر، سکه زیست‌پذیری دو رو دارد، یک روی آن معیشت و روی دوم پایداری بوم‌شناختی است. معیشت به معنای موقعیت شغلی و شرایط زندگی است که به اندازه کافی سکونتگاه را زیست‌پذیر می‌کند و پایداری بوم‌شناختی به حفظ منابع محیطی می‌پردازد؛ چنانچه منابع تولید کار و مسکن به‌شکلی تأمین شوند که محیط تخریب شود، مشکل معیشت حل نمی‌شود و سکونتگاه زیست‌پذیر شکل نمی‌گیرد (Cedar Hill Municipality: 2008, 1-5). بر اساس این، امروزه برنامه‌های زیست‌پذیری در همه عرصه‌ها از جمله توسعه پایدار روستاها امری ضروری هستند و معمولاً روستاها را با آگاه‌سازی و آموزش‌های صحیح برای پذیرش تغییرات اقتصادی - اجتماعی و زیست‌محیطی آماده می‌کنند. بنابراین، زیست‌پذیری و توسعه پایدار، رابطه متقابلی با یکدیگر دارند که افزایش یکی به افزایش دیگری منجر می‌شود. زیست‌پذیری سکونتگاه‌ها و محل‌های زندگی در

شرایط و محیط‌های گوناگون و در اجتماع‌های دارای فرهنگ‌های مختلف، متفاوت است، هرچند نکته مهم و هدف نهایی، ایجاد محیط‌های سکونت‌پذیر برای انسان در مکان و دوره زمانی معین است. از این رو، در شرایط زمانی موجود در مکان‌های روستایی، زیست‌پذیرسازی روستاها از جنبه ایجاد شرایط مناسب برای زندگی مطلوب و استاندارد و جلوگیری از تخریب روستاها و مهاجرت روستایی بسیار ضروری است.

پس از انقلاب اسلامی در ایران و به‌ویژه در سال‌های اخیر، نهادهای مختلفی مانند بنیاد مسکن انقلاب اسلامی به جوامع روستاییان و عمران روستایی توجه بیشتر و همه‌جانبه‌ای داشته‌اند و تلاش می‌کنند محیط مناسب و دلپذیری برای اهالی روستا فراهم کنند تا عدالت اجتماعی و توزیع برابر امکانات تحقق یابند و با ایجاد رغبت، از مهاجرت‌های روستاییان به شهرها، یکی از بزرگ‌ترین مشکلات و معضلات ایران در چند سال اخیر، جلوگیری شود. فضاها و کاربری‌های عمومی در روستاها ظرفیت و قابلیت لازم را برای پاسخگویی به نیازهای زندگی و دغدغه‌های روستاییان به‌ویژه نسل جوان ندارند (ملک‌حسینی و درگاهی، ۱۳۸۹: ۱۵۴) و از این رو، تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی یکی از ابزارهای مناسب برای زیست‌پذیرسازی و پاسخگویی به دغدغه‌های روستاییان است و نقش مهمی در توسعه پایدار و پیشرفت روستا بازی می‌کند. بر اساس آیین‌نامه نحوه بررسی طرح‌های توسعه و عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مصوب ۷۸/۱۰/۱۲ هیئت محترم وزیران، طرح هادی روستایی طرحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف از جمله مسکونی، تجاری، کشاورزی، تأسیسات و تجهیزات و نیازمندی‌های عمومی روستایی را بر حسب مورد در قالب مصوبات طرح‌های سامان‌دهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی یا طرح جامع ناحیه‌ای تعیین می‌کند.

با توجه به تعریف‌های گفته‌شده، برخی اهداف طرح‌های هادی روستایی عبارتند از: فراهم کردن زمینه‌های لازم برای بهبود محیط سکونتگاه و ایجاد خدمات زیستی، محیطی و عمومی، هدایت توسعه کالبدی روستاها، فراهم کردن زمینه‌های عمران و توسعه روستا و تأمین عادلانه امکانات (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها، ۱۳۸۷: ۵۷۸). بر اساس این و با مرور ادبیات نظری در حوزه مطالعات روستایی مشخص می‌شود که در میان نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلف مطرح شده در حوزه طرح‌های هادی، به چهار دیدگاه بیش از سایر نظریه‌ها توجه شده است: دیدگاه اکولوژیک، دیدگاه کالبدی (فیزیکی)، دیدگاه مرکزیت یا بررسی مناسبات بیرونی و دیدگاه کارکردی (آمار و صمیمی شارمی، ۱۳۸۸: ۴۴).

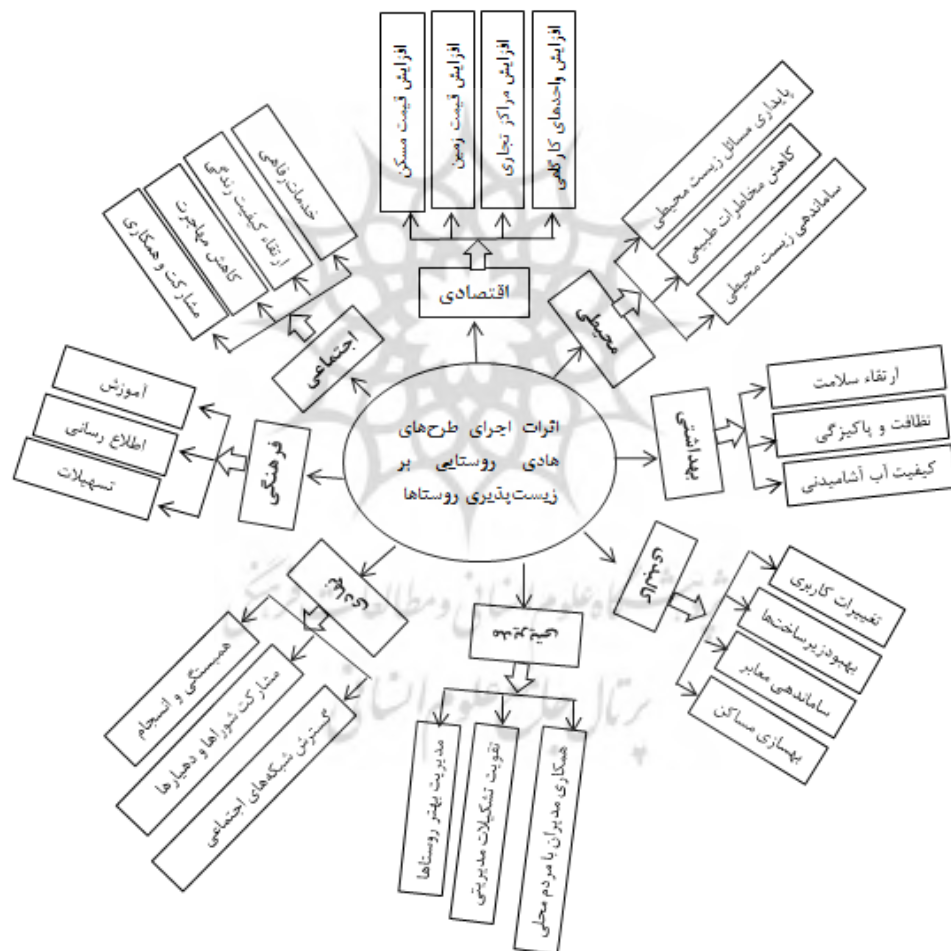
بر اساس دیدگاه کالبدی، منابع طبیعی و انسانی بدون تجهیز و فراهم کردن بسترها و زیرساخت‌های لازم برای استفاده از آن‌ها، عاملی در فرایند توسعه نیستند و یا در فرایندهای توسعه روستایی استفاده نمی‌شوند؛ این زیرساخت‌ها شامل طرح‌های عمران روستایی می‌شوند که تأثیر دوگانه‌ای بر توسعه منابع انسانی و فراهم کردن فضای مناسب برای جذب و نگهداری آن از یک سو و فراهم کردن بستر لازم برای تسهیل تولید اقتصادی و فعالیت‌های توسعه‌ای از سوی دیگر دارند (پژوهشکده سوانح طبیعی، ۱۳۸۸: ۱۴۷). نتایج مطالعات متعدد در این زمینه نشان می‌دهند که اجرای طرح‌های هادی روستایی، افزون بر ابعاد فیزیکی - کالبدی، سایر جنبه‌های توسعه

روستایی اعم از اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و ... را نیز تحت‌شعاع خود قرار می‌دهد و آثار متعددی روی آن‌ها داشته که بر شرایط زیست در محیط‌های روستایی تأثیر گذاشته است. دیدگاه اکولوژیک بر حفظ و تقویت منابع طبیعی در محیط‌های روستایی تأکید می‌کند زیرا روستاها، ذخیره‌گاه‌های ژنتیکی گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری هستند و منابع طبیعی موجود در آنها، منبع اساسی و اولیه تولید به شمار می‌آید که حفظ آن، ضرورتی اساسی است. بر اساس دیدگاه مرکزیت، روستاها سیستم‌های بازی هستند که از جنبه‌های مختلف با محیط‌های بیرونی (روستاها، پیرامون و شهرها) ارتباط دارند و اثرگذاری و اثرپذیری‌های متعددی با یکدیگر دارند که نیازمند توجه در برنامه‌ها و طرح‌ها هستند. در دیدگاه کارکردی، بیشتر بر چندکارکردی بودن روستاها و توجه به تقویت آن در طرح‌های هادی روستایی تأکید می‌شود به طوری که روستاها هم‌زمان محل فعالیت و زندگی هستند.

به این ترتیب نمی‌توان طرح‌های هادی روستایی را تنها بر اساس یک دیدگاه تهیه کرد و برای ایجاد محیط‌های روستایی زیست‌پذیر، توجه هم‌زمان به دیدگاه‌های چهارگانه ضروری است تا روستاها از نظر اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیطی زیست‌پذیر شوند. هرچند در واقعیت میدانی اجرای طرح‌های هادی روستایی، ابعاد کالبدی آن‌ها اهمیت ویژه‌ای دارند و کاربری زمین، تأسیسات و تجهیزات زیربنایی و رفاهی عمومی و ... در روستاها از جمله مقوله‌های برنامه‌ریزی کالبدی برشمرده می‌شوند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۷۵: ۲۲)، از جمله این آثار، بررسی تغییرات اجتماعی در زمینه و بهبود کیفیت زندگی در میان جوامع انسانی، استاندارد بودن محل زندگی از نظر بهداشت، اشتغال، محیط زیست و کالبد هستند و از این رو، رضایت از ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی و فیزیکی محل زندگی بر رضایت از زندگی و کیفیت زندگی افراد تأثیرگذار هستند (Sirgy and Cornwell, 2008: 154).

بررسی‌های مقدماتی انجام‌شده درباره میزان اثربخشی طرح هادی نشان می‌دهند که این طرح در سطح کالبدی به بهبود دفع بهداشتی زباله و پسماندهای خانگی، دفع آب‌های سطحی و فاضلاب، روحیه همکاری و مشارکت روستاییان، دسترسی و ارتباطات فیزیکی به ویژه بین عرصه‌های زیست و فعالیت، گسترش موزون و برنامه‌ریزی‌شده بافت روستا و توزیع مناسب کاربری‌ها) و ... منجر شده و کیفیت شاخص‌های اقتصادی نظیر نرخ سرمایه‌گذاری، نرخ درآمد و نرخ اشتغال را در روستاهای کشور نسبت به گذشته بیشتر و مطلوب‌تر کرده است (عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۳). از دیگر آثار طرح‌های هادی عبارتند از: گسترش فضاهای تفریحی - ورزشی در روستا مانند ساخت پارک، مکان‌های ورزشی و ...؛ افزایش ارتباطات و بهبود دسترسی روستاییان به سایر مناطق؛ بهبود دسترسی روستاییان به خدمات اداری، آموزشی، انتظامی و ...؛ کیفیت دسترسی به خدمات فرهنگی، آموزشی و کیفی؛ دسترسی به خدمات زیربنایی و عمومی (آب آشامیدنی، برق، گاز لوله‌کشی، تلفن ثابت، مخابرات) و ... نتایج پژوهش‌های برخی پژوهشگران رابطه مثبت بین خدمات (مسکن، حمل و نقل و بهداشت) و کیفیت زندگی افراد و بهبود یافتن کیفیت زندگی افراد با افزایش خدمات را نشان می‌دهند (Epley and Menon, 2008: 47)؛ در همین رابطه، ریم (۲۰۰۰) الگویی ارائه کرده است که سلامتی و سرزندگی را به موازات هم و دو بعد اصلی کیفیت زندگی در نظر می‌گیرد و محیط فیزیکی (کیفیت محیطی، ویژگی‌های فیزیکی و محل سکونت) و محیط اجتماعی (کیفیت اجتماعی، شیوه زندگی و ویژگی‌های فردی و کیفیت محیط محلی) زیرمجموعه دو بعد سلامتی و سرزندگی هستند.

(افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۶). هاگرتی و همکاران (۲۰۰۱)، بیان کردند که هفت قلمرو شامل روابط با خانواده، بهزیستی عاطفی، بهزیستی مادی، سلامت، کار و فعالیت مولد، احساس بخشی از اجتماع بودن و امنیت شخصی، فضایی کیفیت را به‌خوبی پوشش می‌دهند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۱). افزون بر این قلمروها، جغرافیدانان و برنامه‌ریزان به محیط‌ها و مکان‌های مطلوب و دارای کیفیت مطلوب همچون روستاهای سالم، خانه‌های سالم و زیست‌بوم‌های روستایی پرداخته‌اند که برآورده‌شدن نیازهای انسانی و ادراک رضایت یا نارضایتی افراد و گروه‌ها از ابعاد مختلف زندگی در سکونتگاه‌ها از وجه اشتراک‌های آن‌ها هستند (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۲-۷۱). بنابراین ارزشیابی آثار اقتصادی، اجتماعی و کالبدی طرح‌های هادی در فرایند توسعه نواحی روستایی موضوع مهمی است که نقش مؤثری بر فضاهای کالبدی و زیست‌پذیری مناطق روستایی دارد. چکیده آثار اجرای طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری روستاها در ابعاد مختلف در شکل (۲) مشاهده می‌شود.

شکل - ۲: آثار اجرای طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری روستاها (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳)

در این مطالعه، بر اساس دیدگاه چالز لاندری^۱ (۲۰۰۰) که دیدگاه پایه است به ارزیابی آثار طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری روستایی از لحاظ نظری پرداخته شده است. لاندری به سرزندگی و زیست‌پذیری در قالب چهار رویکرد زیست‌پذیری اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی توجه کرده است.

جدول-۲: انواع سرزندگی و زیست‌پذیری

<p>۱- سرزندگی اقتصادی: سطوح اشتغال، درآمد خالص و استانداردهای زندگی مردم در منطقه بررسی شده، شمار سالیانه گردشگران، عملکرد خرده‌فروش‌ها، ارزش زمین و دارایی، سرزندگی اقتصادی را ارزیابی می‌کنند.</p>	<p>سرزندگی و زیست‌پذیری</p>	<p>زیست‌پذیری خوداکتفایی بلندمدت، پایداری، سازگاری، انطباق‌پذیر و خوداحیایی سرزندگی سطوح فعالیت، استفاده و مشارکت، تعاملات، ارتباطات، مبادلات و معاملات و سطوح نمایش (چگونگی تظاهر فعالیت‌ها و تعاملات در جهان بیرونی)</p>
<p>۲- سرزندگی اجتماعی: سطوح فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی به علاوه ماهیت ارتباطات اجتماعی این عامل را می‌سنجند. شهر سرزنده و زیست‌پذیر از نظر اجتماعی به واسطه سطوح پایین محرومیت، پیوستگی اجتماعی قوی، ارتباطات خوب و پویایی میان لایه‌های اجتماعی، روحیه جمعی و غرور مدنی، دامنه وسیعی از شیوه‌های زندگی، روابط موزون و جامعه شهری با طراوت توصیف می‌شود.</p>		
<p>۳- سرزندگی و زیست‌پذیری محیطی، در برگزیده دو جنبه است: جنبه نخست، پایداری اکولوژیکی که با متغیرهایی نظیر آلودگی هوا و صوت، دفع مواد زاید و فاضلاب، انبوهی ترافیک و فضاهای سبز رابطه دارد و جنبه دوم، طراحی است که متغیرهایی مانند خوانایی، حس مکان، نمابر معمارانه، اتصال و ارتباط بخش‌هایی مختلف شهر، کیفیت روشنایی و تا چه حد دوستانه، امن و به لحاظ روانشناسی نزدیک‌شدنی بودن محیط شهری را در بر می‌گیرد.</p>		
<p>۴- سرزندگی و زیست‌پذیری فرهنگی، بقا، احترام و تحلیل از شهر و مردمانش، هویت، خاطرات، سنت، جشن‌های اجتماعی، تولید، توزیع و مصرف محصولات دست بشر و نشان‌های بیانگر ماهیت متمایز شهر را در بر می‌گیرد.</p>		

منبع: Landry, 2000: 4

بنابراین، طرح‌های هادی روستایی از راه فراهم کردن زمینه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی برای روستاییان، روستاها را به مکان‌های مناسبی برای زندگی اجتماعی، ارتباط و گفتگو، احساس هویت، زیبا، آرامش‌بخش و زیست‌پذیر و قابل زندگی تبدیل می‌کنند.

روش‌شناسی و منطقه مطالعه شده

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش در گروه پژوهش‌های توصیفی و تحلیلی است. روش پژوهش در مطالعه حاضر بر اساس مطالعات میدانی و جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسش‌نامه و روش نمونه‌گیری تصادفی است. بررسی این موضوع در ۶ بعد و ۴۱ متغیر تهیه و تدوین پرسش‌نامه مطابق طیف لیکرت انجام شد (جدول ۳).

¹ Landry, Charles

جدول-۳. ابعاد و شاخص‌های پژوهش

شاخص	بعد	شاخص	بعد
توسعه حمل‌ونقل عمومی روستا با روستاها و شهرهای اطراف	-	ایجاد تنوع‌بخشی شغلی در روستا	-
توسعه امکانات و خدمات زیرساختی (آب، برق، گاز، تلفن و ...)	-	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	-
ایجاد امکانات ورزشی (سالن ورزشی، زمین چمن و ...)	-	ایجاد انگیزه سرمایه‌گذاری در روستا (کارگاه تولیدی، تعمیرگاه و ...)	-
کمک به مقاوم‌سازی و بهسازی مسکن روستایی (استحکام مسکن)	-	افزایش رضایتمندی از خدمات آموزشی (سطوح مختلف)	-
ایجاد فرصت‌های لازم برای ساخت مسکن مناسب و استاندارد (رعایت ضوابط فنی)	-	ایجاد رضایتمندی از خانه بهداشت روستا	-
ایجاد پیاده‌روهای مناسب و جدید تسهیل‌کننده رفت‌وآمد در روستا (سهولت دسترسی)	-	تقویت پیوندها و روابط اجتماعی	-
توسعه معابر قدیمی روستا	-	جذب و نگهداشت جمعیت روستایی	-
ایجاد پوشش مناسب برای معابر	-	کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی	-
جلوگیری از ساخت خانه در اراضی خطرناک و شیب‌دار	-	تمایل به ماندگاری در روستا	-
مشخص کردن کاربری‌ها به‌طور بهینه	-	آرایش مکانی در روستا	-
جلوگیری از تغییر کاربری‌های غیرضروری	-	ایجاد سرزندگی اجتماعی در روستا	-
تقویت روشنایی روستا در شب	-	ایجاد احساس آرامش در روستا	-
زیباسازی کالبدی در روستا	-	از بین بردن محیط‌های ناامن روستایی (کوچه‌های باریک و خرابه‌ها)	-
حفظ بافت باارزش روستایی	-		
کاهش سطح آسیب‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی در برابر مخاطرات احتمالی (زلزله، سیل و ...)	-		
ایجاد سیستم جمع‌آوری و دفن زباله (سطل زباله و محل دفن زباله و ...)	-		
ایجاد سیستم جمع‌آوری آب‌های سطحی	-		
ایجاد فضای سبز	-	ایجاد فضای تفریحی (پارک‌ها، محل‌های بازی کودکان و ...)	-
دفع زباله و کاهش آلودگی روستا	-	حفظ ارزش‌های نمادین روستا (خانه‌های تاریخی مهم، مسجد و ...)	-
حفظ چشم‌اندازهای طبیعی	-	احساس هویت در روستاییان	-
نظافت و پاکیزگی محیط روستا	-	دسترسی به امکانات فرهنگی (کتابخانه، مسجد و ...)	-
جلوگیری از تخریب مراتع	-		
جلوگیری از قطع درختان	-		

منبع: خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱؛ خراسانی و رضوانی، ۱۳۹۲؛ پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۱؛ رضایی و شوکتی آملی، ۱۳۹۳؛ عزیزپور و همکاران، ۱۳۹۰

جامعه آماری پژوهش حاضر در سطح دو دهستان گیلوان و چورزق انتخاب شد. از بین روستاهای موجود در این دهستان‌ها، ۱۶ نقطه روستایی که در آن‌ها طرح‌های هادی تهیه و اجرا شده‌اند به‌عنوان نمونه انتخاب شدند؛ مدت زمانی که از اجرای این طرح می‌گذرد بیش از ۱۰ سال است. تعداد خانوار این روستاها بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، بیش از ۳۴۰۴ خانوار است و با فرمول کوکران، تعداد ۱۴۱ نفر حجم نمونه انتخاب شدند که به‌شکل

تصادفی بین مردم روستاها توزیع شده بودند. روایی صوری شاخص‌ها و پرسش‌نامه، از مطالعات انجام‌شده در گذشته درباره موضوع استخراج و از طریق پانل تخصصی متشکل از دانشگاهیان (مطالعات روستایی) و کارشناسان بنیاد مسکن (کارشناسان فنی طرح هادی) تأیید شد. از سوی دیگر، برای سنجش روایی پرسش‌نامه از آزمون KMO و بارتلت استفاده شد و KMO با مقدار ۰/۴۶۴ و میزان بارتلت با مقدار ۱۰۴۴/۳۱۸ حاصل شد (جدول ۴).

جدول- ۴: مقدار روایی ابعاد پرسش‌نامه

عنوان	تعداد گویه‌ها	مؤلفه‌ها	مقدار روایی
ابعاد زیست‌پذیری طرح‌های هادی روستایی	۴۱	kmo	۰/۴۶۴
		بارتلت	۱۰۴۴/۳۱۸
		درجه آزادی	۸۲۰
		رابطه معناداری	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای سنجش میزان پایایی پرسش‌نامه، از روش آلفای کرونباخ در جامعه آماری ۳۴ نفری استفاده شد و مقدار آلفای ۰/۷۳۰، رضایت‌بخش بودن داده‌ها برای انجام پژوهش را نشان داد. پس از جمع‌آوری اطلاعات و پردازش آن‌ها در محیط‌های نرم‌افزاری مانند SPSS، داده‌ها در سطح منطقه مطالعه‌شده تحلیل شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره توصیفی و استنباطی (t تک‌نمونه‌ای و رگرسیون چندمتغیره) و برای بررسی اینکه کدام روستاهای منطقه به لحاظ توزیع فضایی از آثار اجرای طرح هادی، زیست‌پذیری بیشتری دارد از مدل وایکور استفاده شد.

ویژگی‌های توصیفی

یافته‌های توصیفی پاسخگویان عبارتند از: از ۱۴۱ نفر پاسخگو، ۶۵/۷ درصد مرد بودند، ۴۳/۶ درصد در گروه سنی ۲۱ تا ۳۰ قرار داشتند، ۴۷/۹ درصد سواد راهنمایی داشتند، ۷۰ درصد متأهل بودند، ۸۶/۳ درصد مسکن شخصی و ۵۹/۷ درصد خانوار بین ۳ تا ۴ نفری داشتند.

جدول- ۵: اطلاعات توصیفی پاسخگویان

اطلاعات توصیفی	فراوانی	درصد
پاسخگویان مرد	۱۴۱	۶۵/۷
سن بین ۲۱ تا ۳۰	۱۴۱	۴۳/۶
سواد (راهنمایی)	۱۴۱	۴۷/۹
متأهل	۱۴۱	۰/۷۰
مسکن شخصی	۱۴۱	۸۶/۳
تعداد خانوار (بین ۳ تا ۴)	۱۴۱	۵۹/۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای بررسی آثار طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری جامعه روستاییان از ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی زیست‌پذیری بر محیط روستا بر اساس نظرسنجی از روستاییان استفاده شد. از این رو، ابتدا ویژگی‌های توصیفی پرسش‌های مطرح‌شده بررسی شدند. وضعیت اثرگذاری طرح‌های هادی بر

زیست‌پذیری مناطق روستایی در سطح ۶ بعد، ۴۱ متغیر و ۱۶ سکونتگاه روستاهای دهستان‌های گیلوان و چورزق نشان می‌دهد که میانگین آثار طرح هادی در آن‌ها کم است (جدول ۶). بر اساس آزمون t تک‌نمونه‌ای، عدد (۳) به‌عنوان میانه نظر پاسخ‌ها با میانگین آثار طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی مقایسه شد. با توجه به نتایج ملاحظه می‌شود که بین آثار طرح هادی و تفاوت از حد مطلوبیت، رابطه منفی وجود دارد. بنابراین، بر اساس نتایج حاصل از آزمون سطح همه متغیرها، آثار طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی در دو دهستان در حد کمتر از متوسط ارزیابی شد ولی رابطه معناداری بین همه متغیرها وجود داشت.

جدول- ۶: ویژگی توصیفی متغیرهای استفاده‌شده در پژوهش

ایجاد	متغیرها	ب.ب.ب.ب.	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	حد مطلوب. تفاوت از	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
							بیشتر	کمتر
زیست‌پذیری اقتصادی	ایجاد تنوع‌بخشی شغلی در روستا	۲/۰۷	-۱۲/۶۲۴	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۹۲۹	-۱/۰۷	-۰/۷۸
	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	۲/۳۷	-۹/۱۰۸	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۶۲۹	-۰/۷۷	-۰/۴۹
زیست‌پذیری اجتماعی	ایجاد انگیزه سرمایه‌گذاری در روستا (کارگاه تولیدی، تعمیرگاه و ...)	۲/۵۱	-۶/۶۴۷	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۳۹	-۰/۶۴	-۰/۳۵
	افزایش رضایتمندی از خدمات آموزشی (سطوح مختلف)	۲/۴۹	-۵/۴۷۵	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۰۷	-۰/۶۹	-۰/۳۲
	ایجاد رضایتمندی از خانه بهداشت روستا	۲/۵۲	-۶/۸۵۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۷۹	-۰/۶۲	-۰/۳۴
	تقویت پیوندها و روابط اجتماعی	۲/۴۷	-۶/۶۵۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۲۹	-۰/۶۹	-۰/۳۷
	جذب و نگهداشت جمعیت روستایی	۲/۴۹	-۶/۰۴۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۱۴	-۰/۶۸	-۰/۳۵
	کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی	۲/۴۴	-۶/۴۲۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۵۷	-۰/۷۳	-۰/۳۹
	تمایل به ماندگاری در روستا	۲/۵۱	-۵/۱۳۹	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۹۳	-۰/۶۸	-۰/۳۰
	آرامش مکانی در روستا	۲/۵۸	-۴/۴۳۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۲۱	-۰/۶۱	-۰/۲۳
	ایجاد سرزندگی اجتماعی در روستا	۲/۶۴	-۴/۰۱۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۳۵۷	-۰/۵۳	-۰/۱۸
	ایجاد احساس خوشبختی در روستا	۲/۵۶	-۵/۴۴۹	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۴۳	-۰/۶۰	-۰/۲۸
زیست‌پذیری فرهنگی	از بین بردن محیط‌های ناامن روستایی (کوچه‌های باریک و خرابه‌ها)	۲/۶۴	-۴/۰۶۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۳۶۴	-۰/۵۴	-۰/۱۹
	ایجاد فضای تفریحی (پارک‌ها، محل‌های بازی کودکان و ...)	۲/۱۰	-۹/۶۶۹	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۹۰۰	-۱/۰۸	-۰/۷۲
	حفظ ارزش‌های نمادین روستا (خانه‌های تاریخی مهم، مسجد و ...)	۲/۴۵	-۷/۸۰۴	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۵۰	-۰/۶۹	-۰/۴۱
	افزایش احساس هویت در روستاییان	۲/۵۴	-۵/۵۷۷	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۵۷	-۰/۶۲	-۰/۳۰
زیست‌پذیری زیرساختی	افزایش دسترسی به امکانات فرهنگی (کتابخانه، مسجد و ...)	۲/۱۹	-۱۱/۲۹۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۸۱۴	-۰/۹۶	-۰/۶۷
	توسعه حمل‌ونقل عمومی روستا با روستاها و شهرهای اطراف	۲/۴۰	-۹/۱۵۴	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۶۰۰	-۰/۷۳	-۰/۴۷
	توسعه امکانات و خدمات زیرساختی (آب، برق، گاز، تلفن و ...)	۲/۶۱	-۵/۲۴۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۳۹۳	-۰/۵۴	-۰/۲۴

-۰/۳۷	-۰/۷۰	-۰/۵۳۶	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۳۸۹	۲/۴۶	ایجاد امکانات ورزشی (سالن ورزشی، زمین چمن و ...)	زیست‌پذیری کالبدی
-۰/۳۳	-۰/۷۰	-۰/۵۱۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۳۹۳	۲/۴۹	کمک به مقاوم‌سازی و بهسازی مسکن روستایی (استحکام مسکن)	
-۰/۳۳	-۰/۶۰	-۰/۴۶۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۸۷۲	۲/۵۴	ایجاد فرصت‌های لازم برای ساخت مسکن مناسب و استاندارد (رعایت ضوابط فنی)	
-۰/۴۰	-۰/۷۳	-۰/۵۶۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۸۴۱	۲/۴۴	ایجاد پیاده‌روهای مناسب و جدید تسهیل‌کننده رفت‌وآمد داخل روستا (سهولت دسترسی)	
-۰/۱۱	-۰/۵۵	-۰/۳۲۹	۰/۰۰۴	۱۴۰	-۲/۹۱۷	۲/۶۷	توسعه معابر قدیمی روستا	
-۰/۱۸	-۰/۵۴	-۰/۳۵۷	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۸۸۹	۰/۶۴	ایجاد پوشش مناسب برای معابر	
-۰/۱۲	-۰/۵۰	-۰/۳۰۷	۰/۰۰۲	۱۴۰	-۳/۲۳۲	۲/۶۹	جلوگیری از ساخت خانه در اراضی خطرناک و شیب‌دار	
-۰/۱۵	-۰/۵۴	-۰/۳۴۳	۰/۰۰۱	۱۴۰	-۳/۵۱۱	۲/۶۶	کاهش کاربری‌های مختلط	
-۰/۰۱	-۰/۳۹	-۰/۱۹۳	۰/۰۳۹	۱۴۰	-۱/۹۰۳	۲/۸۱	جلوگیری از تغییر کاربری‌های غیرضروری	
-۰/۲۹	-۰/۶۶	-۰/۴۷۱	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۰۳۱	۲/۵۳	تقویت روشنایی روستا در شب	
-۰/۰۶	-۰/۴۴	-۰/۲۵۰	۰/۰۱۲	۱۴۰	-۲/۵۵۵	۲/۷۵	زیباسازی کالبدی در روستا	
-۰/۳۸	-۰/۷۲	-۰/۵۵۰	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۲۹۳	۲/۴۵	حفظ بافت باارزش روستایی	
-۰/۲۱	-۰/۵۹	-۰/۴۰۰	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۴/۲۱۱	۲/۶۰	ساماندهی آرامستان‌های روستایی	
-۰/۱۷	-۰/۵۴	-۰/۳۵۷	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۸۴۲	۲/۶۴	کاهش سطح آسیب‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی در برابر مخاطرات احتمالی (زلزله، سیل و ...)	
-۰/۱۰	-۰/۴۴	-۰/۲۷۱	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۱۸۱	۲/۷۳	ایجاد سیستم جمع‌آوری و دفن زباله (سطل زباله، محل دفن زباله و ...)	
-۰/۳۳	-۰/۶۴	-۰/۴۸۶	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۶/۱۶۰	۲/۵۱	ایجاد سیستم جمع‌آوری آب‌های سطحی	
-۰/۵۳	-۰/۸۸	-۰/۷۰۷	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۷/۸۷۳	۲/۲۹	ایجاد فضای سبز	زیست‌پذیری محیطی
-۰/۳۷	-۰/۶۶	-۰/۵۱۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۷/۰۷۰	۲/۴۹	دفع زباله و کاهش آلودگی روستا	
-۰/۴۴	-۰/۷۵	-۰/۵۹۳	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۷/۵۵۶	۲/۴۱	حفظ چشم‌اندازهای طبیعی	
-۰/۱۶	-۰/۵۰	-۰/۳۲۹	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۳/۸۳۴	۲/۶۷	نظافت و پاکیزگی محیط روستا	
-۰/۲۹	-۰/۶۴	-۰/۴۶۴	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۲۷۴	۲/۵۴	جلوگیری از تخریب مراتع	
-۰/۳۴	-۰/۷۰	-۰/۵۲۱	۰/۰۰۰	۱۴۰	-۵/۶۳۰	۲/۴۸	جلوگیری از قطع درختان	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

جدول (۷) نشان می‌دهد که طرح‌های هادی آثار مثبتی بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی نداشته‌اند. بنابراین، برای بررسی میزان اثرگذاری این طرح‌ها، گویه‌های مدنظر پژوهش در ۶ بعد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، زیست‌محیطی و کالبدی در روستا دسته‌بندی شدند. تحلیل داده‌های گردآوری‌شده از طریق پرسش‌نامه در روستاهای نمونه با استفاده از تحلیل میانگین عددی از دیدگاه پاسخگویان بر اساس آزمون t تک‌نمونه‌ای، کم‌بودن تأثیر طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری روستاها را نشان می‌دهد. بنابراین، با احتساب دامنه طیفی ابعاد که بر اساس طیف لیکرت بین ۱ تا ۵ در نوسان است، این میزان برای همه ابعاد کمتر از شرایط مطلوب (۳) ارزیابی شده و تفاوت معناداری آن نیز برای همه ابعاد کاملاً معنادار است.

جدول- ۷: تفاوت معناداری از حد مطلوب در زیست‌پذیری مناطق روستایی

مطلوبیت عددی آزمون‌شده = ۳						
شاخص‌ها	تاریخ آزمون	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					مطلوب‌تر	کمتر
زیست‌پذیری اقتصادی	۲/۳۱۶	-۱۶/۶۳۳	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۷۶۹	-۰/۵۹۶
زیست‌پذیری اجتماعی	۲/۵۳۳	-۱۷/۷۲۷	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۱۸	-۰/۴۱۴
زیست‌پذیری فرهنگی	۲/۳۱۹	-۱۵/۴۷۱	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۷۶۷	-۰/۵۹۳
زیست‌پذیری زیرساختی	۲/۴۹۰	-۱۱/۶۵۲	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۹۶	-۰/۴۲۳
زیست‌پذیری کالبدی	۲/۶۰۹	-۱۵/۹۹۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۳۸	-۰/۳۴۲
زیست‌پذیر محیطی	۲/۴۷۸	-۱۴/۸۵۰	۱۴۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۹۰	-۰/۴۵۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای تبیین سطح زیست‌پذیری ناشی از اجرای طرح هادی بین جامعه روستایی از الگوی رگرسیونی چندمتغیره استفاده شد که زیست‌پذیری ناشی از اجرای طرح هادی، متغیر مستقل و میزان رضایتمندی از اجرای طرح هادی، متغیر وابسته است. در مرحله اول، نتایج بررسی الگوی برازش رگرسیونی نشان می‌دهند که اجرای طرح هادی روستایی با عوامل شش‌گانه زیست‌پذیری ۰/۹۲۸ همبستگی دارد. همچنین، ضریب تعیین تعدیل‌شده نشان می‌دهد که ۸۵/۴ درصد تغییرات میزان زیست‌پذیری روستاها از طریق ترکیب خطی متغیرهای شش‌گانه تبیین شده است (جدول ۸).

جدول- ۸: تحلیل رگرسیون سطح زیست‌پذیری روستاییان از رضایتمندی از اجرای طرح‌های هادی

اشتباه معیار	ضریب تعیین تصحیح‌شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۱۰۱۰۹	۰/۸۵۴	۰/۸۶۱	۰/۹۲۸

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

همچنین با الگوی رگرسیونی چندگانه توأم، نقش عوامل و ابعاد تأثیرگذار بر میزان زیست‌پذیری روستاییان از آثار طرح‌های هادی و توسعه آن در روستاهای نمونه مشخص شد. نتایج نشان می‌دهند که همه ابعاد شش‌گانه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و زیست‌محیطی معنادار هستند (جدول ۹).

جدول- ۹: تحلیل رگرسیون مبتنی بر وجود رابطه خطی بین میزان زیست‌پذیری مناطق روستایی و رضایتمندی

از اجرای طرح‌های هادی

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F آماره آزمون	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	۸/۴۰۰	۶	۱/۴۰۰	۱۳۷/۰۰۳	۰/۰۰۰
باقیمانده	۱/۳۵۹	۱۳۳	۰/۰۱۰		
کل	۹/۷۵۹	۱۳۹			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

در جدول (۱۰)، مقادیرش بیان می‌کنند که از شش بعد بررسی‌شده، بعد زیست‌کالبدی، بیشترین میزان تأثیر (۰/۳۴۳) و بعد اقتصادی، کمترین میزان تأثیر (۰/۱۷۲) را در اجرای طرح‌های هادی در روستاهای دارای طرح یادشده دارند.

جدول - ۱۰: ضرایب شدت روابط میان بعد زیست‌پذیری مناطق روستایی و رضایتمندی از اجرای طرح‌های هادی

سطح معنی‌داری	T	ضرایب غیر استاندارد		نام متغیر
		ضرایب استاندارد شده	خطای B	
۰/۷۵۸	۰/۳۰۹	-	۰/۰۹۵	عرض از مبدأ
۰/۰۰۰	۴/۶۴۴	۰/۱۷۲	۰/۰۲۴	زیست‌پذیری اقتصادی
۰/۰۰۰	۵/۹۲۶	۰/۱۹۶	۰/۰۱۷	زیست‌پذیری اجتماعی
۰/۰۰۰	۵/۵۳۲	۰/۲۱۲	۰/۰۲۰	زیست‌پذیری فرهنگی
۰/۰۰۰	۸/۳۶۲۶	۰/۳۱۰	۰/۰۱۸	زیست‌پذیری زیرساختی
۰/۰۰۰	۸/۴۰۷	۰/۳۴۳	۰/۰۳۷	زیست‌پذیری کالبدی
۰/۰۰۰	۶/۰۳۴	۰/۲۲۸	۰/۰۳۲	زیست‌پذیری محیطی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

بنابراین، با توجه به نتایج و همان‌طور که در چارچوب نظری مطالعه نیز اشاره شد و نظر به غلبه جنبه کالبدی طرح‌های هادی روستایی، اثرگذاری زیست‌پذیری کالبدی و زیرساختی در رتبه بالاتری نسبت به سایر ابعاد قرار دارد و اجرای طرح‌های هادی بیشتر بر زیست‌پذیری کالبدی و زیرساختی روستاها مؤثر است و آثار آن بر سایر جنبه‌های زیست‌پذیری روستایی مانند جنبه‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. از نظر اثرگذاری اجرای طرح‌های هادی روستایی بر زیست‌پذیری روستاها، با الگوی چندشاخصه وایکور مناطق روستاهای نمونه از نظر میزان برخورداری از شاخص‌های شش‌گانه زیست‌پذیری اولویت‌بندی شدند؛ به این منظور، ابتدا از داده‌های پرسش‌نامه‌ای میانگین گرفته و در ماتریس اولیه تنظیم شد (جدول ۱۱).

جدول - ۱۱: ماتریس برگرفته از شاخص‌های استفاده‌شده در پرسش‌نامه

روستاها	زیست‌پذیری اقتصادی	زیست‌پذیری اجتماعی	زیست‌پذیری فرهنگی	زیست‌پذیری زیرساختی	زیست‌پذیری کالبدی	زیست‌پذیری محیطی
گیلوان	۲/۴۷	۲/۵۸	۲/۳۹	۲/۷۳	۲/۶۲	۲/۶۶
هندی کندی جدید	۲/۲۲	۲/۳۲	۲/۲۷	۲/۳۳	۲/۵۲	۲/۴۴
مامالان	۲/۳۳	۲/۴	۲/۴	۲/۱۳	۲/۳۷	۲/۹۳
گیلانکشه	۲/۲۵	۲/۵۵	۲/۳۱	۲/۳۴	۲/۵۶	۲/۴۹
تسکین	۲/۵۹	۲/۶۴	۲/۲۲	۲/۳۷	۲/۷۲	۲/۴۲
تشویر	۲/۴۱	۲/۶۲	۲/۶۶	۲/۴۶	۲/۷۵	۲/۴۷
ارشت	۲/۳۳	۲/۶۲	۲/۵۶	۲/۹۵	۲/۶	۲/۵۸
اندر جدید	۲/۳۳	۲/۶۲	۲/۵۶	۲/۹۵	۲/۶	۲/۵۸
تازه کند	۱/۶۲	۲/۶	۲/۶۲	۲/۵۴	۲/۷۳	۲/۷۳
جزلا	۲/۵۲	۲/۳۸	۲	۲/۲۸	۲/۴۳	۲/۳۱
جورزگان	۲/۱۶	۲/۶	۲/۱۲	۱/۶۷	۲/۴۳	۱/۹۱
جیا	۲/۳۷	۲/۶۲	۲/۴۴	۲/۸۸	۲/۸۹	۲/۴۸
زاچکان	۲/۱۶	۲/۱۵	۲/۳۷	۲/۱۶	۲/۶۳	۲/۲۵
شقایق چورزق	۲	۲/۳	۱/۷۵	۲/۳۳	۲/۶	۲/۳۳
شیت	۲/۱	۲/۴	۲/۱	۲/۱۳	۲/۳۸	۲/۲۱
گوهر	۲/۳۸	۲/۵۲	۲/۲۱	۲/۵۷	۲/۵۸	۲/۴۵

برای تعیین وزن هر یک از معیارها، ابتدا پرسش‌نامه‌ای تدوین و از ۱۷ نفر مدیر و کارشناس بنیاد مسکن و مشاوران اجرای طرح‌های هادی درباره اهمیت ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی) زیست‌پذیری نظرخواهی و میزان اهمیت آن‌ها در قالب وزن متغیرها مشخص شد. از تابع توان رتبه‌ای برای تعیین کردن وزن ابعاد استفاده شد (جدول ۱۲).

$$\text{تابع توان رتبه‌ای} \quad (n - r_i + 1)^2$$

جدول-۱۲: ضریب وزن شاخص‌ها

شاخص‌ها	زیست‌پذیری اقتصادی	زیست‌پذیری اجتماعی	زیست‌پذیری فرهنگی	زیست‌پذیری زیرساختی	زیست‌پذیری کالبدی	زیست‌پذیری محیطی
وزن‌ها	۰/۱۱	۰/۱۳	۰/۱۵	۰/۲۰	۰/۲۵	۰/۱۶

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

مطابق جدول (۱۳)، تحلیل فضایی توزیع روستاها در شهرستان مطالعه‌شده در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی) زیست‌پذیری، تفاوت معنادار زیادی را در محدوده مطالعه‌شده نشان می‌دهد؛ به طوری که روستاهای جیا و تشویر به ترتیب با میزان صفر و ۰/۱۳ به دلیل مشارکت مردم در سطوح مختلف و اجرای طرح‌های هادی، همکاری بیشتری در جامعه روستایی و کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی را فراهم کرده‌اند و دارای بالاترین رتبه زیست‌پذیری هستند و روستاهای شیت و جوزگان با میزان ۰/۷۹ و ۰/۷۹ به دلیل توجه نکردن به حوزه نفوذ، هزینه‌های رفت و آمد و مهم‌تر از همه توجه نکردن به زیرساخت‌های ارتباطی و جاده‌ای و فاصله زیاد نسبت به کانون دهستان، پایین‌ترین رتبه برخوردار از میزان زیست‌پذیری را بین روستاهای محدوده مطالعه‌شده دارند (شکل ۳).

جدول-۱۳: رتبه‌های نهایی سطح زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی ناشی از اجرای طرح هادی

روستاها	گیلوان	هندی کندی جدید	مامالان	گیلانکشه	تسکین	تشویر	گوهر	شقایق چورزق
رتبه	۰/۲۶	۰/۶۳	۰/۴۷	۰/۴۹	۰/۳۴	۰/۱۳	۰/۴۵	۰/۶۲
روستاها	ارشت	اندر جدید	تازه کند	جزلا	جوزگان	جیا	زاچکان	شیت
رتبه	۰/۲۹	۰/۲۹	۰/۳۰	۰/۷۹	۰/۳۱	۰	۰/۶۱	۰/۹۵

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

شکل-۳: رتبه‌بندی سکونتگاه‌های روستایی از نظر سطح زیست‌پذیری ناشی از اجرای طرح هادی منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

هر انسانی در پی دستیابی به زندگی مطلوب و رضایت‌بخش است و طبیعتاً زمینه‌ها و عواملی برای داشتن زندگی مطلوب، رضایت‌بخش و پرمعنی لازم هستند تا انسان بر پایه آن‌ها، آسایش و رفاه درازمدت را برای خود و اجتماعش فراهم کند. این شرایط که به اعتقاد برخی نویسندگان با A زیست‌پذیری \cong یا A شرایط مناسب برای زندگی \cong مترادف است به مجموعه‌ای از ویژگی‌های عینی اشاره می‌کند که محل مناسبی برای زندگی و کار است. بنابراین، یکی از عوامل مؤثر بر زیست‌پذیری مناطق روستایی، آثار اجرای طرح‌های روستایی هستند. این طرح‌ها به دلیل توجه ویژه دولت به روستاها و در راستای بهبود وضعیت اجتماعی - اقتصادی و به‌ویژه کالبدی آن‌ها در دستور کار قرار گرفتند تا محیط‌های روستایی به مکان‌هایی با قابلیت زندگی شرافتمندانه، مناسب و مقبول تبدیل شوند. اجرای طرح‌های هادی روستایی در کشور طی چند دهه اخیر به توسعه پژوهش‌های بسیاری برای کاربردی‌بودن این علم منجر شده است: آمار و صمیمی شارمی (۱۳۸۸) در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که اجرای طرح‌های هادی از نظر نحوه ساخت‌وساز مسکن و معماری روستا برای بهسازی و مقاوم‌سازی، دفع بهداشتی زباله‌ها و دسترسی روستاییان به خدمات به‌نسب موفق بوده است. رضایی و شوکتی آقمقانی (۱۳۹۳) به این نتیجه رسیدند که پنج عامل کالبدی - فیزیکی (با واریانس ۲۰/۲۵ درصد)، اجتماعی (با واریانس ۱۹/۶۳ درصد)، بهداشتی (با واریانس ۱۴/۴۲ درصد)، اقتصادی (با واریانس ۱۰/۶۳ درصد) و زیست‌محیطی (با واریانس ۴/۸۶ درصد)، در مجموع، ۶۹/۷۹ درصد از واریانس کل اثر اجرای طرح هادی در روستای سرین دیزج را تبیین می‌کنند. همچنین محمدی و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که اجرای طرح هادی تأثیر مثبت و معناداری بر ابعاد کالبدی داشته ولی در ابعاد محیطی، اجتماعی و اقتصادی موفقیت‌چندانی نداشته است؛ از این رو، پژوهش‌یادشده با پژوهش حاضر هم‌سویی ویژه‌ای دارد. برای بررسی اثر طرح‌های هادی بر زیست‌پذیری جامعه روستاییان از ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیرساختی، کالبدی و محیطی) در محیط روستا بر اساس نظرسنجی از روستاییان استفاده شد. ویژگی‌های توصیفی پرسش‌نامه نشان دادند که میانگین اثر طرح هادی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی در محدوده مطالعه‌شده در سطح کمتر از حد متوسط (۳) است و آزمون t تک‌نمونه‌ای، این نظر را تأیید می‌کند و تفاوت از حد مطلوبیت را به شکل منفی نمایش می‌دهد. همچنین بررسی الگوی برازش رگرسیونی، رابطه بین اثر طرح هادی و زیست‌پذیری مناطق روستایی را به میزان ۰/۸۶۱ نشان می‌دهد. بنابراین، تحلیل فضایی توزیع روستاها در شهرستان مطالعه‌شده در ابعاد شش‌گانه، تفاوت معنادار بسیاری را در محدوده مطالعه‌شده نشان می‌دهد و روستاهای جیا و تشویر به‌ترتیب با میزان صفر و ۰/۱۳، همکاری بیشتر در جامعه روستایی و کاهش انگیزه‌های مهاجرت روستایی را به دلیل مشارکت مردم در سطوح مختلف و اجرای طرح‌های هادی فراهم کرده‌اند و بالاترین رتبه را دارند و روستاهای شیت و جورزگان به‌ترتیب با میزان ۰/۹۵ و ۰/۷۹ به دلیل توجه‌نکردن به حوزه نفوذ، هزینه‌های رفت‌وآمد و زیرساخت‌های ارتباطی و جاده‌ای و فاصله زیاد نسبت به کانون دهستان، پایین‌ترین رتبه را از نظر میزان زیست‌پذیری بین روستاهای محدوده مطالعه‌شده دارند. با توجه به نتایج، راهکارهای زیر برای زیست‌پذیری مناطق روستایی با اجرای طرح‌های هادی روستایی پیشنهاد می‌شوند:

- ۱- بهره‌گیری از نهادهای محلی و شناخت آن‌ها از مردم در روستاهای شیت و جورزگان زمینه اجرای بهتر طرح را در منطقه فراهم می‌کند و روند زیست‌پذیری روستاییان را در منطقه تسهیل می‌کند؛
- ۲- هدف برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌ها باید توسعه زندگی مردم روستا باشد تا زمینه برای همکاری و مشارکت مردم فراهم شود.
- ۳- برنامه‌ریزی و اجرای طرح هادی باید از حالت بخشی خارج شود و به شکل یکپارچه و مبتنی بر مشارکت مردم و نهادهای محلی در آید.
- ۴- بهبود تجهیزات روستایی از طرف سازمان‌های دولتی با هدف کیفیت حمل‌ونقل عمومی و زیست‌پذیری روستایی.

منابع

- ۱- آمار، تیمور، صمیمی شارمی، رضا (۱۳۸۸)، ارزشیابی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: بخش خمام شهرستان رشت)، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۷، سال ۲۸، صص ۴۴-۵۵.
- ۲- افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین، فتاحی، احد، حاجی‌پور، مجتبی (۱۳۹۰)، ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دلفان استان لرستان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۶، صص ۶۹-۹۴.
- ۳- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۶۱)، مجموعه قوانین و مقررات اختصاصی در حوزه عمران روستایی، تهران.
- ۴- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۶۶)، اساس‌نامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- ۵- پژوهشکده سوانح طبیعی (۱۳۸۸)، ارزشیابی اثرات اجرای طرح هادی روستایی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران.
- ۶- پورطاهری، مهدی، افتخاری، عبدالرضا، بدری، سیدعلی (۱۳۹۰)، راهبردها و سیاست‌های توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- ۷- پورطاهری، مهدی، نقوی، محمدرضا (۱۳۹۱)، توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد توسعه پایدار، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۷.
- ۸- تقیلو، علی اکبر، خسرویگی، رضا، خدایی، یوسف (۱۳۸۸)، ارزیابی طرح‌های هادی روستایی در ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی از دیدگاه روستاییان، مطالعه موردی: شهرستان کمیجان، استان مرکزی، اولین همایش ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، صص ۱۰-۲۹.
- ۹- خراسانی، محمدامین، رضوانی، محمدرضا، مطیعی لنگرودی، سید حسن، رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۱)، سنجش و ارزیابی زیست‌پذیری روستاهای پیرامون شهری، مطالعه موردی: شهرستان ورامین، پژوهش‌های روستایی، سال ۳، شماره ۴، صص ۷۹-۱۰۴.

- ۱۰- خراسانی، محمدامین، رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۲)، شناخت و تحلیل تفاوت زیست‌پذیری روستاهای پیرامون شهری در شهرستان ورامین، مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، پیاپی ۴، صص ۱۵۸-۱۳۹.
- ۱۱- رضایی، روح‌الله، شوکتی آملی، محمد (۱۳۹۳)، بررسی و تحلیل مشکلات اجرای طرح هادی روستایی در مناطق روستایی شهرستان اسکو، مطالعه موردی: روستای سرین دیزج، فضای جغرافیایی، دوره ۱۴، شماره ۴۵، صص ۸۰-۶۳.
- ۱۲- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۳)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، تهران.
- ۱۳- رضوانی، محمدرضا، منصورریان، حسین، احمدی، فاطمه (۱۳۸۹)، ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی؛ مطالعه موردی شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان، پژوهش‌های روستایی، شماره ۱، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
- ۱۴- سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها (۱۳۸۷)، دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری کشور، چاپ اول، تهران.
- ۱۵- عزیزپور، فرهاد، خلیلی، احمد، محسن‌زاده، آرمین، حسینی حاصل، صدیقه (۱۳۹۰)، تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی کشور، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۵، صص ۸۴-۷۱.
- ۱۶- عزیزی، محمدمهدی، خلیلی، احمد (۱۳۸۷)، ارزیابی الگوپذیری استخوان‌بندی بافت‌های روستایی ایران در طرح‌های هادی، بر اساس مدل فرایند تحلیل سلسله مراتبی AHP، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۷، بهار ۱۳۸۸، صص ۴۰-۲۷.
- ۱۷- عظیمی، نورالدین، جمشیدیان مجاور، مجید (۱۳۸۴)، بررسی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی، مطالعه موردی: غرب گیلان، مجله هنرهای زیبا، شماره ۲۲، صص ۳۴-۲۵.
- ۱۸- فراهانی، حسین، رستم‌خانی، احمد (۱۳۹۱)، بررسی و ارزیابی نقش دهیاری‌ها بر کیفیت زندگی در روستاها، مطالعه موردی: دهستان کرسف شهرستان خدابنده، مدیریت شهری، شماره ۳۰، صص ۲۰۶-۱۹۵.
- ۱۹- مطیعی لنگرودی، حسن، یاری، ارسطو (۱۳۸۹)، حفاظت محیط زیست و برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی روستا با تأکید بر ارزیابی طرح‌های هادی روستایی، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۱، شماره پیاپی ۳۹، شماره ۳، صص ۶۰-۴۵.
- ۲۰- محمدی، یگانه، نباتی، عباس، چراغی، مهدی (۱۳۹۱)، تبیین اثرات اجرای طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرانی، شهرستان بیجار)، مسکن و محیط روستا، پاییز ۱۳۹۱، دوره ۳۱، شماره ۱۳۹، صص ۱۱۵-۹۹.
- ۲۱- ملک‌حسینی، عباس، درگاهی، محمدمهدی (۱۳۸۹)، طراحی و مناسب‌سازی مبلمان روستایی، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، سال ۲، شماره ۶، دوره زمستان.

- 23- Cedar Hill Municipality, (2008), City of Cedar Hill comprehensive Plan 2008, chapter 5: Livability, PP. 5-1 to 5-20.
- 24- Epley, D., Menon, M.(2008), **A method of assembling cross-sectional indicators into a community quality of lie**, Social Indicators Research, 88(2), pp. 281-296.
- 25- Landry, C. (2000), **urban vitalitys A new source of urban competitiveness**, Prince Claus fund journal, ARCHIS issue Urban Vitality/Urban Heroes.
- 26- Norris, T., Pittman, M. (2000), **The Health Community's Movement and the Coalition for Healthier Cities and Communities**, Public Health Reports, 115, PP. 118-124.
- 27- Sirgy, J., Cornwell (2008), **How does residents satisfaction with community services influences quality of life (QOL) outcomes?**, Social Indicators Research, Vol 3, pp.81-105.

